

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Διαχείριση Αγροτικού Χώρου»

Μεταπτυχιακή εργασία

«Μελέτη σε τοπικό επίπεδο, της συμπεριφοράς της αγοράς γης υπό την επίδραση της μεταβαλλόμενης Κοινής Αγροτικής Πολιτικής»

Πεταλιός Γ. Δημήτριος

Επιστημονική Επιτροπή:

Δαμιανός Δημήτριος, Καθηγητής (Επιβλέπων)
Σπαθής Παύλος, Καθηγητής
Τσιμπούκας Κωνσταντίνος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Καμπάς Αθανάσιος, Επίκουρος Καθηγητής
Κλωνάρης Στάθης, Επίκουρος Καθηγητής

Αθήνα, Μάιος 2010

Αφιερωμένο στην οικογένειά μου

Περιεχόμενα

Συνοπτικές περιγραφές	5
Περίληψη	7
Πρόλογος.....	8
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο 1 ^ο - Συνοπτική περιγραφή της προς αξιολόγηση πολιτικής.....	15
1.1 Γενικά.....	15
1.2 Η Ενιαία Αποδεδειγμένη Ενίσχυση.....	17
1.3 Υποδείγματα εφαρμογής (υπολογισμού) της Ενιαίας Αποδεδειγμένης Ενίσχυσης.....	18
1.4 Πολλαπλή Συμμόρφωση	20
1.5 Δυναμική Διαφοροποίηση.....	21
1.6 Σύστημα παροχής γεωργικών συμβούλων.....	22
1.7 Τα οικονομικά δεδομένα υποστήριξης της Ε.Α.Ε. και του 2 ^{ου} Πυλώνα.....	22
Κεφάλαιο 2 ^ο - Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας	26
2.1 Γενικά.....	26
2.2 Διεθνής βιβλιογραφία.....	27
2.2.1 Γενικά.....	27
2.2.2 Μελέτες που εξετάζουν τις επιδράσεις των ενισχύσεων στις τιμές της αγροτικής γης	27
2.2.3 Μελέτες που εξετάζουν τις επιδράσεις των ενισχύσεων στα ενοίκια της αγροτικής γης	32
2.3 Μελέτες που αφορούν στην Ελλάδα.....	36
2.4 Μελέτες προσομοίωσης	43
2.5 Συμπεράσματα	47
Κεφάλαιο 3 ^ο - Το θεωρητικό πλαίσιο.....	49
3.1 Γενικά.....	49
3.2 Ο βασικός τύπος κεφαλαιοποίησης.....	50
3.3 Επεκτάσεις του βασικού τύπου κεφαλαιοποίησης.....	51
Κεφάλαιο 4 ^ο - Εμπειρικό υλικό.....	54
4.1 Γενικά.....	54
4.2 Παρουσίαση και ανάλυση των στατιστικών στοιχείων	54
4.2.1 Εισαγωγή.....	54
4.2.2 Πηγές στοιχείων	55
4.2.3 Τα δεδομένα της έρευνας.....	59
4.3 Συνοπτική παρουσίαση της περιοχής μελέτης.....	64
4.3.1 Γενικά.....	64
4.3.2 Περιβάλλον	67
4.3.3 Δημογραφικές τάσεις	67
4.3.4 Απασχόληση – Εργατικό δυναμικό.....	69
4.3.5 Αγροτικός τομέας.....	70
Κεφάλαιο 5 ^ο - Μεθοδολογία – Παρουσίαση των αποτελεσμάτων	78
5.1 Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία.....	78
5.2 Η εξίσωση παλινδρόμησης	84
5.3 Αποτελέσματα του υποδείγματος παλινδρόμησης.....	86

Κεφάλαιο 6 ^ο - Συμπεράσματα.....	90
Βιβλιογραφία.....	95
Παράρτημα.....	101

Συντομογραφίες

ΔΙΓΕΛΠ	Δίκτυο Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης
ΕΑΕ	Ενιαία Αποδεσμευμένη Ενίσχυση
ΕΑΣ	Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΑΠ	Κοινή Αγροτική Πολιτική
ΚΓΓ	Καλλιεργούμενη Γεωργική Γη
ΜΖΚ	Μονάδες Ζωικού Κεφαλαίου
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΠΕΚΕΠΕ	Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΤΟΠ	Τεχνικοοικονομικός Προσανατολισμός
ΥπΑΑΤ	Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων
ARMS	Agricultural Resource Management Study
CRP	Conservation Reserve Program
DRP	Disaster Relief Payments
CEPS	Centre of European Policy Studies
FADN	Farm Accountancy Data Network
FCP	Farm Commodity Program

GMM	Generalized Method of Moments
LDP	Loan Deficiency Payments
NMS	New Member States
MLA	Market Loss Assistance
OLS	Ordinary Least Squares
PFC	Production Flexibility Contract
PSE	Producer Subsidy Equivalent
SFP	Single Farm Payment
SPS	Single Payment Scheme
UAA	Utilised Agricultural Area

Περίληψη

Η μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, το 2003, με την εφαρμογή του μέτρου της Ενιαίας Αποδεσμευμένης Ενίσχυσης, έχει ίσως αποτελέσει τη ριζικότερη μεταρρύθμιση στα χρόνια εφαρμογής της. Τόσο η οικονομική θεωρία όσο και τα εμπειρικά ευρήματα, υποδεικνύουν ότι με τον τρόπο που παρέχονται οι ενισχύσεις στον αγροτικό τομέα, ασκείται επιρροή στην αγορά γης. Οι ενισχύσεις του αγροτικού τομέα κεφαλαιοποιούνται κατά έναν βαθμό στην αξία της αγροτικής γης και επηρεάζουν την τιμή πώλησης και την τιμή του καταβαλλόμενου ενοικίου της γης. Εντούτοις, ο τρόπος με τον οποίο παρέχεται υποστήριξη στον αγροτικό τομέα δεν είναι ο μόνος παράγοντας που επηρεάζει τις αγορές εδάφους. Η αποδοτικότητα της παραγωγής, ο ανταγωνισμός των χρήσεων γης, οι δομές ιδιοκτησίας και παραγωγής και ο θεσμικός καθορισμός των αγορών εδάφους είναι παράγοντες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Ο κύριος στόχος της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση του κατά πόσο η εφαρμογή του μέτρου της Ενιαίας Αποδεσμευμένης Ενίσχυσης οδηγεί σε κεφαλαιοποίηση στην αξία της γης, στο νομό Αιτωλοακαρνανίας.

Abstract

The 2003 CAP reform, with the implementation of the Single Payment Scheme it might be the most complete reform during the implementation of CAP. Economic theory, as well as empirical findings, suggests that the way in which agricultural support is provided has an influence on land markets. Agricultural subsidies capitalise to some degree into land values, affecting both the sale and rental price of land. However, the type of agricultural support is not the only factor influencing land markets. Profitability of production, uses competition, ownership and production structures and the institutional setting of land markets are other factors that need to be taken into account. The main objective of this study is to investigate to which degree the implementation of SPS leads to capitalization on land value, at the prefecture of Aitoloakarnania.

Πρόλογος

Η παρούσα μελέτη πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου», του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης, του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ευχαριστίες ανήκουν σε όσους στάθηκαν κοντύτερα στη συγκεκριμένη εργασία και κατέστησαν δυνατή την πραγμάτωσή της. Ιδιαίτερες ευχαριστίες ανήκουν στον επιβλέποντα της παρούσας εργασίας, Καθηγητή κο Δαμιανό Δημήτριο, που με τη βοήθεια, την υπομονή, τις συμβουλές και την καθοδήγησή του σε θέματα προσέγγισης και οργάνωσης, συνέβαλε αποφασιστικά στην ολοκλήρωσή της.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής, τον Καθηγητή κο Σπαθή Παύλο, τον Αν. Καθηγητή κο Τσιμπούκα Κων/νο, τον Επ. Καθηγητή κο Καμπά Αθανάσιο και τον Επ. Καθηγητή κο Κλωνάρη Στάθη επιφορτίστηκαν το έργο της μελέτης και εξέτασης της παρούσας εργασίας.

Τέλος, θερμές ευχαριστίες οφείλω στους υπαλλήλους του Τμήματος RICA,, της Διεύθυνσης Γεωργικών Εφαρμογών του Υπ.Α.Α.Τ, την κα Καδίτη Ελένη, Ερευνήτρια Δ' του Κ.Ε.Π.Ε, τον κο Νέλλα Ελευθέριο Ε.Ε.ΔΙ.Π του Εργαστηρίου Διοίκησης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων και Επιχειρήσεων του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, τον Δρ. Αλεξόπουλο Γεώργιο του εργαστηρίου Αγροτικής Πολιτικής και Συνεταιρισμών και τον κο Σταχτιάρη Σπύρο υποψήφιο διδάκτορα του τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών για την παροχή υλικού απαραίτητου για την εκπόνηση-ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης.

Εισαγωγή

Κατά τις πρόσφατες δεκαετίες και κυρίως μετά το 1980 οι διεθνείς αγορές των αγροτικών προϊόντων αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα. Τα προβλήματα αυτά σχετίζονται, μεταξύ άλλων κυρίως με την αύξηση των πλεονασμάτων, την πτώση των τιμών, τις δυσχέρειες που χαρακτηρίζουν τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, το μεγάλο κόστος εφαρμογής των προγραμμάτων αγροτικής πολιτικής, τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν πολλοί αγρότες και την άνιση κατανομή των εισοδημάτων τους (Δαμιανός και λοιποί, 2006).

Στον ευρωπαϊκό χώρο οι προκλήσεις και οι ανάγκες των τελευταίων ετών έχουν οδηγήσει σε ριζικές αλλαγές και συνεχείς αναζητήσεις βελτίωσης της στήριξης του αγροτικού τομέα, μιας στήριξης που τις περισσότερες φορές φαίνεται να ασκεί ποικίλες επιρροές.

Στα πλαίσια της αναθεώρησης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.) το 2003, η εισαγωγή της Ενιαίας Αποδευμένης Ενίσχυσης (Ε.Α.Ε.), με την εφαρμογή της από το 2005, αποτελεί ίσως τη ριζικότερη μεταρρύθμιση στα χρόνια εφαρμογής της. Όπως υποστηρίζεται από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD, 2006), η απόφαση αποσύνδεσης των γεωργικών ενισχύσεων από την παραγωγή σίγουρα έχει αποτελέσει το κεντρικό θέμα αγροτικής πολιτικής τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και διεθνές επίπεδο. Μια τέτοια ριζική μεταρρύθμιση είναι αναμενόμενο να ασκήσει βαθιά επίδραση στην ευρωπαϊκή γεωργία.

Η διερεύνηση του ζητήματος των επιδράσεων της εφαρμογής των αγροτικών πολιτικών στις διάφορες πτυχές του αγροτικού τομέα (αγορές προϊόντων και συντελεστών παραγωγής, αγροτικά εισοδήματα, επενδύσεις στην εκμετάλλευση και τον αγροτικό τομέα, δομή και κατεύθυνση της εκμετάλλευσης, διάρθρωση του αγροτικού τομέα κλπ.), έχει αποτελέσει διεθνώς ένα σημαντικό ερευνητικό πεδίο. Η σημαντικότητα του συγκεκριμένου ζητήματος έγκειται στο γεγονός ότι δύναται να αποτελέσει εργαλείο αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των εφαρμοζόμενων

πολιτικών και βάσει αυτού να οδηγήσει στη βελτίωσή της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής γεωργίας.

Από τα πρώτα χρόνια εφαρμογής των πολιτικών στήριξης του αγροτικού τομέα, κυρίως στις Η.Π.Α αλλά και στην Ε.Ε., άρχισαν να γίνονται ερευνητικές προσπάθειες εκτίμησης των αποτελεσμάτων των εφαρμοζόμενων πολιτικών. Μέρος της πολυδιάστατης επιρροής των μέτρων που κατά καιρούς εφαρμόζονται, αποτελούν οι επιδράσεις της εφαρμογής τους, στις αγορές αγροτικής γης και πιο συγκεκριμένα στην τιμή της αγροτικής γης της, όπως αυτή διαμορφώνεται βάσει του ενοικίου της αλλά και της τιμής πώλησής της. Ως βασικός συντελεστής παραγωγής η γη, συμμετέχει και επηρεάζει το οικονομικό αποτέλεσμα της παραγωγικής διαδικασίας και η αξία της γης επηρεάζεται από τον τρόπο που παρέχεται η στήριξη των εισοδημάτων των αγροτών, μιας και μέρος της ενισχύσεων κεφαλαιοποιείται στην αξία της.

Το μεγαλύτερο μέρος της διεθνούς ερευνητικής κοινότητας έχει προχωρήσει στη διερεύνηση του συγκεκριμένου ζητήματος βασιζόμενο στα δεδομένα της εφαρμογής του προηγούμενου καθεστώτος ενίσχυσης του αγροτικού τομέα, που αφορούσε στις συνδεδεμένες ενισχύσεις βάσει των εφαρμοζόμενων πολιτικών (Κ.Α.Π., FAIR Act στις Η.Π.Α κλπ). Οι μεταρρυθμίσεις των πολιτικών στήριξης, με κύρια αναφορά στη εφαρμοζόμενη Κ.Α.Π., με την εισαγωγή νέων δεδομένων που αντικατοπτρίζουν τις σύγχρονες ανάγκες, έχουν στρέψει το ενδιαφέρον των ερευνητών στη διερεύνηση των επιπτώσεων που σχετίζονται με τα διάφορα δεδομένα εφαρμογής του μέτρου της Ε.Α.Ε. (δικαιώματα, μοντέλα εφαρμογής κλπ).

Για τη διερεύνηση των επιπτώσεων της αλλαγής και εφαρμογής των πτυχών της Κ.Α.Π. μετά την αναμόρφωση του 2003, έχουν αναπτυχθεί έντονες ερευνητικές αναζητήσεις. Οι κύριοι στόχοι αφορούν στην αξιολόγηση των πιθανών επιπτώσεων της εφαρμογής της Ε.Α.Ε στην παραγωγή, τις τιμές συντελεστών και προϊόντων, στις συναλλαγές, στην πρόσοδο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στη διάρθρωση της ευρωπαϊκής γεωργίας, στο περιβάλλον, στις επενδύσεις τον αγροτικό τομέα καθώς επίσης και στις αγορές αγροτικής γης και συγκεκριμένα στην αξία της, είτε αυτή εκφράζεται μέσω του ενοικίου είτε μέσω της τιμής πώλησης.

Είναι γνωστό ότι η υποστήριξη του αγροτικού τομέα μπορεί να ασκήσει έντονες επιρροές στον τομέα της αγοράς αγροτικής γης. Η οικονομική θεωρία, αλλά

και πολλά εμπειρικά ευρήματα, υποδεικνύουν ότι ο τρόπος με τον οποίο παρέχεται στήριξη των εισοδημάτων των αγροτών επιδρά στην αγορά της γης δεδομένου ότι οι κάθε είδους ενισχύσεις κεφαλαιοποιούνται, σε ένα βαθμό, στην αξία της γης, επηρεάζοντας την τιμή αγοράς αλλά και το ενοίκιο της γης (OECD, 2008). Εντούτοις, ο τρόπος με τον οποίο παρέχεται στήριξη δεν είναι ο μόνος παράγοντας που επηρεάζει τις αγορές εδάφους. Η αποδοτικότητα της παραγωγής, ο ανταγωνισμός των χρήσεων γης (που συνήθως κατευθύνονται από περιβαλλοντικές ανησυχίες και δημογραφικές αλλαγές), οι δομές ιδιοκτησίας και παραγωγής και ο θεσμικός καθορισμός των αγορών εδάφους είναι άλλοι παράγοντες που πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη.

Η αξία της αγροτικής γης, καθώς επίσης και, η αξία κάθε φυσικού πόρου συσχετίζεται άμεσα με τα τεχνικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τη χρήση της. Η αξιολόγηση αυτής της αξίας είναι βασισμένη στις επιστροφές του εδάφους όταν χρησιμοποιείται για συγκεκριμένους λόγους. Για να πραγματοποιηθεί μια διαδικασία αξιολόγησης, πρέπει να περιληφθούν ορισμένοι παράμετροι όπως οι κλιματολογικοί όροι, οι εδαφολογικοί δείκτες, ο τύπος και το οικονομικό όφελος των καλλιεργειών, οι τοπικές απαιτήσεις για τις εναλλακτικές μορφές χρήσης εδάφους καθώς επίσης και διάφοροι άλλοι φυσικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί παράμετροι, όπως η υδρολογική ισορροπία, τα επιτόκια, οι επενδύσεις, τα τοπικά οικονομικά προϊόντα αλλά και οι ενισχύσεις του αγροτικού τομέα κ.α. (Karafotakis et al., 2006).

Αν και με την εισαγωγή της Ε.Α.Ε. η ενίσχυση αποσυνδέεται από την παραγωγή καθώς θα μπορούσαμε να πούμε και από την παραγωγική διαδικασία, δεν αποσυνδέεται από το έδαφος. Δεδομένου ότι κάθε παραγωγός μπορεί να ενεργοποιήσει τα δικαιώματά του, διατηρώντας την ανάλογη επιλέξιμη έκταση, ιδιόκτητη ή ενοικιασμένη, η Ε.Α.Ε. «συνδέεται» με το έδαφος (Killian and Salhofer, 2007).

Ο βασικός σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του κατά πόσο η εφαρμογή του μέτρου της Ε.Α.Ε., στα πλαίσια εφαρμογής της Κ.Α.Π. μετά την αναμόρφωση του 2003, οδηγεί σε κεφαλαιοποίηση στην αξία (ενοίκιο) της αγροτικής γης. Το συγκεκριμένο ζήτημα θα διερευνηθεί σε ότι αφορά στο νομό Αιτωλοακαρνανίας.

Αναλυτικότερα ο βασικός αυτός σκοπός θα επιτευχθεί με την ανάπτυξη των παρακάτω ερευνητικών ενοτήτων:

- 1) Παρουσίαση των πτυχών της Κ.Α.Π. μετά την αναμόρφωση του 2003 και των τρεχουσών εξελίξεων.
- 2) Παρουσίαση της σχετικής βιβλιογραφίας, του θεωρητικού πλαισίου και προσδιορισμός της μεθόδου διερεύνησης του ζητήματος.
- 3) Παρουσίαση της φυσιογνωμίας της περιοχής μελέτης (νομός Αιτωλοακαρνανίας) και των στατιστικών δεδομένων της έρευνας.
- 4) Ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας και η εξαγωγή συμπερασμάτων.

Η περιοχή που επιλέχθηκε για τη διερεύνηση του αντίκτυπου της εφαρμογής του μέτρου της Ε.Α.Ε., αφορά στο νομό Αιτωλοακαρνανίας, κυρίως λόγω προσωπικού ενδιαφέροντος του συγγραφέα (τόπος καταγωγής). Επίσης ο νομός Αιτωλοακαρνανίας βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του και ιδιαιτέρως αυτών που συνθέτουν τον αγροτικό τομέα (σύνθεση του τομέα, βασικές καλλιέργειες, καλλιέργεια καπνού, μορφή της εκμετάλλευσης κ.α.), αποτελεί περιοχή που θεωρητικά έχει δεχτεί τις σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές στον αγροτικό τομέα μέσω της εφαρμογής της Κ.Α.Π. μετά την αναμόρφωση του 2003, και για το λόγο αυτό αποτελεί εύφορο ερευνητικό πεδίο.

Για τη διερεύνηση του ζητήματος της κεφαλαιοποίησης της Ε.Α.Ε. στην αξία της γης, χρησιμοποιήθηκαν δευτερογενή στοιχεία από διάφορες αρμόδιες αρχές (Ε.Σ.Υ.Ε., Υπ.Α.Α.Τ., Eurostat, Ε.Α.Σ., Δνση Αγροτικής Ανάπτυξης Μεσολογίου), για τη γενική παρουσίαση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της περιοχής μελέτης αλλά και πιο συγκεκριμένα για τη διεξαγωγή της εμπειρικής ανάλυσης που επιχειρήθηκε.

Επίσης κατά την προσπάθεια εύρεσης των απαραίτητων στοιχείων, έγιναν επίσης ελεύθερες συνεντεύξεις με υπαλλήλους των κατά τόπους αρμόδιων υπηρεσιών, στις οποίες αναζητήθηκαν τα εν λόγω στοιχεία. Κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι με τις πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν από τις συνεντεύξεις αυτές υπήρξε μια σημαντική διευκόλυνση όσον αφορά την επιλογή και τη χρήση των στοιχείων της εμπειρικής ανάλυσης της παρούσας μελέτης.

Στο κεφάλαιο 4 γίνεται μια λεπτομερής παρουσίαση των στοιχείων που εξετάστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για τη διερεύνηση του ζητήματος.

Για την στατιστική και εμπειρική ανάλυση των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν, έγινε χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS 16.0 (περιγραφική ανάλυση των δεδομένων) καθώς και του Stata 10 (εμπειρική ανάλυση). Η μέθοδος της εμπειρικής ανάλυσης που χρησιμοποιήθηκε αφορά στο υπόδειγμα πολλαπλής παλινδρόμησης, όπως θα περιγραφεί σε παρακάτω κεφάλαιο.

Η παρούσα εργασία διορθώνεται σε επτά κεφάλαια, όπως αυτά περιγράφονται παρακάτω.

Στο κεφάλαιο που έπεται της εισαγωγής γίνεται μια εκτενής αναφορά στα νέα δεδομένα της αναθεωρημένης Κ.Α.Π., όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί στις πρόσφατες μεταρρυθμίσεις της το 2003 και 2004, αλλά και με βάση τις τελευταίες εξελίξεις που αφορούν στον ευρωπαϊκό αγροτικό τομέα και συγκεκριμένα στην αγροτική ανάπτυξη. Συγκεκριμένα θα αναλύονται οι όροι και οι τρόποι εφαρμογής της παρούσας Κ.Α.Π. με ιδιαίτερη βαρύτητα στην έννοια και την εφαρμογή του μέτρου της Ε.Α.Ε., ενώ επίσης παρουσιάζονται και ορισμένα οικονομικά στοιχεία της υποστήριξης του συγκεκριμένου μέτρου στα κράτη μέλη της Ε.Ε.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται η ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας όσον αφορά τον αντίκτυπο των ενισχύσεων της εκάστοτε αγροτικής πολιτικής στην αγορά γης και συγκεκριμένα στην αξία της αγροτικής γης (τιμή πώλησης) και στα ενοίκια αγροτικής γης.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης όπου περιγράφεται το πώς καθορίζεται η αξία της αγροτικής γης καθώς επίσης και ο τύπος με τον οποίο προκύπτει αλλά και οι διάφορες παραλλαγές που χρησιμοποιήθηκαν για τη διερεύνηση πρόσθετων ερωτημάτων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία, βάση της οποίας έγινε η επιλογή των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν από τις διάφορες πηγές. Για κάθε μια από τις πηγές συγκέντρωσης δεδομένων γίνεται ανάλυση των στοιχείων αλλά και των λόγων περί καταλληλότητας τους ή όχι. Αναλύονται λεπτομερώς τα στοιχεία που επιλέχθηκαν για την εμπειρική ανάλυση και σχολιάζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Επίσης επιχειρείται αποτύπωση της φυσιογνωμίας της επιλεγμένης περιοχής μελέτης, του νομού Αιτωλοακαρνανίας. Καταγράφονται

συνοπτικά τα γενικά χαρακτηριστικά που συνθέτουν την οικονομική, κοινωνική κατάσταση του νομού, τα δεδομένα που αφορούν στο φυσικό περιβάλλον, οι δημογραφικές τάσεις και ο τομέας της απασχόλησης. Στη συνέχεια ακολουθεί μια λεπτομερής παρουσίαση των δεδομένων που συνθέτουν κύριο τομέα οικονομικής δραστηριότητας του νομού, τον πρωτογενή τομέα.

Το πέμπτο κεφάλαιο αφορά στην εμπειρική ανάλυση της μελέτης, όπου παρουσιάζονται οι διάφορες μεταβλητές και η εξίσωση παλινδρόμησης, που βάσει της σχετικής βιβλιογραφίας, θα χρησιμοποιηθεί για τη διερεύνηση των ερωτημάτων που τέθηκαν στην παρούσα εργασία.

Τέλος στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται και σχολιάζονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν. Επίσης παρουσιάζονται και τα διάφορα ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν από την παρούσα εργασία.

Κεφάλαιο 1^ο

Συνοπτική περιγραφή της προς αξιολόγηση πολιτικής

1.1 Γενικά

Η μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.) το 2003 (Κανονισμός (ΕΚ) 1782/2003) εισήγαγε ριζικές αλλαγές και καινοτομίες στον ευρωπαϊκό γεωργικό τομέα. Δίκαια ίσως χαρακτηριστεί ως ένας επαναπροσανατολισμός της ευρωπαϊκής γεωργικής πολιτικής, που φιλοδοξεί να δώσει στους παραγωγούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης μια σαφή προοπτική σχετικά με τη γεωργική πολιτική μετά το 2013, καθιστώντας την ευρωπαϊκή γεωργία περισσότερο ανταγωνιστική και στραμμένη προς την παγκόσμια αγορά.

Σηματοδότησε μια νέα φάση στις ενισχύσεις για τη στήριξη του εισοδήματος των γεωργών, εισάγοντας την έννοια της Ενιαίας Αποδεδειγμένης Ενίσχυσης (E.A.E.- S.P.S. single payment scheme ή S.F.P. single farm payment) στον 1^ο Πυλώνα της Κ.Α.Π. και ενισχύοντας τον 2^ο Πυλώνα με μεταφορά πόρων από τον πρώτο (*Δυναμική Διαφοροποίηση*). Επίσης, βασικό στοιχείο της μεταρρύθμισης αποτέλεσε η σύνδεση της καταβολής των ενισχύσεων με την υποχρέωση των παραγωγών να τηρούν τις Οδηγίες και τους Κανονισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος, τη δημόσια υγεία και την υγεία των ζώων, καθώς και να ακολουθούν τις ορθές γεωργικές και περιβαλλοντικές πρακτικές με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος (*Πολλαπλή Συμμόρφωση*). Ακόμη από το 2007 έχει δημιουργηθεί σύστημα παροχής συμβουλών στους παραγωγούς (*Σύστημα παροχής γεωργικών συμβούλων*).

Οι λόγοι που οδήγησαν στην τελευταία αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής σχετίζονται κυρίως με την περαιτέρω διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις αυξημένες απαιτήσεις των ευρωπαίων πολιτών, καταναλωτών και

φορολογουμένων για ασφαλή παραγωγή τροφίμων, την όλο και μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, τις συμφωνίες στα πλαίσια συζητήσεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (Π.Ο.Ε.). Επίσης στην αναθεώρηση της Κ.Α.Π. οδήγησε και η ανάγκη απλοποίησης των διαδικασιών εφαρμογής της και η ανάγκη διόρθωσης υφιστάμενων δυσλειτουργιών της με στόχο την προώθηση και εφαρμογή ενός πολυλειτουργικού ευρωπαϊκού μοντέλου γεωργίας (Μπουρδάρας, 2005, Παπαγεωργίου Κ. et al, 2005, Ενημερωτικό Έγγραφο¹ Υπ.Α.Α.Τ, 2006).

Στο πλαίσιο της συμφωνίας για την μεταρρύθμιση της ΚΑΠ το 2003, είχε προβλεφθεί ότι η Επιτροπή, δύο χρόνια μετά την έναρξη της εφαρμογής της ενιαίας αποδεσμευμένης ενίσχυσης ή το αργότερο έως 31 Δεκεμβρίου 2009 θα υποβάλει έκθεση προς το Συμβούλιο, συνοδευόμενη από σχετικές προτάσεις, γνωστή ως «Διαγνωστικός Έλεγχος» (Health Check).

Με τον «Διαγνωστικό Έλεγχο» η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε ως στόχο τη βελτίωση της λειτουργίας και τον περαιτέρω εκσυγχρονισμό της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, καθώς και την προσαρμογή της στις νέες προκλήσεις και δυνατότητες που παρουσιάζονται μετά το 2009 στην ΕΕ των 27 κρατών μελών.

Οι προτάσεις της Επιτροπής κινήθηκαν σε τρεις βασικούς άξονες:

1. Με ποιο τρόπο η ενιαία αποδεσμευμένη ενίσχυση θα γίνει περισσότερο αποτελεσματική, αποδοτική και απλή.
2. Πώς θα βελτιωθεί ο προσανατολισμός των αγροτικών προϊόντων στην αγορά, λαμβανομένης υπόψη της παγκοσμιοποίησης και πώς θα διαχειριστούμε τις νέες προκλήσεις.
3. Πώς θα αντιμετωπιστούν οι μεγάλες προκλήσεις από τις κλιματικές αλλαγές μέχρι τα βιοκαύσιμα και τη διαχείριση των υδάτινων πόρων.

Η πολιτική συμφωνία επετεύχθη τον Νοέμβριο 2008, και οι νέοι κανονισμοί που περιλαμβάνουν τις νέες αποφάσεις είναι²:

- Κανονισμός 72/2009 που αφορά στην τροποποίηση του Κανονισμού 1234/2007 για την Ενιαία Κοινή Οργάνωση Αγορών.

¹ http://www.minagric.gr/greek/agro_pol/KAP/Pliromes_KAP.pdf

² <http://www.agronews.gr/content/view/48683/200/lang.el/>

- Κανονισμός 73/2009 που αφορά στην αντικατάσταση του Κανονισμού 1782/2003 (Άμεσες Ενισχύσεις).
- Κανονισμός 74/2009 που αφορά στην τροποποίηση του Κανονισμού 1698/2005 (Αγροτική Ανάπτυξη).
- Κανονισμός 61/2009 που αφορά στην τροποποίηση των Κατευθυντηρίων Γραμμών για την Αγροτική Ανάπτυξη.

1.2 Η Ενιαία Αποδεσμευμένη Ενίσχυση

Το κεντρικό στοιχείο της αναμορφωμένης πολιτικής, όπως έχει προαναφερθεί, ήταν η εφαρμογή του μέτρου της Ενιαίας Αποδεσμευμένης Ενίσχυσης (Ε.Α.Ε.) σύμφωνα με το οποίο καταβάλλεται στον αγρότη ενίσχυση, ανεξάρτητα από το είδος και το ύψος της παραγωγής του.

Η νέα αυτή ενίσχυση αντικαθιστά τις επιδοτήσεις που μέχρι πρότινος χορηγούταν από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων για τη στήριξη της ετήσιας παραγωγής, οι οποίες ήταν συνδεδεμένες με τον αριθμό των καλλιεργούμενων στρεμμάτων (π.χ. σιτηρά, αραβόσιτος, ρύζι), ή με τα παραγόμενα κιλά προϊόντος (π.χ. καπνός, ελαιόλαδο, βαμβάκι), ή με τον αριθμό των εκτρεφόμενων ζώων (αιγοπρόβατα, βοοειδή) και δεν αφορά μέτρα περί αγροτικής ανάπτυξης (εξισωτική αποζημίωση, περιβαλλοντικά, δασώσεις κλπ.).

Τα προϊόντα που εντάσσονται στο νέο καθεστώς είναι: τα σιτηρά, οι ελαιούχοι σπόροι, τα πρωτεϊνούχα φυτά, τα όσπρια, το ρύζι (το 58% της χορηγούμενης ενίσχυσης), το ελαιόλαδο, ο καπνός, το βαμβάκι (το 65% της χορηγούμενης ενίσχυσης), τα ζαχαρότευτλα, τα αιγοπρόβατα, το βόειο κρέας, και το αγελαδινό γάλα. Στην αποδέσμευση δεν εντάχθηκαν τα νωπά και τα μεταποιημένα οπωροκηπευτικά, οι μπανάνες, οι σταφίδες, οι μεταξοσκώληκες όπως ίσχυε με τον Κανονισμό (ΕΚ)1782/3003. Οι ενισχύσεις για τα προϊόντα αυτά χορηγούνται ως έχουν, δηλαδή συνδεδεμένες με την παραγωγή (Μπουρδάρης, 2005).

Ωστόσο στα πλαίσια εφαρμογής του Κανονισμού 73/2009 δύναται η σταδιακή ένταξη στο καθεστώς της ενιαίας ενίσχυσης και άλλων προϊόντων (τομέας ελαιολάδου ολική αποδέσμευση, σκληρού σιταριού, πρωτεϊνούχων καλλιεργειών, ρυζιού, αμύλου πατάτας, λίνου, καρπών με κέλυφος).

Επίσης όταν ο τομέας του βαμβακιού εντάχθηκε στο καθεστώς ενιαίας ενίσχυσης, κρίθηκε ότι ένα μέρος της στήριξης θα πρέπει να εξακολουθεί να συνδέεται με την καλλιέργεια βαμβακιού μέσω μιας ειδικής ενίσχυσης καλλιέργειας ανά επιλέξιμο εκτάριο, ώστε να αποφευχθεί κίνδυνος διατάραξης της παραγωγής στις περιοχές βαμβακοπαραγωγής.

1.3 Υποδείγματα εφαρμογής (υπολογισμού) της Ενιαίας Αποδεδειγμένης Ενίσχυσης

Τα κράτη μέλη ανέλαβαν να θέσουν σε εφαρμογή τη νέα πολιτική το αργότερο έως και το 2006 έχοντας την ευελιξία ως προς τον τρόπο εφαρμογής της σχετικά με τα τρία διαφορετικά μοντέλα εφαρμογής, το ιστορικό μοντέλο, το περιφερειακό και το υβριδικό, επιλέγοντας έτσι τον τρόπο υπολογισμού της αξίας της Ενιαίας Αποδεδειγμένης Ενίσχυσης. Στον Πίνακα 1. του Παραρτήματος παρουσιάζονται οι επιλογές των μοντέλων εφαρμογής για τα κράτη μέλη της Ε.Ε. Η χώρα μας επέλεξε να εφαρμόσει το ιστορικό μοντέλο.

Στο Ιστορικό Μοντέλο η Ε.Α.Ε. υπολογίζεται ως συνάρτηση των ενισχύσεων που εισέπραξε ένας παραγωγός κατά την περίοδο 2000-2002, ενώ για το ελαιόλαδο λαμβάνεται υπόψη η περίοδος 1999-2002 (ιστορική περίοδος αναφοράς)³. Ο δικαιούχος είναι υποχρεωμένος να διατηρεί στη διάθεσή του τόσα στρέμματα όσα καλλιεργούσε κατά μέσο όρο την προαναφερόμενη περίοδο. Ο αριθμός των στρεμμάτων αυτών αποτελεί και τον αριθμό των Ατομικών Δικαιωμάτων της νέας ενίσχυσης. Η αξία του Ατομικού Δικαιώματος προκύπτει από το ηλίκο του ποσού αναφοράς (μέσος όρος ενισχύσεων περιόδου αναφοράς) διά το μέσο όρο των στρεμμάτων που καλλιεργήθηκαν κατά την ιστορική περίοδο αναφοράς.

Είναι προφανές ότι η αξία αυτή θα διαφέρει από παραγωγό σε παραγωγό (Μπουρδάρας, 2005), καθώς επίσης ότι δικαιούχος των δικαιωμάτων πληρωμής δεν είναι κατ' ανάγκη ο ιδιοκτήτης της καλλιεργούμενης γης, αλλά ο παραγωγός, δηλαδή

³ Περίοδος 2000-2002 αφορά σε αροτραίες καλλιέργειες, ρύζι, αποξηραμένες ζωοτροφές, όσπρια, βόειο και αιγοπρόβειο κρέας, καπνό, βαμβάκι, 1999-2002 για το ελαιόλαδο, 2000/01-2002/03 και 2006/07 για τη ζάχαρη, 2007 για το γάλα, 2003-2005 για τη μπανάνα, 2001/02 έως 2005/06 για τη τομάτα, 2004/05 έως 2006/07 για τα ροδάκινα, αχλάδια, δαμάσκηνα και σύκα, 2000/01 έως 2006/07 για τα εσπεριδοειδή, 2001/02 & 2003/04 έως 2006/07 για τη σταφίδα (Κανονισμός 73/2009).

ο χρήστης της γης κατά τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο (Κριμπάς και Λουλούδης, 2008).

Τα δικαιώματα μπορούν να μεταβιβάζονται με ή χωρίς την αντίστοιχη γεωργική γη, αλλά εντός της χώρας. Για να μεταβιβαστούν χωρίς τη γεωργική γη, θα πρέπει τα μεταβιβαζόμενα δικαιώματα να έχουν ενεργοποιηθεί τον προηγούμενο χρόνο τουλάχιστον κατά 80%. Επίσης μπορούν να νοικιάζονται αλλά με τη γεωργική έκταση. Οι προϋποθέσεις μεταβίβασης δικαιωμάτων για παραγωγούς που δηλώνουν την αγροτική ως δευτερεύουσα εργασία, υπόκεινται σε περιορισμούς που σχετίζονται με παρακράτηση υπέρ του Εθνικού Αποθέματος 5% εάν με τα μεταβιβαζόμενα δικαιώματα, μεταβιβάζεται ολόκληρη η εκμετάλλευση, 10% εάν η μεταβίβαση αφορά σε ειδικά δικαιώματα και 30% εάν τα δικαιώματα μεταβιβάζονται χωρίς την ανάλογη έκταση (<http://www.rlg.nl/cap/analysis.html>).

Η αξία όλων των δικαιωμάτων θα μειωθεί μέχρι 3% για τη δημιουργία αντίστοιχου εθνικού αποθέματος (Κανονισμός 1782/2003), και συγκεκριμένα στη χώρα μας αποφασίστηκε παρακράτηση 2% της αξίας των δικαιωμάτων του κάθε παραγωγού. Το εθνικό απόθεμα⁴ θα ικανοποιεί κυρίως τους νέους αγρότες που θα εντάσσονται στα διάφορα προγράμματα αναδιάρθρωσης. Εάν κάποιος δικαιούχος δεν ενεργοποιήσει τα δικαιώματά του επί τριετία, τότε αυτά θα μεταβιβάζονται στο εθνικό απόθεμα. Ειδικά κατά το πρώτο έτος εφαρμογής της αποδέσμευσης (2006) τα μη χρησιμοποιηθέντα δικαιώματα θα μεταβιβαστούν στο εθνικό απόθεμα (Κριμπάς και Λουλούδης, 2008).

Σε κτηνοτρόφους που λάμβαναν ενισχύσεις από ζώα χωρίς την υποχρέωση να διαθέτουν και να δηλώνουν γεωργική γη (βοσκότοπο) κατανέμονται Ειδικά Δικαιώματα. Επίσης ειδικά δικαιώματα δημιουργούνται όταν η αξία των δικαιωμάτων, που συμπεριλαμβάνουν ενισχύσεις από ζώα, υπερβαίνει τις 5000€.

Τα κράτη μέλη μπορούν να παρακρατούν ποσοστό μέχρι 10% της Ε.Α.Ε. (Ποιοτικό Παρακράτημα) και το ποσό που προκύπτει αναδιανέμεται για δράσεις υπέρ της προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας και εμπορίας των γεωργικών

⁴ Η αξία του κάθε δικαιώματος προερχόμενου από το Εθνικό Απόθεμα προσδιορίστηκε σε 750 € το καθένα και διανεμήθηκε κυρίως στους νέους αγρότες, μετά από αίτησή τους. Ο αριθμός των δικαιωμάτων ανά δικαιούχο, που διατέθηκε από το Εθνικό Απόθεμα, ήταν μέχρι 7 δικαιώματα για τους νέους αγρότες που εισήλθαν στο επάγγελμα μετά την περίοδο αναφοράς και πληρούσαν όλες τις προϋποθέσεις. Επιπλέον 2 δικαιώματα έλαβαν όσοι ενεργοποιήθηκαν σε ορεινές και προβληματικές περιοχές, ενώ για τους αγρότες με πάνω από 4 μέλη οικογένειας, διανεμήθηκε 1 επιπλέον δικαίωμα.

προϊόντων και της διατήρησης και προστασίας του περιβάλλοντος (Άρθρο 68, Κανονισμός 1782/2003)⁵.

Όσον αφορά στο Περιφερειακό Μοντέλο, δεν γίνεται ατομικός υπολογισμός της αξίας των δικαιωμάτων ανά δικαιούχο, αλλά υπολογίζεται το ηλίκο του συνόλου των ενισχύσεων που καταβλήθηκαν σε κάθε περιφέρεια, δια του συνόλου των στρεμμάτων της περιφέρειας που επιδοτήθηκαν κατά την περίοδο 2000-2002. Δηλαδή τα επιμέρους ατομικά δικαιώματα της ίδιας περιφέρειας θα έχουν την ίδια αξία (€/στρέμμα).

Τέλος ορισμένα κράτη μέλη επέλεξαν να εφαρμόσουν το Υβριδικό Μοντέλο που ουσιαστικά αφορά σε διάφορες εκδοχές εφαρμογής του ιστορικού και του περιφερειακού μοντέλου. Ένα σύνολο κρατών ή και περιφέρειες αυτών (Δανία, Λουξεμβούργο, Σουηδία και η περιφέρεια Βόρειος Ιρλανδία του Ηνωμένου Βασιλείου) επέλεξαν να εφαρμόσουν ένα «στατικό υβριδικό» μοντέλο, δηλαδή, ένα συνδυασμό των δύο άλλων μοντέλων όπου π.χ. 20% της ενίσχυσης βασίζεται στο περιφερειακό μοντέλο και 80% στο ιστορικό. Η Γερμανία, η Φιλανδία και η Αγγλία του Ηνωμένου Βασιλείου επέλεξαν ένα «δυναμικό υβριδικό» μοντέλο, δηλαδή συνδυασμό των δύο μοντέλων, αλλά με προοδευτική αύξηση του ποσοστού που αναλογεί στο περιφερειακό μοντέλο⁶.

Με τις νέες ρυθμίσεις στο πλαίσιο του Ελέγχου Υγείας της Κ.Α.Π. τα κράτη μέλη που εφαρμόζαν το ιστορικό μοντέλο θα πρέπει να προχωρήσουν στην εφαρμογή του περιφερειακού, μοντέλου για την καταβολή της Ε.Α.Ε.

1.4 Πολλαπλή Συμμόρφωση

Για να εισπράξει ένας παραγωγός την Ε.Α.Ε θα πρέπει να υπόκειται στην τήρηση της Πολλαπλής Συμμόρφωσης δηλαδή στην τήρηση της κοινοτικής νομοθεσίας (Οδηγίες και Κανονισμούς) για την προστασία του περιβάλλοντος, την καλή διαβίωση των ζώων και την υγεία των φυτών, και τη δημόσια υγεία. Στις

⁵ Η χώρα μας έκανε χρήση της δυνατότητας αυτής με ποσοστό παρακρατήματος 10% για τις αροτραίες καλλιέργειες και το βόειο κρέας, 5% για το κρέας αιγοπροβάτων, 4% για το ελαιόλαδο, 2% για τον καπνό και 10% για τη ζάχαρη.

⁶ Τα νέα κράτη μέλη (εκτός από τη Μάλτα και τη Σλοβενία που εφαρμόζουν το περιφερειακό μοντέλο) θα καταναείμουν τις ενισχύσεις στους παραγωγούς με βάση το Καθεστώς της Ενιαίας Στρεμματικής Ενίσχυσης-SAPS (Single Area Payment Scheme). Για περισσότερες πληροφορίες Κανονισμός (ΕΚ) 73/2009.

περιπτώσεις που δεν εφαρμόζονται οι κανονιστικές απαιτήσεις διαχείρισης ή δεν τηρείται πάντοτε η καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση, επιβάλλεται στο δικαιούχο γεωργό μείωση του συνολικού ποσού της ενίσχυσης ή και αποκλεισμός από τη χορήγηση αυτής. Το 75% του ποσού που προκύπτει από την επιβολή των ποινών πιστώνονται υπέρ του Κοινοτικού προϋπολογισμού ενώ το 25% υπέρ των Κρατών Μελών (Μπουρδάρης, 2005).

Τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν ώστε κάθε γεωργική γη, και ιδιαίτερα γη η οποία δεν χρησιμοποιείται πλέον για παραγωγικούς σκοπούς, να διατηρείται σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση, και να καθορίζουν σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο τις στοιχειώδεις απαιτήσεις για την καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση, με βάση τα πλαίσια που καθορίζονται από την κοινοτική νομοθεσία (Κανονισμός ΕΚ 73/2009).

Με τις νέες ρυθμίσεις στα πλαίσια του Διαγνωστικού Ελέγχου της ΚΑΠ οι υποχρεώσεις της πολλαπλής συμμόρφωσης ενισχύονται με κανόνες για την προστασία και διαχείριση των υδάτων, όπως τη δημιουργία ζωνών ανάσχεσης κατά μήκος υδατορρευμάτων και την τήρηση των διαδικασιών έγκρισης χρήσης των υδάτων για άρδευση. Οι νέες αυτές υποχρεώσεις εφαρμόζονται από το 2010 και μετέπειτα⁷.

1.5 Δυναμική Διαφοροποίηση

Με τη εισαγωγή του συστήματος της Δυναμικής Διαφοροποίησης, ισχυροποιείται η πολιτική της Αγροτικής Ανάπτυξης. Από το 2005 τα ποσά των ενισχύσεων που χορηγούνται στους δικαιούχους και υπερβαίνουν τις 5000€ μειώνονται προοδευτικά έως και το 2012 (οι παραγωγοί που λαμβάνουν συνολικές ενισχύσεις κάτω των 5000€, εξαιρούνται της μείωσης). Η εξέλιξη αυτή ισοδυναμεί με τη μεταφορά πόρων από τον 1^ο στο 2^ο Πυλώνα που μπορεί να οδηγήσει σε μια βελτιωμένη ισορροπία μεταξύ των δαπανών που απευθύνονται στη στήριξη των αγορών και αυτών που προορίζονται για την υλοποίηση μέτρων αγροτικής ανάπτυξης (Μπουρδάρης Δ., 2005., Παπαγεωργίου και λοιποί, 2005).

⁷ <http://www.agronews.gr/content/view/48683/200/lang.el>

Τα ποσά που προκύπτουν από την παρακράτηση αναδιανέμονται μεταξύ των παλιών κρατών μελών με κλείδα κατανομής που βασίζεται σε κριτήρια που αφορούν τη γεωργική έκταση, τη γεωργική απασχόληση και το κατά κεφαλή ΑΕΠ σε αγοραστική δύναμη.

Στα πλαίσια του Κανονισμού (ΕΚ) 1782/2003 οι μειώσεις αφορούσαν σε ποσοστά 3% για το 2005, 4% για το 2006, 5% για το 2007 και 2008 και με τον Κανονισμό (ΕΚ) 73/2009 που κατήγγησε τον προαναφερόμενο, τα ποσοστά για τα έτη 2009, 2010, 2011, και 2012 διαμορφώνονται αντίστοιχα σε 7%, 8%, 9%, και 10% (η διαφοροποίηση δεν εφαρμόζεται στις ενισχύσεις που χορηγούνται στους δικαιούχους των μικρών νησιών του Αιγαίου Πελάγους). Επίσης τα ποσοστά αυτά αυξάνονται κατά 4 (ποσοστιαίες) μονάδες όταν αφορούν σε ενισχύσεις που υπερβαίνουν τις 300.000€ (Κανονισμός 73/2009).

1.6 Σύστημα παροχής γεωργικών συμβούλων

Από το 2007 έχει δημιουργηθεί ένα σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών που στη χώρα μας λειτουργεί μέσω της Γενικής Δ/σης Φυτικής Παραγωγής του ΥπΑΑΤ. Οι παραγωγοί μπορούν να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα προαιρετικά. Στην περίπτωση αυτή θα επιβαρύνονται με το σχετικό κόστος παροχής των συμβουλών από τους φορείς υλοποίησης. Οι παραγωγοί μπορούν να επανεισπράξουν ένα μέρος του κόστους αυτού εντασσόμενοι σε ένα νέο μέτρο αγροτικής ανάπτυξης που έχει ήδη τεθεί σε εφαρμογή. Στην ένταξη του προγράμματος προηγούνται οι εκμεταλλεύσεις που εισπράττουν πάνω από 15.000€.

Με τις νέες ρυθμίσεις στο πλαίσιο του Ελέγχου Υγείας της ΚΑΠ τα κράτη μέλη ορίζουν πλέον τα κριτήρια και τις κατηγορίες προτεραιότητας όσον αφορά τους γεωργούς που έχουν πρόσβαση στο σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών.

1.7 Τα οικονομικά δεδομένα υποστήριξης της Ε.Α.Ε. και του 2^{ου} Πυλώνα

Για την Προγραμματική Περίοδο 2007-2013 προϋπολογισμός της Ε.Ε. των 27 κρατών μελών για το καθεστώς της Ενιαίας Αποδεσμευμένης Ενίσχυσης (περιλαμβανομένου του καθεστώτος για τα νέα κράτη μέλη) και την Ενίσχυση του 2^{ου} Πυλώνα (Αγροτική Ανάπτυξη) ανέρχεται περίπου σε 375 δισεκατομμύρια €.

(αναλυτική και συγκριτική παρουσίαση στον Πίνακα 2. του Παραρτήματος). Το 80% του συνολικού ποσού διατίθενται στα κράτη μέλη της Ε.Ε. των 15 και 20% στα 12 νέα κράτη μέλη.

Για πολλά από τα κράτη μέλη της ΕΕ το ποσοστό του συνολικού προϋπολογισμού που αντιστοιχεί σε αυτά είναι γύρω στο 2% ή λιγότερο, εντούτοις, σε άλλα μεγαλύτερα κράτη μέλη που παρουσιάζουν και ουσιαστική αγροτική παραγωγή, η αναλογία είναι πολύ υψηλότερη (Γαλλία 17%, Γερμανία 13%, Ισπανία 11%, Ιταλία 9%, Ηνωμένο Βασίλειο και Πολωνία 8%, Ελλάδα 5%, Ρουμανία 4% και 3% Ιρλανδία και Ουγγαρία).

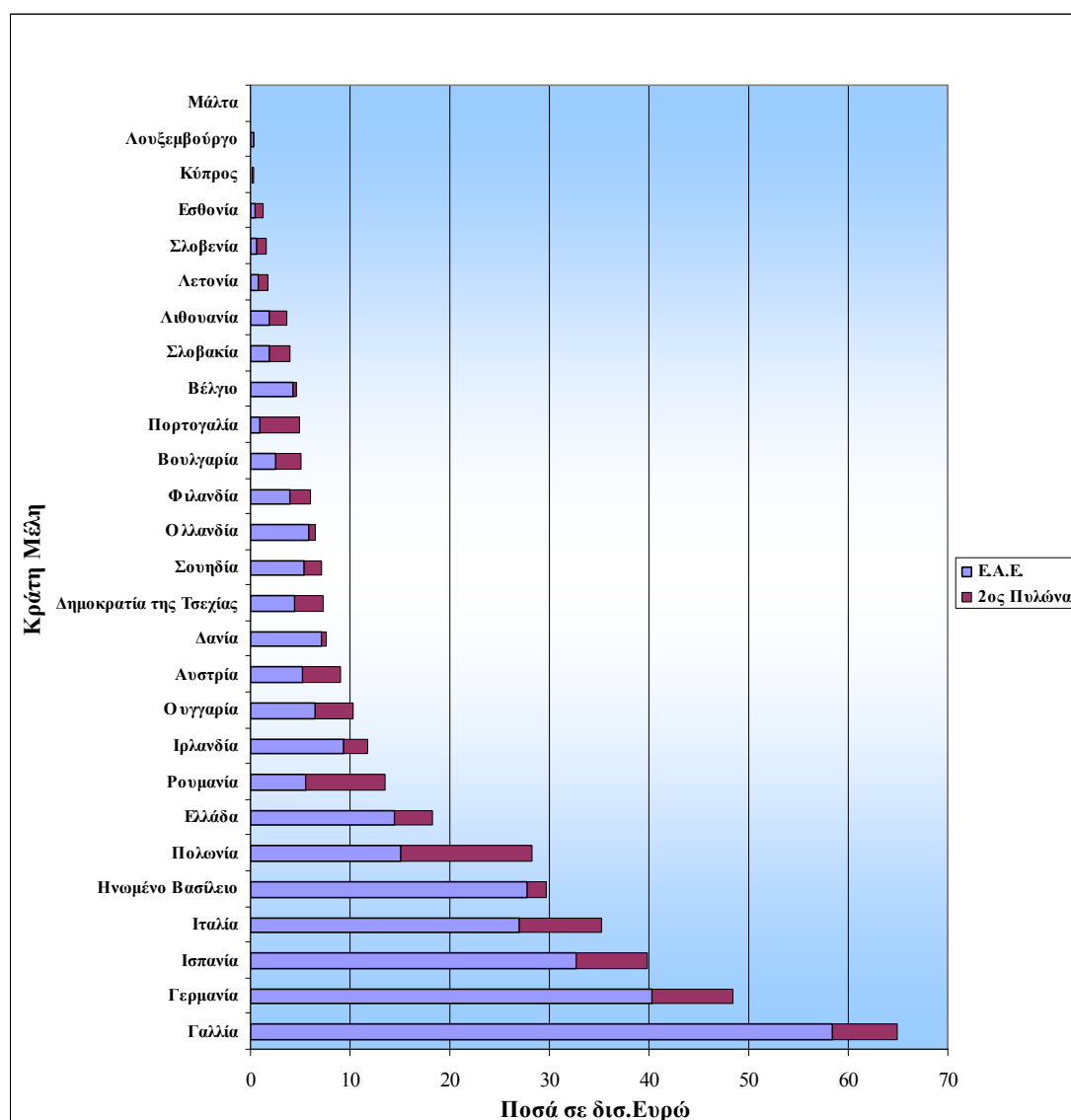
Το σύνολο του ποσού των προγραμματισμένων δαπανών, για την περίοδο 2007-2013, που αφορούν στην Ε.Α.Ε. για το σύνολο των κρατών μελών της Ε.Ε.-27 ανέρχεται σε 286 δισεκατομμύρια €, ποσό περίπου τριπλάσιο από εκείνο που αφορά στις προγραμματισμένες, για την ίδια περίοδο και το σύνολο των κρατών μελών (Ε.Ε.-27), για την ενίσχυση των δράσεων του 2^{ου} Πυλώνα. Μεταξύ των κρατών μελών, υπάρχουν μεγάλες διαφοροποιήσεις στην αναλογία μεταξύ του ποσού της Ε.Α.Ε και του 2^{ου} Πυλώνα σε σχέση με τον προϋπολογισμό (π.χ. η περίπτωση της Μάλτας όπου το 21% του προϋπολογισμού αφορά στην Ε.Α.Ε. και αντιθέτως το ποσοστό αυτό γίνεται 94% για τη Δανία και το Ηνωμένο Βασίλειο).

Από τα 297 δισεκατομμύρια € που αφορούν στο σύνολο του προϋπολογισμού (Ε.Α.Ε. και 2^{ος} Πυλώνας) για τα παλαιά κράτη μέλη (Ε.Ε.-15), τα 246 δισεκατομμύρια € (83% του προϋπολογισμού της Ε.Ε.-15) αφορούν την Ε.Α.Ε, ενώ για τα νέα κράτη μέλη (Ε.Ε.-12) στο σύνολο των 77 δισεκατομμυρίων € τα 40 δισεκατομμύρια € αφορούν στην Ε.Α.Ε. (52% του προϋπολογισμού της Ε.Ε.-12).

Όπως προκύπτει από την ανάλυση των παραπάνω ποσών (και των αναλογιών που προκύπτουν) για τα νέα κράτη μέλη της Ε.Ε. η ενίσχυση του 2^{ου} Πυλώνα είναι σχετικά σημαντικότερη απ' ό,τι στα παλιά κράτη μέλη. Αυτή η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι τα νέα κράτη μέλη είναι ακόμα σε μια περίοδο προοδευτικής εισαγωγής, κατά τη διάρκεια των οποίων λιγότερο από 100% του προγραμματισμένου μέγιστου ποσού των άμεσων πληρωμών είναι διαθέσιμα από τον προϋπολογισμό Κ.Α.Π. (<http://www.rlg.nl/cap/analysis.html>).

Στο παρακάτω Γράφημα 1. απεικονίζονται τα ποσά που αφορούν στη χρηματοδότηση του 2^{ου} Πυλώνα και της Ε.Α.Ε. για τα κράτη μέλη της Ε.Ε.

Γράφημα 1: Προϋπολογισμός κρατών μελών Ε.Ε.-27 για την περίοδο 2007-2013

Πηγή: <http://www.rlg.nl/cap/analysis.html#03>

Από την άποψη των υψηλότερων απολαβών οι πέντε μεγαλύτεροι αποδέκτες ποσών που αφορούν στην Ε.Α.Ε είναι η Γαλλία (58 δισεκατομμύρια €), η Γερμανία (40 δισεκατομμύρια €), η Ισπανία (32 δισεκατομμύρια €), το Ηνωμένο Βασίλειο (28 δισεκατομμύρια €) και η Ιταλία (27 δισεκατομμύρια €). Σε αντίθεση, οι πέντε μεγαλύτεροι αποδέκτες ποσών που αφορούν στον 2^ο Πυλώνα είναι Πολωνία (13 δισεκατομμύρια €), η Ιταλία, η Γερμανία, η Ρουμανία (8 δισεκατομμύρια € η καθεμία) και η Ισπανία (7 δισεκατομμύρια €). Για την Ελλάδα τα στοιχεία αυτά αφορούν σε 14,5 δισεκατομμύρια € (80% του προϋπολογισμού που αντιστοιχεί στην

Ελλάδα) για την Ε.Α.Ε και 3,7 δισεκατομμύρια € (20% του προϋπολογισμού που αντιστοιχεί στην Ελλάδα) για την ενίσχυση του 2^{ου} Πυλώνα, με το συνολικό προϋπολογισμό της να ανέρχεται στα 18,2 δισεκατομμύρια €.

Μετά την περιγραφή της αναθεωρημένης Κ.Α.Π., στο κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται μια εκτενής αναφορά της διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με τη διερεύνηση των επιδράσεων της εφαρμογής των εκάστοτε πολιτικών του αγροτικού χώρου στην αξία της αγροτικής γης, όπως αυτή προσδιορίζεται από την τιμή πώλησης ή το ενοίκιο της.

Κεφάλαιο 2^ο

Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας

2.1 Γενικά

Έχει απασχολήσει αρκετά τη διεθνή επιστημονική κοινότητα η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την αξία/τιμή της καλλιεργήσιμης γης. Η διαμόρφωση της τιμής της γης αφορά σε πληθώρα παραγόντων που ο καθένας επενεργεί διαφορετικά.

Σ' αυτό κεφάλαιο θα παρουσιαστούν μελέτες που ερευνούν τις επιδράσεις των διαφόρων μέτρων πολιτικής που έχουν εφαρμοστεί για να υποστηρίξουν το εισόδημα αγροτών στις ανεπτυγμένες χώρες (υποστήριξη τιμής αγορά, ενίσχυση παραγωγής, ενισχύσεις για τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές, άμεσες ενισχύσεις κλπ), δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτές που εξετάζουν τις επιδράσεις των συνδεδεμένων (coupled) και αποσυνδεδεμένων (decoupled) ενισχύσεων στις αγορές γης και συγκεκριμένα στην αξία/τιμή (πώλησης) της γης και στα ενοίκια καλλιεργήσιμης γης.

Το γενικό αποτέλεσμα αυτών των μελετών είναι ότι οι εφαρμοσμένες αγροτικές πολιτικές έχουν επιπτώσεις στο εισόδημα γεωργών, με ποικίλα αποτελέσματα η καθεμία από αυτές. Εκτός βέβαια από την άμεση επίδραση της αύξησης του εισοδήματος των αγροτών, οι περισσότερες πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί, προκαλούν και περαιτέρω επιδράσεις όπως αυτές που δεν σχετίζονται μόνο με την ανταμοιβή του χρησιμοποιούμενου συντελεστή αλλά και επιδράσεις που μέσα από τη διαφοροποίηση των κινήτρων του αγρότη επηρεάζουν τη ζήτηση των συντελεστών, τη χρήση τους, την ιδιοκτησία τους κλπ. (Swinnen et al, 2008).

Προκειμένου να γίνει κατανοητό τί αποτελέσματα έχει η εφαρμογή της Κ.Α.Π. στις αγορές εδάφους (land markets), απαιτείται μια βαθιά και λεπτομερής

γνώση για τον τρόπο εφαρμογής της και για τον μηχανισμό σύμφωνα με τον οποίο οι γεωργικές επιχορηγήσεις κεφαλαιοποιούνται στην αξία της γης.

2.2 Διεθνής βιβλιογραφία

2.2.1 Γενικά

Οι εμπειρικές προσπάθειες να υπολογιστούν οι επιπτώσεις των ενισχύσεων των διαφόρων γεωργικών πολιτικών, στην αξία καλλιεργήσιμου εδάφους μπορούν να χωριστούν σε μελέτες που αφορούν στην αξία/τιμή της γης (προερχόμενη από πώληση) και μελέτες που αφορούν στα ενοίκια εδάφους. Ο κύριος λόγος για τον οποίο οι ερευνητές χρησιμοποιούν τη μια αντί της άλλης προσέγγισης είναι συνήθως τα διαθέσιμα στοιχεία. Η διαθεσιμότητα είτε της αξίας εδάφους (χαρακτηριστικά από τα περιφερειακά σύνολα δεδομένων-regional datasets) είτε των στοιχείων ενοικίου (χαρακτηριστικά από έρευνες σε επίπεδο εκμετάλλευσης-farm level surveys) γενικά καθορίζουν την επιλογή των προτύπων.

2.2.2 Μελέτες που εξετάζουν τις επιδράσεις των ενισχύσεων στις τιμές της αγροτικής γης

Το μεγαλύτερο μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας που εξετάζει τις επιδράσεις των άμεσων ενισχύσεων των διαφόρων προγραμμάτων στήριξης του αγροτικού τομέα, στην αγορά αγροτικής γης, διερευνά τον τρόπο με τον οποίο έχουν επηρεαστεί οι τιμές εδάφους (Goodwin and Ortalo-Mangne, 1992; Barnard et al., 1997; Barnard et al., 2001; Gardner, 2002; Goodwin et al., 2003; Duvivier et al., 2005;). Οι περισσότερες από τις μελέτες αυτές αφορούν την εφαρμογή των πολιτικών στήριξης του αγροτικού τομέα στις Η.Π.Α. Η δυνατότητα εφαρμογής των συμπερασμάτων που προκύπτουν από αυτές τις μελέτες στις χώρες της Ε.Ε. είναι αμφισβητήσιμη, δεδομένου ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές στη φύση της υποστήριξης του αγροτικού τομέα μεταξύ των Η.Π.Α. και της Ε.Ε. (Patton et al., 2008), αιτία που δημιουργεί την ανάγκη διερεύνησης και αξιολόγησης των επιδράσεων της εφαρμογής της Κ.Α.Π. στις τιμές και το ενοίκιο της αγροτικής γης.

Η πλειοψηφία των εμπειρικών μελετών που διεξάγονται μέχρι σήμερα έχει υπολογίσει την παρούσα αξία του εδάφους ως συνάρτηση των κυβερνητικών πληρωμών και άλλων επεξηγηματικών μεταβλητών.

Οι Goodwin και Ortalo-Magné (1992) χρησιμοποίησαν ένα εμπειρικό μοντέλο, στο οποίο συνέδεσαν την αξία της γης με το αναμενόμενο επίπεδο στήριξης των παραγωγών, τις αναμενόμενες αποδόσεις και τις αναμενόμενες τιμές παραγωγού χωρίς τις επιδοτήσεις, σε έξι περιοχές που παράγεται σιτάρι, στη Γαλλία, τις ΗΠΑ και τον Καναδά μεταξύ των ετών 1979 και 1989⁸. Η στήριξη αντιστοιχεί στην επιχορήγηση των παραγωγών, που αφορά σε συνδεδεμένη με την παραγωγή ενίσχυση (PSE-Producer Subsidy Equivalent). Για να εκτιμήσουν αυτές τις σχέσεις χρησιμοποίησαν ένα γενικευμένο μοντέλο ροπής (GMM-Generalized Method of Moments).

Οι Goodwin και Ortalo-Magné υπολόγισαν ότι μια μείωση της ενίσχυσης των παραγωγών κατά 50%, θα οδηγούσε σε μια μείωση των τιμών γης κατά \$60-\$120 στη Γαλλία, και \$50-\$60 στις Η.Π.Α. και τον Καναδά. Αυτό σημαίνει ότι, κατά μέσο όρο, μια αύξηση ενός τοις εκατό στο ποσό της επιχορήγησης των παραγωγών θα προκαλέσει αύξηση στην τιμή της γης κατά 0,38%. Οι Goodwin και Ortalo-Magné επίσης διαπίστωσαν ότι οι τιμές γης ανταποκρίνονται περισσότερο στις επιστροφές που είναι βασισμένες στις κυβερνητικές ενισχύσεις απ' ό,τι στις επιστροφές που είναι βασισμένες στην αγορά.

Οι Barnard et al. (1997) διερεύνησαν το βαθμό στον οποίο οι κρατικές επιχορηγήσεις κεφαλαιοποιούνται στις τιμές της γης. Χρησιμοποίησαν δύο διαφορετικές προσεγγίσεις, για την ανάλυση των επιδράσεων των κρατικών πληρωμών, τη μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων (OLS - Ordinary Least Squares) και ενός μη παραμετρικού εκτιμητή. Μέτρησαν τις κυβερνητικές πληρωμές (government payments) σε επίπεδο επαρχίας (county-level) με βάση τους μέσους όρους των ετήσιων άμεσων πληρωμών ανά εκτάριο, για 20 Αμερικανικές περιφέρειες. Προκειμένου να υπολογίσουν την πιθανή μεταβολή στην αξία της γης, περιέλαβαν στην παλινδρόμησή τους, προσεγγιστικές μεταβλητές (proxies) για εναλλακτικές χρήσεις του εδάφους. Οι άλλες επεξηγηματικές μεταβλητές που

⁸ US Kansas and North Dakota, Canada Manitoba and Saskatchewan, French Centre and Picardie regions, Canada Saskatchewan region.

περιέλαβαν ήταν η γεωργική παραγωγικότητα, η μη γεωργικές επιρροές, το κρατικό θεσμικό περιβάλλον, η επιρροή του πληθυσμού και άλλες.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ανάλογα με την περιοχή ποικίλει ο βαθμός κεφαλαιοποίησης των κρατικών επιχορηγήσεων (ελαστικότητα της αξίας της καλλιεργήσιμης γης στις κυβερνητικές πληρωμές από 0-0,69). Η χωρική μεταβλητότητα μπορεί να εξηγηθεί από τους εξής λόγους:

- i. την επιλεξιμότητα ή όχι των κυριότερων καλλιεργειών της περιοχής για να ληφθούν οι ενισχύσεις,
- ii. το επίπεδο της ευελιξίας των καλλιεργητών μιας δεδομένης περιοχής, να ρυθμίζουν την παραγωγή τους, ανταποκρινόμενοι στις μεταβολές των πολιτικών.

Σε μελέτη που ακολούθησε οι Barnard et al. (2001) χρησιμοποίησαν δαστροματικά στοιχεία (cross-section data), σε επίπεδο επαρχίας, για να αναλύσουν την αξία της καλλιεργήσιμης γης σε περιοχές των Η.Π.Α. που λάμβαναν τις υψηλότερες πληρωμές από τα κυβερνητικά προγράμματα.

Όπως στη μελέτη που είχε πραγματοποιηθεί το 1997, με την ίδια μέθοδο διερεύνησαν την επίδραση των συνδεδεμένων και μη συνδεδεμένων πληρωμών του προγράμματος αγροτικών προϊόντων (FCP - Farm Commodity Program Payments), στην αξία της καλλιεργήσιμης γης, ελέγχοντας την ποιότητα του εδάφους, την επιρροή των αστικών περιοχών, τη διαθεσιμότητα για άρδευση, και άλλους παράγοντες, όπως αυτοί παρουσιάζονται στην έρευνα ARMS 2000.

Με βάση τους υπολογισμούς τους για τα οκτώ προγράμματα ενίσχυσης καλλιεργειών που αφορούσε η έρευνά τους (σιτάρι, καλαμπόκι, σόγια, σόργο, βαμβάκι, ρύζι, κριθάρι, και βρώμη) φαίνεται ότι κάθε \$1 των πληρωμών οδηγεί σε αύξηση της αξίας της γης κατά περίπου \$3. Τα αποτελέσματά τους δείχνουν επίσης διαφοροποίηση της επίδρασης των πληρωμών σε σχέση με την περιοχή εφαρμογής του προγράμματος (υψηλότερη επίδραση σε περιοχές όπου παρατηρείται υψηλή αξία καλλιεργήσιμης γης και χαμηλότερη σε περιοχές με μικρότερη αξία καλλιεργήσιμης γης).

Πολύ υψηλή αξία καλλιεργήσιμης γης παρατηρήθηκε στις αστικοποιημένες περιοχές όπου οι τιμές τους είναι απίθανο να επηρεάζονται από τα προγράμματα ενίσχυσης αγροτικών προϊόντων. Προκειμένου να αξιολογήσουν τα αποτελέσματα

της αστικοποίησης, που ενδεχομένως δημιουργεί ανταγωνιστικότητα των χρήσεων γης, διερεύνησαν ξεχωριστά τις διάφορες περιοχές περιλαμβάνοντας και πρόσθετες μεταβλητές.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι ενισχύσεις του προγράμματος άσκησαν μέγιστη επίδραση στις τιμές καλλιεργήσιμης γης στην περιφέρεια Heartland, 24% της αξίας καλλιεργήσιμου εδάφους. Παρόμοια αποτελέσματα βρέθηκαν στην περιφέρεια Prairie Gateway (23%) και την περιφέρεια Northern Great Plains (22%).

Ο Gardner (2002), χρησιμοποίησε ομαδοποιημένα διαστρωματικά στοιχεία (pooled cross-section), ενσωματώνοντας και το στοιχείο της χρονικής σειράς, από 315 νομούς των Η.Π.Α. για να υπολογίσει των επιδράσεων των κρατικών πληρωμών που αφορούν στα προγράμματα για τη στήριξη του γεωργικού τομέα, στις τιμές γης. Για τον υπολογισμό της επίδρασης χρησιμοποίησε τη μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων, όμοια με τον Barnard.

Περιέλαβε επίσης μεταβλητές που αφορούν στην άρδευση του εδάφους, το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων, το ποσοστό που αντιστοιχεί στον αγροτικό και αστικό πληθυσμό, το ποσοστό της πληθυσμιακής αύξησης στο νομό.

Διαπίστωσε ότι ένα επιπλέον δολάριο ανά στρέμμα στις πληρωμές των προγραμμάτων θα προκαλούσε στο μέσο ποσοστό αύξησης της αξίας εδάφους στις Η.Π.Α., από το 1950 έως το 1992, αύξηση κατά 0,017%. Ο εκτιμώμενος συντελεστής υπονοεί ότι οι αυξανόμενες πληρωμές από \$1 ανά acre (περίπου 4 στρέμματα) θα αύξαναν το ρυθμό ανάπτυξης της αξίας καλλιεργήσιμου εδάφους κατά 0,017% τοις εκατό.

Ο Gardner καταλήγει στο συμπέρασμα δεν μπορεί να υποστηριχθεί η αξίωση ότι οι πληρωμές των αγροτικών προγραμμάτων οδηγούν σε σημαντική αύξηση της αξίας του καλλιεργήσιμου εδάφους.

Οι Goodwin et al. (2003) για να υπολογίσουν τους καθοριστικούς παράγοντες των τιμών καλλιεργήσιμου εδάφους χρησιμοποίησαν στοιχεία σε επίπεδο εκμετάλλευσης για τη χρονική περίοδο 1998-2001 (στοιχεία ARMS 2000). Για να υπολογίσουν το βαθμό κεφαλαιοποίησης κρατικών ενισχύσεων στην αξία της καλλιεργήσιμης γης, αντί του συνδυασμού όλων των πληρωμών των αγροτικών προγραμμάτων σε μια μεταβλητή, τη διαφοροποίησαν μεταξύ τεσσάρων τύπων

προγραμμάτων⁹. Αυτό έγινε για να προσμετρηθεί η αβεβαιότητα για το μέλλον κάθε τύπου προγράμματος και για τις αναμενόμενες μελλοντικές πληρωμές από κάθε τύπο προγράμματος. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν την υπόθεση ότι τα διαφορετικά προγράμματα έχουν διαφορετικά αποτελέσματα στις τιμές της γης. Εκτίμησαν τις οριακές επιδράσεις των επιχορηγήσεων των προγραμμάτων, ανά acre, στην αξία της γης και προέκυψε ότι αυτές κυμαίνονται μεταξύ \$2,59 και \$7,78, ανάλογα με την πληρωμή και συγκεκριμένα η επίδραση ενός πρόσθετου δολαρίου των πληρωμών PFC (AMTA) είναι \$4,90 ανά acre (στατιστικά σημαντικό), των πληρωμών DR (Disaster-Relief Payments) \$4,70, των πληρωμών LDP \$6,60 και \$2,7 για λοιπές πληρωμές.

Στην έρευνά τους οι Goodwin et al., εκτός από την αξιολόγηση των επιδράσεων που έχουν οι ενισχύσεις κυβερνητικών προγραμμάτων στην αξία της γης, χρησιμοποίησαν μεταβλητές μη γεωργικές που σχετίζονται με την πίεση από το αστικό περιβάλλον (πυκνότητα πληθυσμών, τα ποσοστά πληθυσμιακής αύξησης, και η αξία των αδειών κατοικίας που εκδόθηκαν στο νομό) και αφορούν στη μετατροπή των χρήσεων γης. Ενώ οι αστικές πιέσεις αυξάνουν σημαντικά την αξία της γης, οι συγκεκριμένοι παράγοντες δεν εμφανίστηκαν να έχουν επιπτώσεις.

Οι Duvivier et al. (2005) υπολόγισαν την επίδραση της μεταρρύθμισης της Κ.Α.Π. το 1992 και των μεταγενέστερων μεταρρυθμίσεων, στις τιμές της καλλιεργήσιμης γης στο Βέλγιο, με τη μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων¹⁰. Χρησιμοποιώντας μια σύνολο 42 περιοχών, για τη χρονική περίοδο από το 1980 ως το 2001, παρατήρησαν ότι η τιμή πώλησεως της καλλιεργήσιμης γης επηρεάζεται από τις αντισταθμιστικές πληρωμές.

Τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων των Duvivier et al. έδειξαν ότι, εκτός από τις μεταβλητές που χρησιμοποιούνται για να υποδηλώσουν χρόνο (time dummies) και

⁹ Τα είδη των πληρωμών που χρησιμοποίησαν ήταν:

1. Πληρωμές αποζημίωσης καταστροφών (Disaster relief payments), οι οποίες περιλαμβάνουν την ειδική βοήθεια για διάφορες καταστροφές και τις πληρωμές Market Loss Assistance (MLA), απώλειας των αγορών.
2. Πληρωμές Loan Deficiency Payments (LDP), που είναι αποσυνδεδεμένες.
3. Πληρωμές του νόμου Agricultural Market Transition Act (AMTA), που αφορούν στις Production Flexibility Contract payments (PFC) που είναι αποσυνδεδεμένες.
4. Λοιπές πληρωμές αγροτικών προγραμμάτων (Conservation Reserve Program - CRP payments).

¹⁰ Χρησιμοποίησαν ακόμη τις μεθόδους DFE (District Fixed Effect), TFE (Time Fixed Effect) DRE (District Random Effect), TRE (Time Random Effect).

άλλες μεταβλητές ελέγχου, το αναμενόμενο ενοίκιο γης από τις πωλήσεις αγοράς ασκεί μια σημαντική επίδραση στην τιμή καλλιεργήσιμης γης. Ανάλογα με το έτος και την περιοχή που εξετάστηκε, η ελαστικότητα τιμής καλλιεργήσιμης γης στις σειρές αντισταθμιστικών πληρωμών είναι από 0,12 έως 0,47. Αυτά τα αποτελέσματα δείχνουν ότι, με τη δημιουργία ενός ενοικίου που κεφαλαιοποιείται στην αξία της γης, τα μέτρα της αναθεωρημένης Κ.Α.Π. ωφελούν επίσης και τους ιδιοκτήτες γης. Επειδή τα δύο τρίτα της βελγικής αγροτικής γης νοικιάζεται από τους αγρότες, οι μη χειριστές συλλαμβάνουν ένα σημαντικό μερίδιο των γεωργικών επιχορηγήσεων. Επίσης τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει μια χρονική μεταβλητότητα στην ελαστικότητα της αξίας καλλιεργήσιμης γης στις αντισταθμιστικές πληρωμές καθώς και ότι η ευαισθησία των τιμών καλλιεργήσιμης γης στις αντισταθμιστικές πληρωμές αυξάνεται κατά τη διάρκεια περιόδου του 1993-2001.

2.2.3 Μελέτες που εξετάζουν τις επιδράσεις των ενισχύσεων στα ενοίκια της αγροτικής γης

Αντί της εστίασης στη σχέση μεταξύ των κυβερνητικών πληρωμών/επιχορηγήσεων και των τιμών γης, αρκετοί ερευνητές έχουν εστιάσει στη σχέση μεταξύ των πληρωμών και των ενοικίων καλλιεργήσιμης γης (Lence and Mishra, 2003; Roberts et al., 2003; Killian and Salhofer, 2007; Killian et al., 2008; Swinnen et al., 2008; Patton et al., 2008).

Οι μελέτες ενοικίου γης χρησιμοποιούν σε επίπεδο εκμετάλλευσης τις διακυμάνσεις των πληρωμών, για να εξηγήσουν τις διακυμάνσεις στα ενοίκια καλλιεργήσιμης γης (Swinnen et al., 2008).

Ο Whitaker (2006) επισημαίνει ότι τα ενοίκια γης μπορούν να είναι εμπειρικά ανώτερα για τη διερεύνηση των αποτελεσμάτων της εσωτερική υποστήριξης στην αξία της γης για τουλάχιστον δύο λόγους. Κατ' αρχάς, τα ενοίκια παρατηρούνται στην αγορά, ενώ η τιμή της γης δηλώνεται συχνά από τον ιδιοκτήτη και επομένως είναι υποκειμενική. Δεύτερον, τα ενοίκια επηρεάζονται λιγότερο από τις αστικές πιέσεις και άλλους μη γεωργικούς παράγοντες όταν υφίστανται συμβόλαια για μικρά χρονικά διαστήματα, και μπορούν επομένως να απεικονίσουν την αξία της γεωργικής δραστηριότητας στο έδαφος (όταν τα συμβόλαια αφορούν σε πιο μεγάλες περιόδους,

η επίδραση της υποστήριξης στην αξία γης μπορεί να είναι λιγότερο σημαντικός από άλλους παράγοντες σχετικούς με γεωργία).

Όπως αναφέρεται ήδη ανωτέρω, συνήθως η διαθεσιμότητα των στοιχείων και όχι οι θεωρητικές εκτιμήσεις καθορίζουν την επιλογή μεταξύ των ενοικίων γης και των τιμών της γης (πώλησης).

Οι Lence και Mishra (2003) χρησιμοποίησαν ένα μοντέλο συμπεριφοράς της μεγιστοποίησης κέρδους, για να ερευνήσουν την επίδραση της αγροτικής πολιτικής στα μισθώματα γης. Ακριβέστερα, εξέτασαν την επίδραση των πληρωμών P.F.C., M.L.A., και άλλων κυβερνητικών πληρωμών στα καταβαλλόμενα ενοίκια, χρησιμοποιώντας διαστρωματοποιημένα στοιχεία σε επίπεδο επαρχίας (county-level panel data) για την Πολιτεία της Αϊόβα για την περίοδο 1996-2000. Χρησιμοποιώντας τα διαστρωματοποιημένα στοιχεία ήταν σε θέση να ελέγξουν για την πρόσθετη ετερογένεια (additional heterogeneity).

Οι στατιστικές δοκιμές τους έδειξαν ότι υπάρχει χωρική αυτοσυσχέτιση και ότι είναι σημαντική (υπάρχει συσχέτιση πέρα από το εύρος των τυχαίων παραγόντων του προτύπου τους, που επηρεάζουν τα καταβαλλόμενα ενοίκια). Σε αντίθεση με τις περισσότερες από τις μελέτες που αφορούν στις τιμές και τα ενοίκια γης, οι Lence και Mishra ελέγχουν τη χωρική αυτοσυσχέτιση. Προκειμένου να εξασφαλίσουν συγκρίσεις, όταν έθεσαν σε εφαρμογή το υπόδειγμά τους, με υπόθεση την απουσία χωρικής αυτοσυσχέτισης, διαπίστωσαν ότι ένα επιπλέον δολάριο πληρωμών που κατεβλήθησαν στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου προγράμματος πολιτικής (M.L.A.) οδηγεί σε μείωση του ενοικίου κατά \$0,50 ενώ ένα επιπλέον δολάριο πληρωμών που κατεβλήθησαν στα πλαίσια άλλου προγράμματος πολιτικής (P.F.C.), οδηγεί σε αύξηση του ενοικίου κατά \$1, πράγμα όχι πειστικό.

Οι Lence και Mishra βρίσκουν θετικές οριακές επιδράσεις των πληρωμών υποστήριξης στο ενοίκιο ανά acre με εύρος από \$0,25 έως \$0,86. Κατά μέσον όρο, ένα πρόσθετο δολάριο των πληρωμών P.F.C. ή M.L.A. οδηγεί σε μια κατ' εκτίμηση αύξηση στα καταβαλλόμενα ενοίκια περίπου \$0,85. Αυτά τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι ιδιοκτήτες γης λαμβάνουν τα περισσότερα από τα οφέλη από τις πληρωμές P.F.C. και M.L.A. Εντούτοις, σε μια περίπτωση η εκτιμώμενη επίδραση των πληρωμών L.D.P. στα καταβαλλόμενα ενοίκια ήταν αρνητικός και στατιστικά

σημαντικός, τα οποία προκαλούν προβλήματα προσδιορισμού ή/και προβλήματα που αφορούν στα στοιχεία.

Οι Roberts et al. (2003) χρησιμοποίησαν στοιχεία της απογραφής της Αμερικανικής γεωργίας (US Census of Agriculture), για ένα δείγμα που αφορούσε σε περίπου 60.000 αγρότες (σε επίπεδο εκμετάλλευσης) για τις χρονιές 1992 και 1997. Παρόμοια με τους Lence και Mishra (2003), ως θεωρητικό πλαίσιο, ο Roberts και λοιποί χρησιμοποίησαν ένα μοντέλο συμπεριφοράς της μεγιστοποίησης κέρδους. Στο πρότυπό τους, διαίρεσαν το ενοίκιο γης σε δύο συστατικά: τα μεταβλητά κέρδη (καθαρά εισοδήματα των μεταβλητών δαπανών), και τις κυβερνητικές πληρωμές.

Στις εκτιμήσεις τους ο Roberts και λοιποί συγκέντρωσαν όλες τις κυβερνητικές πληρωμές μαζί σε μια ενιαία μεταβλητή. Οι υπολογισμοί τους για το 1997 έδειξαν ότι περίπου \$6,1 δισεκατομμύρια από τις συνολικές πληρωμές στους αγρότες προήλθαν από τις συμβάσεις ευελιξίας παραγωγής (P.F.C) και η ισορροπία \$1,7 δισεκατομμυρίων συνδέθηκε με τα προγράμματα συντήρησης (Conservation Programs). Οι πιο στατιστικά ισχυρές εκτιμήσεις τους έδειξαν μια αύξηση στα ενοίκια γης μεταξύ \$0,34 και \$0,41 ανά acre για κάθε πρόσθετο δολάριο των κυβερνητικών πληρωμών.

Οι συγγραφείς αναφέρουν επίσης ότι μακροπρόθεσμα η επίπτωση μπορεί να είναι μεγαλύτερη από αυτή που απεικονίστηκε στις εκτιμήσεις, δεδομένου ότι μπορεί να χρειαστεί χρόνος για να απεικονιστούν οι αλλαγές στα ενοίκια γης που θα προκύψουν από τις κυβερνητικές πληρωμές.

Τα τελευταία χρόνια έχουν εκπονηθεί μελέτες που αφορούν στη συμπεριφορά της αγοράς γης στις αλλαγές που προκύπτουν από τη μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (2003), σε παλιά αλλά και νέα κράτη μέλη της Ε.Ε.

Οι Killian και Salhofer (2007) χρησιμοποιώντας ένα σύνολο γραφικών παραστάσεων, που αφορούν στις αγορές γης και δικαιωμάτων, διερευνούν τα αποτελέσματα της εισαγωγής του σχήματος της ενιαίας αποδεσμευμένης ενίσχυσης στις τιμές της αγροτικής γης και του ενοικίου. Γενικά διερευνούν το αν η ενιαία αποδεσμευμένη ενίσχυση κεφαλαιοποιείται στην αξία της αγροτικής γης, εξετάζοντας τρεις περιπτώσεις, οι οποίες αφορούν στην εφαρμογή των τριών διαφορετικών μοντέλων του ιστορικού, του περιφερειακού και του υβριδικού.

Τα αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι ο βαθμός κεφαλαιοποίησης της ενιαίας αποδεδεσμευμένης ενίσχυσης στην αξία της γης, εξαρτάται από το μοντέλο εφαρμογής, την αναλογία δικαιωμάτων και επιλέξιμης γης, την εμπορικότητα των δικαιωμάτων ενιαίας αποδεδεσμευμένης ενίσχυσης και την επιλεξιμότητα των νεοεισερχομένων στη γεωργία.

Όταν ο αριθμός των επιλέξιμων εκταρίων γης είναι μεγαλύτερος από τον αριθμό των δικαιωμάτων, τότε η ενιαία αποδεδεσμευμένη ενίσχυση δεν κεφαλαιοποιείται στην αξία της γης, το οποίο συμβαίνει και στα τρία μοντέλα εφαρμογής. Τελικά ο αριθμός αυτών που προσφέρουν και αυτών που ζητούν δικαιώματα θα κρίνει το αποτέλεσμα.

Στην περίπτωση που ο αριθμός δικαιωμάτων υπερβαίνει τον αριθμό των εκταρίων, τα αποτελέσματα είναι διαφορετικά και για τα τρία μοντέλα. Στο ιστορικό μοντέλο ένα μέρος της ενιαίας αποδεδεσμευμένης ενίσχυσης κεφαλαιοποιείται στην αξία του εδάφους. Ο βαθμός κεφαλαιοποίησης εξαρτάται από την αντιστοιχία των δικαιωμάτων της ενιαίας αποδεδεσμευμένης ενίσχυσης με τη γη. Στην ακραία περίπτωση ίσων αποσυνδεδεμένων ενισχύσεων για κάθε εκτάριο, το αποτέλεσμα είναι ίδιο με το περιφερειακό μοντέλο όπου όλο το ενοίκιο που προέρχεται από τα δικαιώματα κεφαλαιοποιείται στην αξία της γης. Στην περίπτωση του υβριδικού υποδείγματος ο βαθμός κεφαλαιοποίησης κυμαίνεται μέσα στο διάστημα μεταξύ των δύο άλλων υποδειγμάτων (για το ίδιο ύψος ενιαίας ενίσχυσης).

Επίσης όσο περισσότερο επιλέξιμοι για την κατοχή δικαιωμάτων από το εθνικό απόθεμα, είναι οι νεοεισερχόμενοι στη γεωργία, τόσο περισσότερο κεφαλαιοποιείται η Ε.Α.Ε. στην αξία της γης. Η είσοδος των νεοεισερχομένων αυξάνει την ανταγωνιστικότητα για γη.

Παρόμοια με τη μελέτη τους το 2007 οι Killian et al. (2008), ανέλυσαν θεωρητικά τις επιδράσεις της μεταρρύθμισης του Fischler στις τιμές των ενοικίων γης, εξετάζοντας και συγκρίνοντας τις καταστάσεις πριν και μετά την εφαρμογή της μεταρρύθμισης. Επίσης εξέτασαν εμπειρικά την επιρροή των «νέων πληρωμών» στην αξία της ενοικιαζόμενης γης καθώς και το βαθμό κεφαλαιοποίησης, αλλά και την επιρροή των άμεσων ενισχύσεων του 1^{ου} Πυλώνα, των αγροπεριβαλλοντικών ενισχύσεων και των ενισχύσεων που αφορούν στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές.

Στην εμπειρική τους ανάλυση χρησιμοποιώντας τη μέθοδο O.L.S. εξετάζουν την επίδραση των συνδεδεμένων πληρωμών (Mac Sharry) και των αποσυνδεδεμένων πληρωμών (Fischler) στο ενοίκιο της καλλιεργήσιμης γης στη Βαυαρία (Bavaria), καθώς και το βαθμό κεφαλαιοποίησής τους. Τα στατιστικά τους στοιχεία αφορούν στο έτος 2005, το πρώτο έτος εφαρμογής των πληρωμών S.F.P. (Single Farm Payment) στη Βαυαρία, και βασίζονται στην εφαρμογή του υβριδικού μοντέλου. Οι τιμές ενοικίου που χρησιμοποιήθηκαν προέρχονται από στρωματοποιημένο τυχαίο δείγμα όλων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Από τους 2056 δήμους ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθούν συνολικά παρατηρήσεις μεταξύ των 1072 και 1154 (λόγω περιορισμών προς την αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων και για την ελαχιστοποίηση της επίδρασης τυχόν πλαστών στοιχείων).

Τα αποτελέσματά τους δείχνουν ότι το μέρος των πληρωμών που βασίζεται στο περιφερειακό μοντέλο κεφαλαιοποιείται ισχυρότερα από εκείνο που βασίζεται στο ιστορικό μοντέλο. Επίσης επισημαίνεται ότι οι σημερινές αποσυνδεδεμένες πληρωμές θα κεφαλαιοποιούνταν περισσότερο σε σχέση με τις συνδεδεμένες πληρωμές της περιόδου 1992-2004. Για τις άμεσες ενισχύσεις του 1^{ου} Πυλώνα διαπιστώνεται ότι ένα πρόσθετο ευρώ θα προκαλέσει αύξηση στις τιμές των ενοικίων από 28 έως 78 λεπτά του ευρώ.

Όσον αφορά το ποσοστό κεφαλαιοποίησης, θα είναι υψηλότερο μετά τη μεταρρύθμιση της πολιτικής. Από 15 έως 19 λεπτά του ευρώ κεφαλαιοποιούνται στις τιμές του ενοικίου.

2.3 Μελέτες που αφορούν στην Ελλάδα

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι ουσιαστικά οι περισσότερες από τις υπάρχουσες μελέτες αφορούν στη Βόρεια Αμερική (Η.Π.Α. και Καναδάς) και έπονται σε μικρότερο αριθμό οι μελέτες που αφορούν στην Ευρώπη. Δεν έχουν πραγματοποιηθεί μελέτες που να εξετάζουν τις επιδράσεις της εφαρμογής μιας πολιτικής στην αξία της αγροτικής γης στην Ελλάδα, εξαιρώντας τη μελέτη του C.E.P.S. όπως περιγράφηκε παραπάνω.

Ωστόσο μια από τις πρώτες προσπάθειες για τη διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν τις τιμές αγροτικής γης έγινε από την I. Νταούλη και τον Μ. Ντεμούση (Daouli, Demoussis, 1992). Η μελέτη τους είχε ως στόχο τον προσδιορισμό και την

εμπειρική διερεύνηση των κύριων παραγόντων που έχουν επιπτώσεις στις πραγματικές τιμές καλλιεργήσιμης γης στην Ελλάδα για την περίοδο 1967 έως 1988. Υποθέτουν ότι το καλλιεργήσιμο έδαφος δεν αποτελεί μόνο συντελεστή παραγωγής αλλά και μέσο εναπόθεσης και συντήρησης πλούτου. Από αυτή την άποψη, ερευνώνται οι επιπτώσεις του πραγματικού επιτοκίου στις τιμές καλλιεργήσιμης γης, μέσω της χρήσης ενός δυναμικού οικονομετρικού προτύπου. Η εμπειρική εργασία ερευνά τις τιμές αγροτικής γης στην κεντρική Ελλάδα (Νομαρχία Αιτωλοακαρνανίας) και χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία τα οποία αφορούν στις μέσες ετήσιες τιμές πώλησης αγροτικής γης στο νομαρχιακό διαμέρισμα Αιτωλοακαρνανίας. Τα στοιχεία αυτά συλλέχθηκαν από τμήμα του Υπουργείου Οικονομικών (Ακίνητης Περιουσίας και Φορολογίας Εδάφους), ενώ στοιχεία τα οποία αφορούσαν σε ενοίκια εδάφους, από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (Ε.Σ.Υ.Ε.), σε μορφή δεικτών. Τα αποτελέσματα της στατιστικής εκτίμησης δείχνουν ότι και το εισόδημα που προέρχεται από το ενοίκιο (rental income) και τα πραγματικά επιτόκια έχουν μια σημαντική επίδραση στις τιμές καλλιεργήσιμης γης. Εάν τα πραγματικά επιτόκια είναι αρνητικά, τότε τα τοκοφόρα περιουσιακά στοιχεία (assets) δεν είναι ελκυστικά, έτσι οι επενδυτές αναζητούν άλλα περιουσιακά στοιχεία όπως την κατοικία και την καλλιεργήσιμη γη (Daouli και Demoussis, 1992).

Οι Καραφωτάκης και λοιποί (2006), διερεύνησαν το συσχετισμό μεταξύ της διαθεσιμότητας της αγροτικής γης και των τιμών αγοράς και πώλησης, καθώς επίσης και το συσχετισμό μεταξύ αυτών των τιμών και της κύριας καλλιέργειας και τη γεωγραφική διαφοροποίηση των τιμών αγοράς και πώλησης. Διερευνήθηκε ποσοτικά με τηλεφωνικές συνεντεύξεις/αποστολή τηλεομοιοτυπίας και χρήση δομημένου ερωτηματολογίου πολλαπλών επιλογών (multiple choice), η λειτουργία της αγοράς αγροτικής γης (agricultural land market) σε επίπεδο δήμου, με σκοπό την παροχή πληροφοριών σχετικά με τη ζήτηση και προσφορά, καθώς και τη μέση τιμή ενοικίασης των αγροτεμαχίων (καλλιεργήσιμο έδαφος) σε κάθε δήμο της χώρας που είχε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και κυρίως διέθετε αγροτική γη σε πεδινό και ημιορεινό γεωγραφικό ανάγλυφο.

Η περιοχή έρευνας περιλάμβανε τους δήμους και τις κοινότητες της Ελλάδας των οποίων το πεδινό τμήμα καταλαμβάνει τουλάχιστον το 30% της συνολικής τους έκτασης. Χρησιμοποιήθηκε δείγμα 402 δήμων (39% των συνολικών δήμων και κοινοτήτων στη χώρα). Η έρευνα δεν παρουσίασε καμία γραμμική σχέση ή έστω μια

κανονικότητα στη διαθεσιμότητα της προσφερόμενης προς πώληση αγροτικής γης ως προς την τιμή της, ενώ η μέγιστη διαστρέβλωση στη διαθεσιμότητα της αγροτικής γης για πώληση προκαλείται από την ετεροπασχόληση των ιδιοκτητών εδάφους. Παρατηρείται μια ισχυρή διακύμανση στις τιμές ενοικίου βασιζόμενη στις τιμές πώλησης της αγροτικής γης και διαφοροποιείται σύμφωνα με τις καλλιέργειες. Συνολικά, τα συμπεράσματα αποκαλύπτουν σημαντικά προβλήματα που προκαλούνται στην αγορά της αγροτικής γης, που καθιστούν τη λειτουργία της ασυμβίβαστη με τις πραγματικές συνθήκες της αγοράς.

Το 2008 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρηματοδότησε μελέτη, που ανέλαβε το C.E.P.S. (Center of European Policy Studies), με θέμα τη μελέτη της λειτουργίας των αγορών εδάφους στα κράτη-μέλη της Ε.Ε., υπό την επίδραση της εφαρμογής των μέτρων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και αφορούσε σε 11 κράτη-μέλη (Βέλγιο, Φιλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Ολλανδία, Ισπανία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο).

Ο γενικός στόχος της μελέτης ήταν να ερευνηθεί εάν και σε ποιο βαθμό τα διαφορετικά μέσα της εφαρμογής του S.P.S. έχουν επηρεάσει:

(i) την κεφαλαιοποίηση της στήριξης στις τιμές γης (πωλήσεις και τιμές ενοικίου), (ii) τη διανομή αυτής της κεφαλαιοποίησης (οφέλη) στους διαφορετικούς ιδιοκτήτες (ενοικιαστές και ιδιοκτήτες γης), (iii) την επίδραση της Ε.Α.Ε., σε σχέση με το θεσμικό καθορισμό των αγορών γης, στη διαρθρωτική αλλαγή στη γεωργία και (iv) την αντίδραση των αγορών γης και της γης (asset) στις αλλαγές στην πολιτική.

Στη συγκεκριμένη μελέτη γίνεται εκτενής παρουσίαση της βιβλιογραφίας που σχετίζεται με τη θεωρητική και εμπειρική ανάλυση, καθώς και αναπτύσσεται ένα θεωρητικό μοντέλο με το οποίο επιχειρείται να διερευνηθεί η επίδραση της εφαρμογής της Ε.Α.Ε στην αγορά εδάφους.

Η εμπειρική ανάλυση στηρίχθηκε σε ένα συνδυασμό δεδομένων που προήλθε από διάφορες πηγές στατιστικών στοιχείων. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα συνδυασμό ιδεών από συγκριτικές αναλύσεις στοιχείων βασισμένες στα στατιστικά στοιχεία της EUROSTAT και τις αναλύσεις στοιχείων του Δικτύου Δεδομένων Γεωργικής Λογιστικής (FADN-RICA), και των διαφόρων πληροφοριών που

συλλέχθηκαν από μια σειρά γενικών μελετών που αφορούσαν τα υπό εξέταση κράτη μέλη καθώς και περιφέρειες αυτών¹¹.

Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στη μελέτη αυτή, όπως αναφέρουν οι συγγραφείς της, υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς που θα πρέπει να συνυπολογιστούν για την ερμηνεία τους. Αρχικά η σύντομη χρονική περίοδος από την εφαρμογή της Ε.Α.Ε. σε συνδυασμό με την ποιότητα των διαθέσιμων στοιχείων, δεν επιτρέπει οικονομετρικές αναλύσεις. Επίσης τα διαθέσιμα στοιχεία, όσον αφορά την ποιοτική ανάλυση, δεν επιτρέπουν την αξιολόγηση των διαστημάτων εμπιστοσύνης, ούτε την εκτέλεση αναλύσεων ευαισθησίας ή τον έλεγχο στατιστικής ευρωστίας των αποτελεσμάτων. Επιπλέον οι διάφοροι κανονισμοί για την αγορά γης, που ισχύουν σε κράτη μέλη της Ε.Ε. αλλά και οι μακροπρόθεσμες συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ ενοικιαστών και ιδιοκτητών, πιθανόν να καθυστερήσουν την κεφαλαιοποίηση της Ε.Α.Ε. στην τιμή της αγροτικής γης. Τέλος οι σημαντικές αλλαγές που έχουν προκύψει στην παγκόσμια αγορά τροφίμων τα τελευταία χρόνια, περιπλέκουν τον προσδιορισμό της επίδρασης της εφαρμογής της Ε.Α.Ε. στην αγορά αγροτικής γης.

Ωστόσο για την ανάλυση της επίδρασης της Ε.Α.Ε. στη λειτουργία της αγοράς αγροτικής γης και τις τιμές της, οι συγγραφείς εξέτασαν παράλληλα και την ανάπτυξη της αγοράς γης των υπό μελέτη κρατών μελών, διάφορους παράγοντες που επηρεάζουν τις τιμές της αγροτικής γης, τα αποτελέσματα που έχει ο διαφορετικός τρόπος εφαρμογής της Ε.Α.Ε., τη διανομή των άμεσων πληρωμών.

Με βάση τα θεωρητικά και τα εμπειρικά τους ευρήματα οι συγγραφείς αναφέρουν ότι η επίδραση της εφαρμογής του μέτρου της Ε.Α.Ε. στην αγορά γης εξαρτάται από αρκετούς παράγοντες συμπεριλαμβανομένου του προτύπου εφαρμογής της Ε.Α.Ε. και των λεπτομερειών της εφαρμογής του, των ατελειών αγοράς, των δαπανών συναλλαγής στην αγορά αγροτικής γης, της δομής αγοράς, στην εφαρμογή άλλων πολιτικών κ.λπ. Σαν γενικό συμπέρασμα προκύπτει ότι κατά μέσο όρο η επίδραση της εφαρμογής της Ε.Α.Ε. έναντι του προηγούμενου καθεστώτος ενίσχυσης, εμφανίζεται αδύναμος. Επίσης δεν παρατηρούνται σημαντικές μειώσεις των τιμών

¹¹ Χρησιμοποιήθηκαν 11 μελέτες για τα κράτη μέλη που εξετάστηκαν καθώς και 18 περιφερειακές μελέτες αυτών. Ένα σημαντικό κριτήριο για την επιλογή των χωρών και των περιφερειών τους ήταν η κάλυψη των διαφορετικών προτύπων εφαρμογής του μέτρου της Ε.Α.Ε.

στην αγορά γης, λόγω της αλλαγής του καθεστώτος ενίσχυσης, πράγμα που δείχνει ότι δεν υπάρχουν και μειώσεις στο βαθμό κεφαλαιοποίησης της στήριξης.

Επιπρόσθετα η εφαρμογή του μέτρου της E.A.E. φαίνεται να ασκεί ισχυρότερη επίδραση στο ενοίκιο της αγροτικής γης απ' ότι στις τιμές της. Ακόμη με βάση τον τύπο του προτύπου, παρατηρείται ότι με την εφαρμογή του ιστορικού προτύπου, ο βαθμός κεφαλαιοποίησης της E.A.E. στις τιμές εδάφους είναι μικρότερος από αυτόν που προκύπτει από την εφαρμογή του περιφερειακού και υβριδικού μοντέλου. Συγκεκριμένα σε χώρες που εφαρμόζουν το ιστορικό μοντέλο, η επίδραση της E.A.E. προσδιορίζεται ως αδύναμη. Σε λίγες από αυτές τις χώρες παρατηρείται κεφαλαιοποίηση της E.A.E. στα ενοίκια αγροτικής γης (π.χ. Βέλγιο, Ιταλία). Ιδιαίτερα σε χώρες με περιορισμένη δραστηριότητα στις αγοραπωλησίες αγροτικής γης, όπως είναι και η Ελλάδα, δεν υπάρχει καμία επίδραση της E.A.E. στις τιμές πώλησης και δεν υφίστανται κεφαλαιοποίησή της στην αξία της γης. Επίσης λόγω της άκαμπτης αγοράς ενοικίων στην Ελλάδα σε συνδυασμό με την μη οργανωμένη αγορά εμπορεύσιμων δικαιωμάτων, η E.A.E. δεν επηρεάζει και τα ενοίκια αγροτικής γης.

Σε χώρες που παρατηρείται υψηλός βαθμός κεφαλαιοποίησης της E.A.E., οφείλεται κυρίως σε διαρθρωτικές αλλαγές σε συνδυασμό με περιορισμένο αριθμό δικαιωμάτων. Η περίπτωση του Βελγίου αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα διότι εμφανίζεται στα πλαίσια της μελέτης να χαρακτηρίζεται έχοντας τον υψηλότερο βαθμό κεφαλαιοποίησης της E.A.E. στις τιμές της αγροτικής γης, έχοντας το χαμηλότερο ποσοστό εμπορεύσιμων δικαιωμάτων στο σύνολο των εμπορεύσιμων δικαιωμάτων των κρατών μελών που εξετάζονται στη μελέτη. Ένα άλλο σημαντικό συμπέρασμα που προκύπτει από τη συγκεκριμένη μελέτη είναι ότι με την εισαγωγή του προτύπου της E.A.E. ο βαθμός κεφαλαιοποίησής του στην τιμή του καλλιεργήσιμου εδάφους, εμφανίζεται να αυξάνει στις λιγότερο παραγωγικές περιοχές. Ουσιαστικά αυτό οφείλεται στη δυνατότητα ενεργοποίησης ατομικών δικαιωμάτων με τη χρήση γης χαμηλότερης παραγωγικότητας (όπως π.χ. παρατηρείται στη Σουηδία και σε ορισμένες περιοχές του Ηνωμένου Βασιλείου). Εντούτοις, αυτό θα μπορούσε επίσης να οφείλεται στην ανακατανομή που προέκυψε από την αλλαγή και εφαρμογή του υβριδικού προτύπου.

Από την παραπάνω μελέτη συγκεντρώθηκαν οι αναφορές, τα συμπεράσματα και οι τυχόν σχολιασμοί που αφορούν στην Ελλάδα, και παρατίθενται παρακάτω. Οι

βασικές διαπιστώσεις της μελέτης για τη χώρα μας προκύπτουν κυρίως από συνεντεύξεις σε διάφορους κρατικούς φορείς και από στατιστικά δεδομένα που συγκεντρώθηκαν (Ε.Σ.Υ.Ε., F.A.D.N.), όπως αναφέρθηκε από την Κα Καδίτη Ελένη¹².

Στην Ελλάδα η αγορά γης δεν είναι αρκετά ανεπτυγμένη τόσο για την ενοικιαζόμενη αγροτική γη όσο και για την αγροτική γη προς πώληση. Συνολικά η αγροτική γη προς πώληση είναι μάλλον περιορισμένη και διάφοροι μη οικονομικοί παράγοντες έχουν επιπτώσεις στο επίπεδο των τιμών πώλησης.

Το μεγαλύτερο μέρος της αγροτικής γης προς πώληση ανήκει σε άτομα που έχουν μετακινηθεί προς τις αστικές περιοχές. Αυτό επιβεβαιώνει και το γεγονός ότι οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών, δεν είναι πρόθυμοι να πουλήσουν τις εκτάσεις τους, εκτός από τις περιπτώσεις που συντρέχουν άλλοι λόγοι (κυρίως οικονομικοί). Ωστόσο οι ιδιοκτήτες των εκτάσεων που ζουν στα αστικά κέντρα δεν πωλούν την ιδιοκτησία τους, όχι μόνο για συναισθηματικούς λόγους αλλά και επειδή προγραμματίζουν να χρησιμοποιήσουν τη γη όταν συνταξιοδοτηθούν και επιστρέψουν στις αγροτικές περιοχές.

Επίσης παρατηρείται περιορισμένος αριθμός συναλλαγών σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές που σε συνδυασμό με το υψηλό ποσοστό εγκαταλελειμμένης γης, αναδεικνύει το μειωμένο ενδιαφέρον αλλά και χαμηλό συμφέρον των πιθανών αγοραστών, δεδομένου ότι δεν μπορούν να το εκμεταλλευτούν για μη γεωργικές δραστηριότητες. Οι κύριες συναλλαγές (αγοραπωλησίες) που πραγματοποιούνται αφορούν αγροτεμάχια που βρίσκονται δίπλα, κοντά, ή στην ευρύτερη περιοχή, σε αυτά που κατέχει ο αγοραστής, με βασικό στόχο την αύξηση της ιδιοκτησίας του.

Επιπλέον στην πλειοψηφία των αγροτικών περιοχών δεν υπάρχει διαθέσιμο έδαφος για πώληση. Αυτό υποδηλώνει ότι οι επενδυτές δεν ενδιαφέρονται για αγορά αγροτικής γης όταν δεν μπορεί να γίνει χρήση εκτός της γεωργικής. Στην περίπτωση που το αγροτεμάχιο βρίσκεται κοντά σε πόλεις, τουριστικά θέρετρα, αγροτουριστικές περιοχές, τότε η χρήση του αλλάζει μετά την αγορά. Αυτό έχει επιπτώσεις στη

¹² Παράλληλα με τη μελέτη του εν λόγω κειμένου, πραγματοποιήθηκε και προσωπική συνάντηση με την Ερευνήτρια Δ΄ του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε.) Κα Καδίτη Ελένη, η οποία αποτέλεσε τον επίσημο συνεργάτη, συγκέντρωσης και παρουσίασης στοιχείων για την Ελλάδα, στην εν λόγω μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που με τις σημαντικές πληροφορίες και διευκρινήσεις της βοήθησε στην εξέλιξη της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας.

ζήτηση των μη γεωργικών επενδύσεων αλλά και στις τιμές πώλησης αγροτικής γης, διαστρεβλώνοντας έτσι την αγορά αγροτικής γης. Επιπρόσθετα πρέπει να σημειωθεί ότι σε περιοχές με χαμηλές τιμές αγροτικής γης, δεν υπάρχει διαθεσιμότητα γης προς πώληση, ενώ υπάρχει σε περιοχές με υψηλότερες τιμές. Και για τις δύο περιπτώσεις περιοχών η το έδαφος δεν διαφέρει από πλευράς παραγωγικότητας, αλλά κυρίως η διαφορά τιμής αφορά σε εξωγεωργικές πιέσεις με στόχο την αλλαγή χρήσης. Ουσιαστικά δεν φαίνεται να υπάρχει καμία γραμμική σχέση ή ακόμη και κανονικότητα μεταξύ της διαθεσιμότητας αγροτικής γης προς πώληση και της τιμής της (ανεπίσημες πληροφορίες από Αγρογή). Η μέση τιμή πώλησης κυμαίνεται από 4.500 € έως και 18.000 € το εκτάριο.

Εντούτοις η μεγαλύτερη διαστρέβλωση στη διαθεσιμότητα της αγροτικής γης για πώληση προκαλείται από τη διπλή συνήθως δραστηριότητα των ιδιοκτητών. Οι ιδιοκτήτες αγροτικής γης, που δεν είναι αγρότες, συνήθως προτιμούν είτε να νοικιάσουν τις εκτάσεις τους, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις καλλιεργήσιμης γης, είτε να εκμεταλλευτούν περιστασιακά τις εκτάσεις τους, κυρίως όταν πρόκειται για μόνιμες φυτείες (π.χ. ελιές). Ωστόσο η κατάσταση αυτή αρκετές φορές οδηγεί σε οικολογική και παραγωγική υποβάθμιση του εδάφους, που θα επηρεάσει την τιμή πώλησής της αγροτικής γης.

Κατά συνέπεια οι αγοραπωλησίες αγροτικής γης είναι πολύ λίγες και αφορούν ως επί το πλείστον αγροτεμάχια που βρίσκονται σε περιοχές με δυνατότητα διαφορετικής χρήσης (π.χ. κοντά σε αστικά κέντρα με την προοπτική κατασκευής σπιτιού κλπ). Επίσης η ακαμψία που παρουσιάζουν οι αγορές γης οφείλεται και στην κοινωνική αξία του θέματος της κατοχής γης. Κατά συνέπεια δεν υπάρχει και ενεργοποιημένη αγορά δικαιωμάτων. Το «εμπόριο» δικαιωμάτων δεν είναι ανεπτυγμένο στην Ελλάδα, σε αντίθεση με άλλα κράτη μέλη (π.χ. Ισπανία). Λαμβάνει χώρα κυρίως μεταξύ των μελών των οικογενειών, συνήθως λόγω πρόωρης συνταξιοδότησης των μεγαλύτερων.

Από πλευράς ενοικιαζόμενης αγροτικής γης η Ελλάδα ανήκει στα κράτη με μικρό έως μεσαίο ποσοστό ενοικιαζόμενης αγροτικής γης, μικρότερο του 50%. Σημειώνεται ότι σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat για το 2005 η ενοικιαζόμενη αγροτική γη στη χώρα μας αντιστοιχεί στο 40% της συνολικής χρησιμοποιούμενης αγροτικής γης (U.A.A.), ενώ κατά την περίοδο 1992-2006 το μέρος της ενοικιαζόμενης αγροτικής γης παρουσίασε αύξηση της τάξεως του 49,2%.

Η αγροτική γη συνήθως ενοικιάζεται για μια καλλιεργητική περίοδο ή για μια περίοδο μέχρι και τέσσερα χρόνια. Τα ενοικιαστήρια είναι γραπτά ή προφορικά, υπό μορφή ιδιωτικού συμφωνητικού και σπάνια υπό μορφή επίσημου συμβολαίου. Τα ενοίκια πληρώνονται κυρίως εκ των προτέρων και δεν επηρεάζονται από το οικονομικό αποτέλεσμα της χρονιάς.

Διαχρονικά οι ονομαστικές τιμές των ενοικίων στην Ελλάδα έχουν μειωθεί και απ' ότι φαίνεται παρουσιάζονται σταθεροποιημένα με την εφαρμογή της Ε.Α.Ε. Η τιμή του ενοικίου εξαρτάται από τη ζήτηση για ενοικιαζόμενη έκταση, που είναι συνάρτηση της γονιμότητας και της μορφολογίας του εδάφους, του είδους καλλιέργειας κλπ. Περιστασιακά οι ενοικιαστές προτιμούν να δώσουν μέρος της παραγωγής (30-50% του συνόλου παραγωγής) αντί χρημάτων. Τα ενοίκια διατηρούνται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, με τους αγρότες να αναμένουν να κερδίσουν υψηλότερα εισοδήματα από την παραγωγή και όχι από τη «γη».

Αρκετοί παράγοντες μη οικονομικού χαρακτήρα επηρεάζουν σημαντικά τα ενοίκια αγροτικής γης. Για παράδειγμα η πολυδραστηριότητα των ιδιοκτητών (όπως αναφέρθηκε και παραπάνω), η ελληνική κουλτούρα και νοοτροπία, το μεγάλο μέρος εγκαταλελειμμένης γης κλπ, επηρεάζουν στη διαμόρφωση των ενοικίων.

Σε πολλές περιφέρειες της Ελλάδας η πραγματική αξία της γης διαφέρει από την αντιστοιχία της στο ενοίκιο. Συχνά υποστηρίζεται ότι τα ενοίκια απεικονίζουν καλύτερα την πραγματική αξία της γης.

2.4 Μελέτες προσομοίωσης

Στα πλαίσια της διερεύνησης σημαντικών προβλημάτων που αφορούν στον Ευρωπαϊκό γεωργικό τομέα, έχουν αναπτυχθεί μελέτες προσομοίωσης, οι οποίες μεταξύ άλλων σημαντικών θεμάτων τους, ερευνούν τις επιδράσεις των γεωργικών επιχορηγήσεων στην αξία της γης και στο ύψος του ενοικίου της καλλιεργήσιμης γης. Οι σημαντικότερες από αυτές είναι οι: SCENAR 2020, GENEDEC και IDEMA.

Η μελέτη SCENAR 2020 προσομοιώνει τις βασικές μελλοντικές τάσεις και τις κινητήριες δυνάμεις που θα διαμορφώσουν το πλαίσιο για την ευρωπαϊκή γεωργική και αγροτική οικονομία μέχρι το 2020. Μεταξύ των βασικών κινητήριων δυνάμεων, το SCENAR 2020 προσδιορίζει τα αγροτικά δημογραφικά σχέδια, τη

γεωργική τεχνολογία, τις αγορές γεωργικών προϊόντων και τους φυσικούς και κοινωνικούς περιορισμούς στη χρήση γης που είναι πιθανό να υπάρξουν το 2020.

Γίνεται χρήση τριών σεναρίων (σενάριο αναφοράς, σενάριο φιλελευθεροποίησης “liberalization” και σενάριο περιφερειοποίησης “regionalization”) και με τη μεταξύ τους σύγκριση διερευνάται η επίδραση της κάθε πολιτικής. Στο σενάριο αναφοράς όλες οι τρέχουσες πολιτικές θεωρούνται ότι θα συνεχιστούν στο μέλλον, με τις όποιες τροποποιήσεις που είναι εύλογο να συμβούν με την πάροδο του χρόνου, σύμφωνα με την τρέχουσα πολιτική κατάσταση. Στο σενάριο περιφερειοποίησης/περιφερειακής αποκέντρωσης υπάρχει μια συνεχής πολιτική προτίμηση προώθησης της περιφερειακής οικονομικής δύναμης και της κοινωνική πρόνοιας ως ένα ορισμένο βαθμό· που κατ’ επέκταση αποτελεί έμφαση στο μέγιστο βαθμό στήριξης της γεωργίας που είναι δυνατός και σχετικός στα πλαίσια του Π.Ο.Ε. Στο τρίτο σενάριο (φιλελευθεροποίησης) η πολιτική επέμβαση στην οικονομία και στη κοινωνική πρόνοια, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας του περιβάλλοντος μειώνεται σε ένα κοινωνικά αποδεκτό ελάχιστο.

Τα αποτελέσματα της μελέτης SCENAR 2020 δείχνουν ότι οι αγορές παραγόντων/συντελεστών έχουν τις γενικές τάσεις που είναι μάλλον ανεξάρτητες από την πολιτική, εκτός από τις τιμές αγροτικής γης, οι οποίες μειώνονται σημαντικά λόγω της απελευθέρωσης της αγοράς. Η προσομοίωση ανάπτυξης των τιμών των συντελεστών δείχνει ότι ειδικά οι τιμές της γης εξαρτώνται πολύ από τα εφαρμοζόμενα μέτρα πολιτικής. Οι άμεσες πληρωμές και η αποδοτικότητα της γεωργίας αυξάνουν εν μέρει την τιμή του σταθερού συντελεστή (έδαφος). Στο σενάριο περιφερειακής αποκέντρωσης οι άμεσες πληρωμές είναι υψηλότερες, η γεωργία είναι πιο κερδοφόρος σχετικά με άλλα σενάρια, και οι τιμές της γης είναι οι υψηλότερες. Στο σενάριο της φιλελευθεροποίησης οι τιμές της γης μειώνονται αρκετά, επειδή όλες οι άμεσες πληρωμές καταργούνται και η μειώνεται η αποδοτικότητα του τομέα της γεωργίας. Οι μειωμένες τιμές της αγροτικής γης υπονοούν τις χαμηλότερες τιμές περιουσιακών στοιχείων για τους ιδιοκτήτες γης. Αυτό μπορεί να έχει επιπτώσεις στη βιωσιμότητα των ιδιοκτητών γης που είναι βαριά χρεωμένοι (Swinnen et al., 2008).

Το πρόγραμμα GENEDEC αφορά στις κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές εκτιμήσεις των μέτρων της αποδέσμευσης, με τη χρησιμοποίηση ενός συνόλου προτύπων προσομοίωσης για τα διάφορα περιφερειακά επίπεδα.

Ακριβέστερα, παρέχει τις ιδέες για το βαθμό που το σχέδιο είναι πραγματοποιήσιμο, την αποδοτικότητα και τις επιδράσεις τα διάφορα σενάρια της αποδέσμευσης, εξετάζει τις ποσοτικές επιδράσεις του σχήματος της αποσυνδεδεμένης ενίσχυσης στην παραγωγή, στις χρήσεις γης και στις τιμές της γης. Χάριν σε ένα πλήρες σύνολο βάσεων δεδομένων (συμπεριλαμβανομένων των στοιχείων επιπέδων γεωργικής εκμετάλλευσης FADN), το GENEDEC καλύπτει ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το πρόγραμμα GENEDEC υιοθετεί μια απλουστευμένη προσέγγιση για να αξιολογήσει τις επιδράσεις της αποσυνδεδεμένης επιχορήγησης στην αξία της γης, με τη χρήση εξισώσεων διπλών τιμών εδάφους, σε :

(i) ενιαίες αγροτικές ομάδες

(ii) με εμπορικούς περιορισμούς εδάφους για όλα τα αγροκτήματα στις περιοχές.

Οι διπλές τιμές της εξίσωσης εδάφους χρησιμοποιούνται ως δείκτης για τις τιμές του ενοικίου εδάφους.

Το GENEDEC συγκρίνει τη συνολική τιμή-σκιά (shadow price) στην αξία του ενοικίου εδάφους, που λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι η εργασία δεν συμπεριλαμβάνεται στον υπολογισμό (η διαφορά μεταξύ της τιμής σκιών και του ενοικίου θεωρείται ως προσεγγιστική μεταβλητή της μέσης οριακής αξίας του χρόνου εργασίας που ξοδεύτηκε σε ένα εκτάριο).

Το GENEDEC αφορά στις διαφορετικές σχισιές των τιμών-σκιών εδάφους με τις τιμές και τους περιορισμούς που υπάρχουν στο πρότυπο για το οποίο χρησιμοποιείται η συνολική χρησιμοποιημένη γεωργική περιοχή (U.A.A.). Το GENEDEC αφορά στη σύνδεση της γης με τη διαθεσιμότητα του σταθερού παράγοντα (έδαφος) U.A.A., και η τιμή-σκιά λαμβάνει υπόψη όλες τις πληρωμές σχετικές με τις γεωργικές δραστηριότητες (Jayet, 2007).

Σε μια μελέτη του GENEDEC για την Ιταλία, γίνεται προσομοίωση των ποσοστιαίων μεταβολών στις τιμές των συντελεστών. Διαπιστώνεται ότι μόνο η τιμή της γης ποικίλλει (περιφερειακά). Στο σενάριο συνολικής αποδέσμευσης οι αυξήσεις των τιμών γης, που προκύπτουν από την προσομοίωση, είναι οι ακόλουθες: Εθνικό επίπεδο +16.28%, Βόρεια περιοχή +20.39%, Κεντρική περιοχή +12.30%, Νότια περιοχή +14.86%. Αυτά τα αποτελέσματα προσομοίωσης δείχνουν ότι οι υψηλότερες τιμές γης, ειδικά στη βόρεια Ιταλία, αναμένονται για να συγκρατήσουν τις

συναλλαγές εδάφους, αλλά μπορούν να ενεργοποιήσουν την αγορά ενοικίου εδάφους (rental market land), (Swinnen et al., 2008).

Η μελέτη IDEMA παρέχει μια γενική κοινωνικοοικονομική αξιολόγηση των επιδράσεων της αποδέσμευσης των ενισχύσεων, στον γεωργικό τομέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πρόγραμμα αξιολογεί την επίδραση της αποδέσμευσης στη ζήτηση και προσφορά της αγοράς, στο εμπόριο, στην αύξηση της τοπικής παραγωγής, στις χρήσεις γης, στο περιβάλλον, στις αγορές εδάφους, στις διαρθρωτικές αλλαγές των εκμεταλλεύσεων, στην πρόσοδο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, και στη συμπεριφορά εισόδου/εξόδου των αγροτών από τον αγροτικό τομέα. Το πρόγραμμα IDEMA οργανώνεται γύρω από τρεις συμπληρωματικές εμπειρικές προσεγγίσεις:

(α) ανάλυση βασισμένη σε έρευνα για τις στρατηγικές αποφάσεις των αγροτών,

(β) δυναμικό περιφερειακό υπόδειγμα που βασίζεται στην εκμετάλλευση και

(γ) υπόδειγμα γενικής ισορροπίας σε τομεακό επίπεδο.

Με την εκτέλεση των αριθμητικών προσομοιώσεων το IDEMA αναλύει τις κοινωνικοοικονομικές επιδράσεις της αποσύνδεσης της γεωργικής υποστήριξης της ΕΕ σε τρία ευδιάκριτα σενάρια αποσύνδεσης:

(i) πραγματική εφαρμογή της μεταρρύθμισης του 2003 Κ.Α.Π. (όπως εφαρμόζεται σε κάθε κράτος μέλος)

(ii) σύνολο που αποσυνδέει με τις πλήρως αποσυνδεμένα άμεσα πληρωμές και καταβολή συμπληρωματικών ενισχύσεων και

(iii) το σχήμα Bond, όπου η Ε.Α.Ε. συνδέεται με το γεωργό και όχι με το έδαφος.

Τα αποτελέσματα του IDEMA αποκαλύπτουν ότι οι επιδράσεις της μεταρρύθμισης του 2003 Κ.Α.Π. είναι μέτριες, έναντι μιας συνέχειας της Ατζέντας 2000. Σύμφωνα με αυτά, δεν υπάρχει κανένα σημαντικό στοιχείο ότι οι αγρότες θα σκόπευαν να αλλάξουν δραστικά τη στρατηγική απόφασή τους να βγουν τη γεωργία. Στην πραγματικότητα, τα αποτελέσματα IDEMA δείχνουν ότι η διαρθρωτική αλλαγή επιβραδύνει, όταν αποσυνδέονται οι άμεσες πληρωμές. Ένας λόγος για αυτήν την επίδραση είναι ότι η διαχείριση λιβαδιών (grassland management) γίνεται μια

πρόσθετη εισοδηματική πηγή για τους αγρότες. Μια άλλη βασική εύρεση του IDEMA είναι ότι οι αποσυνδεδεμένες πληρωμές μπορεί να μειώσουν την προσφορά εξωγεωργικής εργασίας των αγροτών. Στα νέα κράτη μέλη (N.M.S.), η επίδραση της ένταξης κατευθύνει τα αποτελέσματα της αποσύνδεσης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του IDEMA, η εισαγωγή των πληρωμών της Κ.Α.Π. έχει σαν αποτέλεσμα την υψηλότερη προθυμία παραμονής στον αγροτικό τομέα και υψηλότερο ανταγωνισμό για το έδαφος. Οι αυξανόμενες πληρωμές κεφαλαιοποιούνται στις υψηλότερες τιμές της γης (ενοίκιο).

Τα αποτελέσματα προσομοίωσης του IDEMA δείχνουν ότι η αποσυνδεδεμένη πληρωμή τύπου Bond θα οδηγούσε σε μια ισχυρή αύξηση του μέσου αγροτικού μέγεθος έναντι της μεταρρύθμισης της Κ.Α.Π. το 2003. Πολλοί αγρότες θα άφηναν τον αγροτικό τομέα εάν θα ήταν διαθέσιμες εξωγεωργικές εργασίες, δεδομένου ότι η αποσυνδεδεμένη πληρωμή χορηγείται σε έναν ανεξάρτητο του εδάφους αγρότη ή οποιασδήποτε δραστηριότητας καλλιέργειας (είναι μόνο βασισμένη στην ιστορική παραγωγή). Εντούτοις, στις περισσότερες περιπτώσεις το ανά εκτάριο όφελος δεν αλλάζει ή ακόμα και δεν αυξάνεται υπό το σχήμα Bond, λόγω των σημαντικά χαμηλότερων τιμών εδάφους (ενοίκιο) και της αλλαγής στη δομή (IDEMA Final Report, 2007).

Τα συμπεράσματα από τις μελέτες προσομοίωσης της Ε.Ε. δείχνουν ότι οι αγροτικές πολιτικές έχουν επιπτώσεις στις τιμές της γης και τα ενοικίου εδάφους. Σύμφωνα με τη θεωρία της κεφαλαιοποίησης των επιχορηγήσεων, η διενεργηθείσα ανάλυση δείχνει ότι η κεφαλαιοποίηση της επιχορήγησης στην αξία και τις τιμές της γης εξαρτάται από πολλές πολιτικές και μη υποθέσεις, οι οποίες αναλύονται στα διάφορα σενάρια των εν λόγω μελετών (Swinnen et al., 2008).

2.5 Συμπεράσματα

Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας για τις επιπτώσεις των ενισχύσεων του αγροτικού τομέα στην αγορά γης, μπορούμε συμπεράνουμε ότι η πλειοψηφία των εμπειρικών μελετών που διεξάγονται μέχρι σήμερα έχει υπολογίσει την παρούσα αξία του εδάφους ως συνάρτηση των κυβερνητικών πληρωμών και άλλων επεξηγηματικών μεταβλητών.

Ο βαθμός κεφαλαιοποίησης των αγροτικών ενισχύσεων (των εκάστοτε εφαρμοζόμενων πολιτικών), στην αξία της αγροτικής γης, ποικίλει. Αυτό σχετίζεται κυρίως με το είδος των ενισχύσεων σε συνδυασμό με τις λεπτομέρειες της εφαρμοζόμενης πολιτικής, το σύνολο παραγόντων που αφορούν στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς γης (κανονισμοί κλπ), τα χαρακτηριστικά του εδάφους αλλά και τα διαθέσιμα στοιχεία κλπ. Επίσης όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση, στη διερεύνηση σχετικών θεμάτων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι επιδράσεις που δεν σχετίζονται άμεσα με τον γεωργικό τομέα (κοινωνικές αξίες, αστικοποίηση, ανταγωνιστικό χρήσεων κλπ).

Βασιζόμενοι στις θεωρητικές προσεγγίσεις των μελετών που παρουσιάστηκαν παραπάνω, στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται η παρουσίαση και ανάλυση του θεωρητικού υποδείγματος. Πέραν του βασικού υποδείγματος παρατίθενται και οι διάφορες επεκτάσεις όπως εφαρμόστηκαν από τους διάφορους ερευνητές.

Κεφάλαιο 3^ο

Το θεωρητικό πλαίσιο

3.1 Γενικά

Η κατανόηση των κύριων καθοριστικών παραγόντων του σχηματισμού των τιμών αγροτικής γης είναι ένα θέμα εντατικής μελέτης στη σχετική βιβλιογραφία. Η πλειοψηφία των μελετών που διεξάγονται έχει υπολογίσει την παρούσα αξία του εδάφους ως συνάρτηση των κυβερνητικών πληρωμών και άλλων επεξηγηματικών μεταβλητών.

Τα θεωρητικά θεμέλια για την κεφαλαιοποίηση της αξίας της γης χρονολογούνται από τουλάχιστον από το 1815 όταν ο διάσημος οικονομολόγος David Ricardo υποστήριξε ότι η αξία του εδάφους είναι στενά συνδεδεμένη με τα τωρινά αλλά και μελλοντικά ενοίκια που μπορούν να διαμορφωθούν. Υπό τη θεωρία αυτή το έδαφος είναι ταυτόχρονα ένας συντελεστής παραγωγής και ένα περιουσιακό στοιχείο, η αξία του οποίου αποκρίνεται στα μελλοντικά οικονομικά οφέλη. Τα οφέλη αυτά μπορούν να διακριθούν σε δύο ευρείες κατηγορίες.

Η πρώτη κατηγορία αφορά στα οφέλη που προκύπτουν από την παραγωγική χρήση, και περιλαμβάνει τα οφέλη από την αγορά (σχετικά με την παραγωγή των αγροτικών προϊόντων) καθώς και τα άμεσα ή έμμεσα οφέλη που συνδέονται με τις πολιτικές υποστήριξης του αγροτικού τομέα. Η δεύτερη κατηγορία αφορά στην προσδοκία του άμεσα μελλοντικού κέρδους κεφαλαίου, όπως για παράδειγμα την αύξηση των τιμών αγροτικής γης λόγω πιέσεων για αστική χρήση.

Το ενοίκιο αφορά στην τρέχουσα καθαρή αξία του εδάφους όπως αυτή προσδιορίζεται από τη χρήση του ως συντελεστή παραγωγής για μια δεδομένη χρονική περίοδο. Με τη χρήση του βασικού τύπου της Καθαρής Παρούσας Αξίας (NPV), το ενοίκιο μπορεί να μετατραπεί στην αξία του εδάφους (OECD, 2008).

3.2 Ο βασικός τύπος κεφαλαιοποίησης

Το βασικό πλαίσιο της Καθαρής Παρούσας Αξίας διατυπώνει ότι η αξία ενός περιουσιακού στοιχείου (έδαφος), από το οποίο αναμένεται να προκύψει κέρδος, αντιστοιχεί στην προεξοφλημένη αναμενόμενη αξία των μελλοντικών επιστροφών ή ενοίκια, του περιουσιακού στοιχείου. Υποθέτοντας άπειρο χρονικό ορίζοντα, η εξίσωση της αξίας του εδάφους, για την αρχική χρονική περίοδο t , L_t , μπορεί να γραφθεί ως εξής:

$$L_t = \sum_{i=0}^{\infty} \frac{E(R_{t+i})}{(1+r_{t+1})(1+r_{t+2})\dots(1+r_{t+i})} \quad (1)$$

όπου ER_t είναι τα αναμενόμενα καθαρά οφέλη στο τέλος της περιόδου t , που έχουν προκύψει από τη χρήση του στοιχείου, r_t το επιτόκιο προεξόφλησης που αντιστοιχεί στη χρονική περίοδο t .

Υποθέτοντας ότι το προεξοφλητικό επιτόκιο δε μεταβάλλεται, οι διαχειριστές δε ρισκάρουν και δεν λαμβάνονται υπόψη οι κατά περίπτωση διαφορετικοί φόροι υπεραξίας (capital gain tax) και οι φόροι επί του εισοδήματος που προέρχεται από το ενοίκιο, η εξίσωση (1) μπορεί να γραφθεί ως εξής:

$$L_t = (1+r)^{-1} \sum_{i=0}^{\infty} \frac{E(R_{t+i})}{(1+r)^i} \quad (2)$$

Θεωρώντας ότι η καθαρή επιστροφή είναι αμετάβλητη σε κάθε περίοδο (R^*) η εξίσωση (2) απλοποιείται περισσότερο και αντιστοιχεί στο βασικό τύπο κεφαλαιοποίησης:

$$L_t = \frac{R^*}{r} \quad (3)$$

Ο βασικός τύπος κεφαλαιοποίησης στις περισσότερες μελέτες που αναφέρονται στο σχηματισμό των τιμών αγροτικής γης, παρουσιάζεται ως αξία L_t με R^* την πραγματική καθαρή επιστροφή (όφελος) στην αγροτική γης. Οι καθαρές επιστροφές περιλαμβάνουν και το εισόδημα από την αγορά, καθώς επίσης και το εισόδημα από τις (κρατικές) ενισχύσεις. Οι καθαρές επιστροφές δεν είναι άμεσα αισθητές, αλλά μπορούν να προσεγγιστούν από την καθαρή πρόσοδο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ή από τα καταβαλλόμενα ενοίκια.

3.3 Επεκτάσεις του βασικού τύπου κεφαλαιοποίησης

Είναι σαφές από τις βιβλιογραφικές αναφορές ότι ενώ η πρόσδοδος γεωργικών εκμεταλλεύσεων ή το ενοίκιο μπορεί να βοηθήσει στην επεξήγηση ενός σημαντικού μέρους των μεταβολών της αξίας του καλλιεργήσιμου εδάφους, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μόνος καθοριστικός παράγοντας των διακυμάνσεών της. Αυτό υποδεικνύει ότι ο απλός τύπος κεφαλαιοποίησης αποτυγχάνει να παρέχει μια ακριβή αντιπροσώπευση της αξίας του καλλιεργήσιμου εδάφους. Το πλαίσιο της καθαρής παρούσας αξίας μπορεί να επεκταθεί και να διαμορφωθεί ποικιλοτρόπως, όπως συμβαίνει σε μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας, ενσωματώνοντας τις εναλλακτικές, πέραν των βασικών, υποθέσεις των ερευνητών (Latruffe and Le Mouë, 2007; OECD, 2008).

Τέτοιες επεκτάσεις μπορούν να σχετίζονται είτε με την τροποποίηση του υπολογισμού του καθαρού οφέλους, το μεταβαλλόμενο προεξοφλητικό επιτόκιο, τις πιέσεις για εναλλακτικές χρήσεις της γης και άλλες προεκτάσεις όπως περιγράφονται παρακάτω.

Ο βασικός τύπος κεφαλαιοποίησης έχει προσαρμοσθεί ανάλογα για τη διερεύνηση των αποτελεσμάτων που σχετίζονται με διαφορετικά επιτόκια για τις δύο βασικές πηγές του προερχόμενου εισοδήματος. Οι εισφορές που προέρχονται από τις κυβερνητικές ενισχύσεις μπορούν να θεωρηθούν πιο σταθερές από αυτές που προκύπτουν από την αγορά, έτσι ώστε να μπορούν να προεξοφληθούν με χαμηλότερο επιτόκιο. Σε μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί, έχουν χρησιμοποιηθεί διαφορετικά επιτόκια για τις κυβερνητικές ενισχύσεις και για τις εισφορές από την αγορά, παρέχοντας τη δυνατότητα στους ερευνητές να θέτουν τις κυβερνητικές ενισχύσεις ως παροδικές είτε ως μόνιμες έναντι των εισπράξεων από την αγορά (Weersink et al., 1999), όπως επίσης έχουν χρησιμοποιηθεί διαφορετικά επιτόκια σε σχέση με το χρόνο (Duvivier et al. 2005) για τις βασικές πηγές εισοδήματος.

Ακόμη σε αρκετές μελέτες διερευνάται η εναλλακτική χρήση της αγροτικής γης (Barnard et al., 1997; Goodwin et al., 2003; Duvivier et al., 2005; Goodwin et al., 2005; Latruffe et al. 2008). Το κόστος ευκαιρίας του καλλιεργήσιμου εδάφους, και ως εκ τούτου η τιμή αγοράς του, εξαρτάται από τις πιθανές εναλλακτικές χρήσεις του. Εάν καταστεί δυνατή η μετατροπή του αγροτικού εδάφους σε αστικό, τότε η αξία του θα συνδέεται με την επιλογή της χρήσης, θα οδηγήσει σε διαφοροποίηση των τιμών

της γης, που ουσιαστικά θα υπερβαίνουν τις προκύπτουσες βάσει των αναμενόμενων εισπράξεων από τη γεωργική χρήση (βασική φόρμουλα). Έχουν διερευνηθεί οι επιπτώσεις της αστικής πίεσης στις τιμές καλλιεργήσιμου εδάφους σε μελέτες που στηρίζονται στο υπόδειγμα της Καθαρής Παρούσας Αξίας στο οποίο εισάγονται και οι πιθανές επιστροφές (οφέλη) από τις μη γεωργικές χρήσεις του εδάφους (Plantiga and Miller, 2001).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το βασικό πλαίσιο της καθαρής παρούσας αξίας μπορεί να προκύψει από την εξίσωση (1) ως εξής:

$$L_t = \sum_{i=0}^{\infty} \frac{M_{t+i} + G_{t+i}}{(1+r_{t+1})(1+r_{t+2})\dots(1+r_{t+i})} + CONV_{t+i} \quad (4)$$

Η σχέση (4) υποδηλώνει ότι η αξία της γης σχετίζεται με τις επιστροφές που προκύπτουν από την παραγωγική διαδικασία (M) και αυτές από τις ενισχύσεις (G) αλλά και τη δυνατότητα μετατροπής της χρήσης γης σε μη αγροτική (CONV), με τις ισχύουσες συνθήκες για την εξίσωση (1) (Latruffe et al. 2008).

Ένα εναλλακτικό πλαίσιο της Καθαρής Παρούσας Αξίας για τη διερεύνηση της επίδρασης των ενισχύσεων στις τιμές καλλιεργήσιμου εδάφους είναι η ηδονική προσέγγιση τιμών – hedonic pricing model (Barnard et al., 1997). Εντούτοις, σε αυτό το πλαίσιο οι καθοριστικοί παράγοντες της τιμής εδάφους επιλέγονται συχνά ad hoc. Στην ανάλυσή τους διαπίστωσαν ότι το τωρινό επίπεδο των πληρωμών δεν είναι η πηγή όλων των αποτελεσμάτων της εφαρμογής των πολιτικών στις τιμές γης. Κατά μια ευρύτερη έννοια, οι τιμές γης αναμένονται να απεικονίσουν όχι μόνο το επίπεδο πληρωμών του τρέχοντος έτους, αλλά όλων αυτών για τις οποίες αναμένουν μελλοντικά οφέλη. Η βάση παρατήρησης για τις προσδοκίες των αγροτών για αυτά τα οφέλη δεν είναι μόνο οι τρέχουσες πληρωμές αλλά και οι πρόσφατες προηγούμενες πληρωμές και οι συνθήκες στην αγορά προϊόντων.

Επιπρόσθετα σε έρευνες που έχουν διεξαχθεί για τη διερεύνηση της επίδρασης της αγροτικής πολιτικής στα ενοίκια εδάφους, έγινε χρήση του μοντέλου συμπεριφοράς του παραγωγού για τη μεγιστοποίηση των κερδών του (farmers' profit maximization), στο οποίο περιλαμβάνεται και το ενοίκιο της καλλιεργήσιμης γης (Lence and Mishra, 2003; Roberts et al., 2003).

Για εξήγηση των τιμών της γης, οι ερευνητές εισαγάγουν σταδιακά και μεταβλητές μη σχετικές με τον αγροτικό χώρο. Με την πάροδο του χρόνου η σημασία

αυτών των μη αγροτικών παραγόντων έχει επιβεβαιωθεί εμπειρικά. Εντούτοις, οι δύο βασικές πηγές εισοδήματος που σχετίζονται με τα οφέλη από την παραγωγική διαδικασία, συμπεριλαμβανομένων των οφελών που προκύπτουν από τις κυβερνητικές ενισχύσεις/πληρωμές, συνεχίζουν να διαδραματίζουν έναν δομικό ρόλο στις θεωρίες και τις εμπειρικές εκτιμήσεις με τις οποίες γίνεται προσπάθεια προσδιορισμού της εξέλιξης των τιμών της γης (OECD, 2008).

Μετά την παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου στο οποίο βασίζεται η παρούσα ανάλυση, παρατίθενται η μεθοδολογία βάση της οποίας συγκεντρώθηκαν και επιλέχθηκαν τα απαραίτητα στοιχεία για την εμπειρική διερεύνηση καθώς επίσης γίνεται και μια συνοπτική παρουσίαση της φυσιογνωμίας της περιοχής μελέτης.

Κεφάλαιο 4^ο

Εμπειρικό υλικό

4.1 Γενικά

Το παρόν κεφάλαιο διαρθρώνεται σε δύο κύριες ενότητες. Στην πρώτη ενότητα γίνεται η παρουσίαση και ανάλυση των στατιστικών στοιχείων που συγκεντρώθηκαν καθώς και η αιτιολόγησή τους κάθε φορά σχετικά με τη δυνατότητα χρήσης τους στην εμπειρική ανάλυση. Η δεύτερη ενότητα αφορά σε μια συνοπτική παρουσίαση των χαρακτηριστικών της περιοχής μελέτης.

4.2 Παρουσίαση και ανάλυση των στατιστικών στοιχείων

4.2.1 Εισαγωγή

Με βάση τις μελέτες που εξετάζουν τον αντίκτυπο των Αγροτικών Πολιτικών στο ενοίκιο (ή την τιμή) της αγροτικής γης, μπορούν να χρησιμοποιηθούν δυο τύποι στοιχείων:

- α) στοιχεία σε επίπεδο αγροκτήματος (farm level) και
- β) στοιχεία σε επίπεδο περιφέρειας (region level).

Οι εμπειρικές μελέτες που εξετάζουν τις επιπτώσεων των αποσυνδεδεμένων επιχορηγήσεων στις αγορές εδάφους (land markets) περιλαμβάνουν είτε συνολικά στοιχεία χρονολογικών σειρών (όπου η μονάδα ανάλυσης είναι μια περιοχή) είτε διαστρωματικά στοιχεία (όπου η μονάδα της ανάλυσης είναι η αγροτική εκμετάλλευση). Και οι δύο προσεγγίσεις περιλαμβάνουν ορισμένα σοβαρά στατιστικά προβλήματα (Swinnen et al., 2008).

Στις μελέτες που χρησιμοποιούνται στοιχεία χρονολογικών σειρών (time-series), το θεμελιώδες πρόβλημα μπορεί να είναι απλά η έλλειψη στοιχείων, που σημαίνει και έλλειψη αξιοπιστίας.

Στις μελέτες διαστρωματικών στοιχείων (cross sectional), τα κύρια οικονομικά ζητήματα εμφανίζονται να αφορούν την εξέταση των ρόλων των απαραίτητων παραγόντων (όπως η γονιμότητα του εδάφους, οι κλιματολογικές συνθήκες, παράγοντες που καθορίζουν την επιλεξιμότητα για επιχορήγηση καθώς και την κατεύθυνση της παραγωγής και την παραγωγικότητά της) που από κοινού επηρεάζουν τα ενοίκια και τις τιμές εδάφους και τις γεωργικές επιχορηγήσεις (προβλήματα προσδιορισμού).

Δεδομένου ότι τα στοιχεία χρονολογικών σειρών (time-series data) είναι σπάνια διαθέσιμα (ωστόσο, τα στοιχεία χρονολογικών σειρών σε επίπεδο εκμετάλλευσης είναι ο προτιμότερος τύπος στοιχείων, αλλά είναι αναμφισβήτητα τα λιγότερο διαθέσιμα στοιχεία στην Ευρώπη) και τα διαστρωματικά στοιχεία μιας περιόδου είναι τα αμέσως επόμενα ως κατάλληλα για στατιστικά συμπεράσματα (Swinnen et al., 2008), μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε διαστρωματικά στοιχεία με n περιφέρειες για τουλάχιστον δύο περιόδους ή διαστρωματικά στοιχεία με n αγροκτήματα για τουλάχιστον δύο περιόδους.

Στην προσπάθεια εύρεσης των περισσότερο κατάλληλων στοιχείων, με βάση τη σχετική βιβλιογραφία για την ανάλυση της παρούσας εργασίας, εξετάστηκαν διάφορες πιθανές πηγές, όπως αυτές παρουσιάζονται παρακάτω.

4.2.2 Πηγές στοιχείων

4.2.2.1 Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Σύμφωνα με δεδομένα που παρουσιάζονται σε μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα οι τιμές αγροτικής γης υπολογίζονται βασισμένες στην αγροτική γη που δεν καλύπτεται από δέντρα ή αμπελώνες και που δεν έχει αξία κατασκευής (αστική). Οι Διευθύνσεις Αγροτικής Ανάπτυξης των νομαρχιακών διαμερισμάτων, συλλέγουν τα στοιχεία που αφορούν στο έδαφος που πωλείται. Παράλληλα ανά τακτά χρονικά διαστήματα, συγκεντρώνονται πληροφορίες για όλες τις οικονομικές παραμέτρους που αφορούν στον αγροτικό τομέα, από τους δήμους και τις αγροτικές περιοχές καθώς επίσης και μέσω της εφαρμογής των προγραμμάτων

αγροτικής πολιτικής, από πηγές όπως η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (από τα δάνεια που χορηγούνται), συνεταιρισμοί, εμπειρογνώμονες, παραγωγοί, κ.λπ. Οι πληροφορίες αφορούν στον αριθμό αγροτεμαχίων που πωλούνται, σε στρέμματα, με την αξία σε ευρώ (για κάθε κατηγορία αγροτεμαχίου).

Έπειτα τα στοιχεία διαβιβάζονται στα γραφεία των Γενικών Διευθύνσεων του Υπ.Α.Α.Τ που εδρεύουν στον κάθε Νομό και υποβάλλονται σε επεξεργασία (σε επίπεδο Νομού). Η αξία της γης υπολογίζεται χρησιμοποιώντας τη μέση έκταση που πωλείται προς τη μέση αξία ανά στρέμμα για τις διάφορες κατηγορίες αγροκτημάτων που ορίζονται από το Υπ.Α.Α.Τ.

4.2.2.2 Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Με βάση τα στοιχεία που δημοσιοποιούνται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, το ενοίκιο αγροτικής γης υπολογίζεται σαν Δείκτης Τιμών Αμοιβής Συντελεστών Παραγωγής στη Γεωργία-Κτηνοτροφία (Ε.Σ.Υ.Ε., 2009).

Κάθε χρόνο ανακοινώνονται οι αναθεωρημένοι δείκτες τιμών αναφερόμενοι σε ένα συγκεκριμένο έτος βάσης. Οι συντελεστές στάθμισης που χρησιμοποιούνται για το έτος βάσης, υπολογίζονται από τις δαπάνες των Συντελεστών Παραγωγής, σύμφωνα με τα στοιχεία των Οικονομικών Λογαριασμών της Γεωργίας, για το έτος βάσης.

Ο δείκτης τιμών της αμοιβής του συντελεστή παραγωγής γη (ενοίκια αγροκτημάτων), αφορά στη συνολική δαπάνη που πραγματοποιήθηκε για όλες τις κατηγορίες αγροκτημάτων, για όλη την επικράτεια.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι με βάση το δελτίο τύπου για τους αναθεωρημένους δείκτες τιμών αμοιβής συντελεστών παραγωγής στη γεωργία και κτηνοτροφία, για το έτος 2008, ο δείκτης που αφορά στη γη και συγκεκριμένα στο ενοίκιο αγροκτημάτων, παρουσιάζει διαχρονικά μια αύξηση από το 2000 έως το 2007 και μια μικρή μείωση το 2008, με έτος βάσης το 2005 (Πίνακας 19 του Παραρτήματος).

4.2.2.3 Ενιαίες Αιτήσεις Πληρωμών

Στις Ενιαίες Αιτήσεις που υποβάλλουν κάθε χρόνο οι αγρότες, στον Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε. μέσω των κατά τόπους Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών, για την είσπραξη των ενισχύσεων που τους αναλογούν, υποχρεούνται να συμπληρώσουν, στην περίπτωση ενοικίασης έκτασης, όλα τα στοιχεία που αφορούν στην ενοικιαζόμενη καλλιεργούμενη έκταση (στρέμματα, τοποθεσία, ενοίκιο, στοιχεία κατόχου κλπ). Η σχέση μεταξύ του ενοικιαστή της έκτασης και του κατόχου καθώς και η τιμή ενοικίου, συνήθως επιβεβαιώνεται με κάποιο συμβόλαιο μεταξύ των ή κάποιο ενοικιαστήριο, το οποίο κατατίθεται από τον κάθε αγρότη στην Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών της περιοχής του, στο φάκελο που αφορά την Ενιαία Αίτησή του.

Τα στοιχεία που παρατίθενται στις εν λόγω αιτήσεις θεωρητικά θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την εν λόγω εργασία, μιας και αποτελούν κατά έτος στοιχεία σε επίπεδο εκμετάλλευσης. Ωστόσο, όπως διαπιστώθηκε υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς που δημιουργούν σημαντικά προβλήματα αξιοπιστίας, με αποτέλεσμα να μην γίνει χρήση των εν λόγω στοιχείων.

Στις περισσότερες περιπτώσεις όπου στον φάκελο της Ενιαίας Αίτησης υπήρχε ενοικιαστήριο, αυτό αφορούσε σε συμβαλλόμενους μεταξύ της οικογένειας, που όπως θίχθηκε από τους εργαζόμενους στις Ε.Α.Σ Μεσολογγίου, Αγρινίου αλλά και στην Δ/ση Αγροτικής Ανάπτυξης Μεσολογγίου (έπειτα από προσωπική επικοινωνία), αποτελεί τακτική κυρίως περιορισμού της δαπάνης με τη χρήση επίπλαστου ενοικιαστηρίου (περίπου στο 80% των ενοικιαστηρίων), που δεν διαμορφώνεται με βάση τις τιμές της αγοράς γης. Επίσης αυτός είναι και ο σημαντικότερος λόγος που η αγορά γης (land market) υστερεί ανάπτυξης στην περιοχή του νομού Αιτωλοακαρνανίας. Επιπρόσθετα η πλειοψηφία των ενοικιαστηρίων αναφερόταν σε σύμβαση μεταξύ των συμβαλλομένων μεγαλύτερης του ενός έτους (συνήθως 2 ή 3 ετών), χαρακτηριστικό που γενικά παρατηρείται στη χώρα, και παράλληλα αποτελεί παράγοντα στασιμότητας της αγοράς γης.

4.2.2.4 Δίκτυο Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης

Για την εμπειρική ανάλυση της παρούσας μελέτης γίνεται χρήση στοιχείων του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης (ΔΙ.ΓΕ.Λ.Π.) του Υπ.Α.Α.Τ., που αποτελεί την εθνική αρχή της Ελλάδας στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δεδομένων Γεωργικής Λογιστικής (F.A.D.N. – R.I.C.A.). Αν και τα στοιχεία αυτά υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς, λόγω της σπανιότητας στοιχείων (μη οργανωμένη καταγραφή των δεδομένων της αγοράς αγροτικής γης, π.χ. αγροτικό κτηματολόγιο κλπ), αποτελούν τα πλέον κατάλληλα στοιχεία, στα οποία θα στηριχθεί η εμπειρική ανάλυση.

Το ευρωπαϊκό δίκτυο δεδομένων αγροτικής λογιστικής (F.A.D.N.) αποτελεί ένα σύστημα των δειγματοληπτικών ερευνών που πραγματοποιούνται κάθε έτος και συλλέγουν διαρθρωτικά και λογιστικά στοιχεία των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, με το στόχο να υπολογιστεί το εισόδημα και οι επιχειρησιακές δραστηριότητες της εκμετάλλευσης αλλά και να αξιολογηθούν οι επιδράσεις της εφαρμογής των μέτρων της Κ.Α.Π.

Οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις που καλύπτονται από το δίκτυο του αφορούν σε αυτές που αντιστοιχούν πάνω από ένα κατώτατο όριο σε σχέση με το τυπικό ακαθάριστο κέρδος τους, προκειμένου να καλυφθεί μέρος της αγροτικής δραστηριότητας των κρατών μελών της Ε.Ε. που να παρουσιάζει μια σχετικότητα (EC, 2008).

Τα στοιχεία αφορούν που αφορούν στην Ελλάδα αποτελούν δεδομένα των Δελτίων Εκμετάλλευσης που συγκεντρώνονται από τους υπεύθυνους γεωπόνους των κατά τόπους τμημάτων (R.I.C.A.), των διαφόρων Διευθύνσεων Αγροτικής Ανάπτυξης των Νομαρχιακών Διαμερισμάτων, και αποστέλλονται στην αρμόδια αρχή του Υπ.Α.Α.Τ για περαιτέρω επεξεργασία και μετέπειτα ακολουθεί αποστολή στην αρμόδια ευρωπαϊκή αρχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των στοιχείων του δικτύου, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι η αντιπροσωπευτικότητά τους, μιας και το κάθε εθνικό δείγμα είναι σταθμισμένο σύμφωνα με τον πληθυσμό που αντιπροσωπεύει (στοιχεία σε επίπεδο αγροτικής εκμετάλλευσης/ορισμένη περιφέρεια, που καλύπτουν όλη τη χώρα), επιτρέποντας την άμεση σύγκριση των αποτελεσμάτων μεταξύ των κρατών-μελών.

Αναφερόμενοι στις άμεσες πληρωμές, το δίκτυο F.A.D.N. αντιπροσωπεύει περισσότερο από το 95% των δαπανών της ΕΕ για τα 25 κράτη μέλη, με χαμηλότερη

κάλυψη (περίπου 70%) των άμεσων πληρωμών να παρατηρείται στη Λετονία (EC, 2008).

Ωστόσο σημαντικό μειονέκτημα αποτελεί το γεγονός ότι τα στοιχεία του δικτύου φαίνεται να μην είναι αρκετά αντιπροσωπευτικά για τις εκμεταλλεύσεις μικρού μεγέθους. Για παράδειγμα με βάση τα στοιχεία του δικτύου F.A.D.N. για το 2005 οι εκμεταλλεύσεις που αποτέλεσαν το δείγμα αφορούν στο 43% των συνολικών εκμεταλλεύσεων, με το 92% της συνολικής χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης, στην Ε.Ε. των 25 κρατών-μελών (Swinnen et al., 2008). Κατά συνέπεια τα μικρότερα αγροκτήματα, που συμμετέχουν επίσης στην αγορά αγροτικής γης, δεν αντιπροσωπεύονται καλά στα στοιχεία του δικτύου. Εντούτοις, τα στοιχεία του δικτύου, που αφορούν στην αγροτική γη, είναι αντιπροσωπευτικά και ως εκ τούτου είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν ως βάση για τη γενική λειτουργία της αγοράς γης.

4.2.3 Τα δεδομένα της έρευνας

4.2.3.1 Γενικά

Τα διαθέσιμα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από την αρμόδια εθνική αρχή ΔΙ.ΓΕ.Λ.Π. για την έρευνα του F.A.D.N.-R.I.C.A. αφορούν σε αυτά του δείγματος εκμεταλλεύσεων που αντιπροσωπεύει το νομό Αιτωλοακαρνανίας, στο εθνικό δείγμα, για τις χρονιές 2003, 2004, 2005 και 2006. Αν και έγινε προσπάθεια ενημέρωσης των διαθέσιμων στοιχείων και με αυτά που αφορούσαν το έτος 2007, δεν κατέστη δυνατό διότι τα εν λόγω στοιχεία δεν είχαν επικαιροποιηθεί από την ευρωπαϊκή αρχή του δικτύου F.A.D.N. με αποτέλεσμα να μην είναι διαθέσιμα. Συνολικά τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν αφορούν 524 εγγραφές, που η καθεμιά τους αποτελεί μια εκμετάλλευση, με ετήσια κατανομή, 137 εκμεταλλεύσεις για το 2006, 127 για το 2005, 129 για το 2004 και 131 για το 2003. Στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων του δείγματος (524) 89 από αυτές εμφανίζονται επιλεγμένες στο δείγμα και για τις τέσσερις χρονιές, 26 για τρεις από τις τέσσερις χρονιές, 21 για δυο από τις τέσσερις χρονιές και 48 για μια από τις τέσσερις χρονιές.

Από το ενοποιημένο αρχείο που περιείχε το σύνολο των εγγραφών, έπειτα από την απαραίτητη επεξεργασία απομονώθηκαν οι εγγραφές που αφορούν σε εκμεταλλεύσεις που είχαν ενταχθεί στο δείγμα της έρευνας για το νομό για τις χρονιές 2005 (129) και 2006 (127), από τις οποίες αφαιρέθηκαν οι εκμεταλλεύσεις

που δεν έχουν καταγεγραμμένη δαπάνη ενοικίου, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν δύο αρχεία με 68 και 69 εκμεταλλεύσεις αντίστοιχα.

Το 2005 αποτελεί το πρώτο έτος εφαρμογής του μέτρου της Ε.Α.Ε. στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα τα στοιχεία που αφορούν στο έτος 2006 να εμπεριέχουν το καταβληθέν ποσό της Ε.Α.Ε. Όπως παρατηρήθηκε στο δείγμα των 69 εκμεταλλεύσεων που προέκυψαν για το 2006, από αυτές 3 δεν έχουν καταγεγραμμένη την Ε.Α.Ε. αλλά και κανένα άλλο είδος ενίσχυσης στα στοιχεία που σχετίζονται με τα είδη των ενισχύσεων που έχουν λάβει οι εκμεταλλεύσεις, επομένως αφαιρούνται από το δείγμα και τελικά για το έτος 2006 το δείγμα εμπεριέχει 66 εκμεταλλεύσεις.

4.2.3.2 Επεξήγηση των δεδομένων του δείγματος

Για την διάκριση της κατεύθυνσης των εκμεταλλεύσεων του δείγματος χρησιμοποιήθηκαν οι κωδικοί Τεχνικοοικονομικού Προσανατολισμού (Τ.Ο.Π.). Από τους γενικούς 9 κωδικούς Τ.Ο.Π. προκύπτουν 4ψήφιοι κωδικοί Τ.Ο.Π. εξειδίκευσης οι οποίοι αναφέρονται σε συγκεκριμένο είδος καλλιέργειας (ή καλλιεργειών) ή εκτροφής (ή εκτροφών), αλλά και συνδυασμών (Πίνακας 20. του Παραρτήματος). Ωστόσο οι 9 κωδικοί γενικής κατεύθυνσης ομαδοποιήθηκαν περαιτέρω και τελικώς προέκυψαν οι εξής 4:

- Εκμεταλλεύσεις φυτικής παραγωγής (μεγάλες καλλιέργειες, μόνιμες καλλιέργειες, πολυκαλλιέργεια).
- Εκμεταλλεύσεις ζωικής παραγωγής (χορτοφάγα ζώα, καρποφάγα ζώα, πολυεκτροφή).
- Μικτές εκμεταλλεύσεις.
- Λοιπές εκμεταλλεύσεις (οποιοσδήποτε εκμεταλλεύσεις δεν ταξινομούνται στις παραπάνω κατηγορίες).

Στις εκμεταλλεύσεις του δείγματος για τις οποίες έχουν καταγραφεί στοιχεία ζωικής παραγωγής, κρίθηκε αναγκαίο να δημιουργηθεί μια κοινή βάση αναφοράς, και για το λόγο αυτό έγινε η μετατροπή του ζωικού κεφαλαίου σε Μονάδες Ζωικού Κεφαλαίου (Μ.Ζ.Κ.). Οι δείκτες που χρησιμοποιήθηκαν για τη μετατροπή του ζωικού κεφαλαίου σε Μ.Ζ.Κ. παρατίθενται στον Πίνακα 21. του Παραρτήματος.

Όσον αφορά τα είδη των ενισχύσεων που λαμβάνει η κάθε εκμετάλλευση έπειτα από ανάλογη επεξεργασία, δημιουργήθηκαν 2 κατηγορίες ενισχύσεων. Η μια αφορά στις «άμεσες ενισχύσεις» που λαμβάνει η εκμετάλλευση και η δεύτερη στις λοιπές. Για το 2006 με τον όρο άμεσες ενισχύσεις εννοούμε την Ε.Α.Ε. ενώ ως λοιπές τις ενισχύσεις που προέρχονται από τον 2^ο Πυλώνα, λόγω συμμετοχής σε προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης (ενισχύσεις βιολογικής παραγωγής, ενισχύσεις που αποβλέπουν στη βελτίωση αγροτικών προϊόντων κλπ), την εξισωτική αποζημίωση, τις συμπληρωματικές ενισχύσεις (Κανονισμός ΕΚ 1782/2003), και τις ενισχύσεις μερικώς αποδεδουλευμένων προϊόντων (βαμβάκι). Κατ' αναλογία για το 2005 οι δύο κατηγορίες ενισχύσεων αφορούν στις άμεσες ενισχύσεις που αποτελούν το σύνολο των ενισχύσεων επί των παραγόμενων προϊόντων και στις λοιπές που αφορούν όλα τα υπόλοιπα είδη ενισχύσεων (εξισωτική αποζημίωση, βιολογική παραγωγή κλπ).

Οι διαφορές στα ποσά των «άμεσων ενισχύσεων» που ενδεχομένως παρατηρηθούν μεταξύ των δύο ετών αντικατοπτρίζουν τη διαφορά του υπολογισμού της Ε.Α.Ε. που στηρίζεται στα δεδομένα της ιστορικής περιόδου αλλά και της εφαρμογής της διαφοροποίησης, έναντι των ποσών των άμεσων ενισχύσεων για το 2005. Αναλόγως οι λοιπές ενισχύσεις για το έτος 2006 αφού περιλαμβάνουν και ενισχύσεις προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης (βιολογική γεωργία-κτηνοτροφία, παραγωγή προϊόντων ποιότητας κλπ), ενδεχομένως θα διαφέρουν από τις ανάλογες του 2005.

Η αδυναμία ανάλυσης της χωρικής διάστασης δεν δίνει τη δυνατότητα διερεύνησης των ποιοτικών χαρακτηριστικών που σχετίζονται με τη χωροθέτηση των αγροτεμαχίων της κάθε εκμετάλλευσης, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατό να συνυπολογιστούν παράγοντες που αφορούν σε ποιοτικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν το ενοίκιο αγροτικής γης καθώς επίσης και δεν δύναται να συνυπολογιστούν ενδεχόμενες πιέσεις για αλλαγή της χρήσης γης (γεινίαση με αστικό κέντρο, οδικές αρτηρίες, ποτάμια, δεδομένα κλίσης του εδάφους κλπ).

Δεν κατέστη δυνατό να συγκεντρωθούν στοιχεία που σχετίζονται με την ταυτότητα της εκμετάλλευσης (έδρα εκμετάλλευσης σε επίπεδο δημοτικού διαμερίσματος κλπ), που ενδεχομένως να έδιναν σημαντικές πληροφορίες για τη χωροθέτηση της εκμετάλλευσης, διότι όπως τονίστηκε από τους αρμόδιους

υπάλληλους του Υπ.Α.Α.Τ., αφορούν προσωπικά δεδομένα και επομένως εμπίπτουν στην Αρχή Διαφύλαξης Προσωπικών Δεδομένων.

Επιπρόσθετα έγινε προσπάθεια συγκέντρωσης στοιχείων που αφορούν στο εισόδημα που προκύπτει για την κάθε εκμετάλλευση, αλλά όπως σημειώθηκε από τους αρμόδιους υπαλλήλους, τα στοιχεία αυτά προκύπτουν έπειτα από ανάλογη επεξεργασία των δεδομένων σε επίπεδο περιφέρειας (νοώντας τη διευρυμένη περιφέρεια αναφοράς στο ΔΙ.ΓΕ.Λ.Π.), από την αρμόδια ευρωπαϊκή αρχή επικαιροποίησης και επεξεργασίας των στοιχείων του F.A.D.N., με αποτέλεσμα να μην είναι άμεσα διαθέσιμα αλλά και σε επίπεδο εκμετάλλευσης.

Με βάση τους ορισμούς και τις πληροφορίες που παρατίθενται στον γενικό οδηγό του ΔΙ.ΓΕ.Λ.Π. για την συμπλήρωση και συγκέντρωση των στοιχείων που αφορούν στην έρευνα του R.I.C.A., θεωρείται απαραίτητη η διευκρίνιση των όρων που θα απασχολήσουν τη συγκεκριμένη μελέτη.

Η κάθε μια από τις εκμεταλλεύσεις πρέπει να χαρακτηριστεί ανάλογα για το αν βρίσκεται ή όχι σε προβληματική περιοχή. Ο χαρακτηρισμός αυτός δείχνει εάν και κατά πόσο, η εκμετάλλευση βρίσκεται και λειτουργεί σε περιοχή με ειδικές συνθήκες που αποτελούν μειονεκτήματα για την παραγωγική δραστηριότητα στο σύνολό της (παραγωγή, εμπορία, μεταφορές κλπ) κατά την έννοια του Κανονισμού 1257/1999 του Συμβουλίου της Ε.Ε.

Ο διαχωρισμός και χαρακτηρισμός για την κάθε εκμετάλλευση γίνεται με βάση το χαρακτηρισμό της ζώνης στην οποία βρίσκεται το μέγιστο μέρος της. Συγκεκριμένα η κατηγοριοποίηση αφορά στο αν το μέγιστο μέρος της εκμετάλλευσης βρίσκεται σε μειονεκτική ζώνη ή όχι και αν το μέγιστο μέρος της εκμετάλλευσης βρίσκεται σε ορεινή ζώνη, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 18, 19 και 20 του Κανονισμού 1257/1999 (Γενικός οδηγός του ΔΙ.ΓΕ.Λ.Π., Δ/ση Γεωργικών Εφαρμογών, Υπ.Α.Α.Τ., 2004). Δυστυχώς για όλους τους χαρακτηρισμούς που λαμβάνει μια εκμετάλλευση με βάση το μέγιστο μέρος της, δε διευκρινίζεται το πώς ορίζεται το μέγιστο μέρος της εκμετάλλευσης, ως ποσοστό για παράδειγμα, του συνόλου της.

Στα πλαίσια εφαρμογής του Κανονισμού 1257/1999 και συγκεκριμένα βάσει του άρθρου 16 σχετικά με τις ζώνες με περιβαλλοντικούς περιορισμούς, οι εκμεταλλεύσεις διαχωρίζονται σε αυτές που ανήκουν ή όχι σε ζώνη που υπόκεινται

σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς, ανάλογα με το που ανήκει το μέγιστο μέρος της Καλλιεργούμενης Γεωργικής Γης (Κ.Γ.Γ.) της εκμετάλλευσης.

Επίσης οι εκμεταλλεύσεις διαχωρίζονται και βάσει του αν εφαρμόζουν βιολογικό τρόπο παραγωγής. Οι χαρακτηρισμοί που μπορεί να λάβει η εκμετάλλευση σχετίζονται με την εφαρμογή και το βαθμό εφαρμογής μεθόδων βιολογικής παραγωγής σύμφωνα με το άρθρο 6 του Κανονισμού 2092/1991. Συγκεκριμένα μια εκμετάλλευση μπορεί να χαρακτηριστεί ως εκμετάλλευση που δεν εφαρμόζει βιολογικές μεθόδους παραγωγής ή ως εκμετάλλευση που εφαρμόζει αποκλειστικά μεθόδους βιολογικής παραγωγής ή τέλος ως εκμετάλλευση που είναι σε φάση μετατροπής προς τη χρήση βιολογικών μεθόδων παραγωγής ή εφαρμόζει ταυτόχρονα μεθόδους βιολογικής παραγωγής και άλλες μεθόδους παραγωγής.

Όσον αφορά την υψομετρική ζώνη, αυτή δηλώνεται για την κάθε εκμετάλλευση με βάση πάλι, το μέγιστο μέρος της. Με το διαχωρισμό αυτό δημιουργούνται τρεις ζώνες που αφορούν σε εκμεταλλεύσεις των οποίων το μέγιστο μέρος τους βρίσκεται σε υψόμετρο κάτω των 300 m, εκμεταλλεύσεις που το μεγαλύτερο μέρος τους βρίσκεται μεταξύ των 300 και 600 m και εκμεταλλεύσεις των οποίων το μέγιστο μέρος βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 600 m.

Η έκταση της εκμετάλλευσης με βάση το καθεστώς ιδιοκτησίας διαχωρίζεται σε ιδιόκτητη, ενοικιαζόμενη και μορτή. Συγκεκριμένα για τα δεδομένα που συνθέτουν την Κ.Γ.Γ., όπως αυτή αναφέρεται στα συγκεντρωτικά στοιχεία του δελτίου εκμετάλλευσης, ως ιδιόκτητη (αυτοκαλλιεργούμενη) καλείται η γη που περιλαμβάνει κάθε τεμάχιο Κ.Γ.Γ., ακάλυπτο ή και καλυμμένο με μόνιμες φυτείες, που ανήκει στην εκμετάλλευση κατά κυριότητα ή με δικαίωμα χρήσης και που καλλιεργήθηκε από την εκμετάλλευση κατά το υπόψη έτος. Η ενοικιαζόμενη από τρίτους Κ.Γ.Γ. περιλαμβάνει κάθε τεμάχιο Κ.Γ.Γ., το οποίο εκμεταλλεύεται η εκμετάλλευση, κατά το υπόψη έτος, χωρίς να ανήκει στην εκμετάλλευση και για το οποίο καταβάλλεται ενοίκιο σε χρήμα ή και είδος με βάση συμφωνία ενοικίασης (γραπτή ή προφορική). Το ποσό του ενοικίου προκαθορίζεται και είναι ανεξάρτητο από το οικονομικό αποτέλεσμα της χρήσης της γης. Η Κ.Γ.Γ. εκμεταλλεύομενη με μορτή (μεσιακή) περιλαμβάνει κάθε τεμάχιο Κ.Γ.Γ., ιδιόκτητο ή ενοικιασμένο, που καλλιεργήθηκε από κοινού από τον κάτοχο και τον επίμορτο γεωργό μετά από προφορική ή γραπτή συμφωνία.

Το ποσό του ενοικίου που καταγράφεται αφορά στο σύνολο των ενοικίων που πληρώνονται σε τρίτους και χρησιμοποιούνται από την εκμετάλλευση. Δεν γίνεται περαιτέρω ανάλυση του ενοικίου σχετικά με τα χαρακτηριστικά του/των αγροτεμαχίων που αφορά, δηλαδή το/τα είδη καλλιέργειας, αν το κάθε αγροτεμάχιο είναι αρδευόμενο ή ξηρικό, αλλά ακόμη και τον αριθμό των ενοικιαζόμενων αγροτεμαχίων και της αντίστοιχης έκτασής τους (όταν πρόκειται για ενοικιαζόμενη έκταση που αφορά σε περισσότερα από ένα αγροτεμάχια). Η αδυναμία της περαιτέρω ανάλυσης του ποσού του ενοικίου αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους περιορισμούς που πρέπει να ληφθεί υπόψη στην παρούσα μελέτη.

Στα στοιχεία που παρατίθενται στον δελτίο της εκμετάλλευσης υπάρχουν και αυτά που αφορούν στην Κ.Γ.Γ. που ποτίστηκε. Πρόκειται για το σύνολο της έκτασης που ποτίστηκε κατά το υπόψη έτος. Δυστυχώς δεν γίνεται περαιτέρω ανάλυση των στοιχείων αυτών, σε ότι αφορά την αντιστοιχία του συνόλου των εκτάσεων σε ιδιότητες ή ενοικιαζόμενες. Σημειώνεται δε ότι όλες οι εκτάσεις μιας εκμετάλλευσης αναφέρονται σε acres, δέκατα του στρέμματος. Για την εμπειρική ανάλυση της μελέτης έγινε μετατροπή σε στρέμματα.

4.3 Συνοπτική παρουσίαση της περιοχής μελέτης

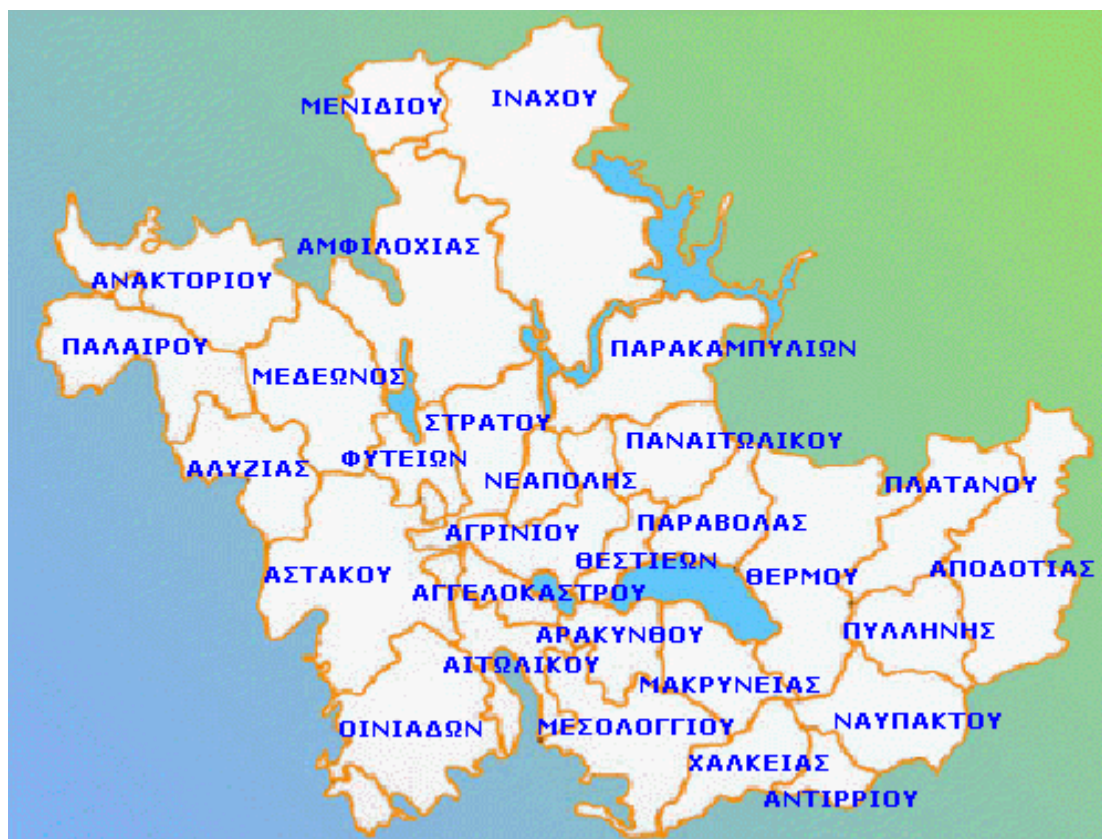
4.3.1 Γενικά

Για την αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, την Ευρωπαϊκή Στατιστική Αρχή (Eurostat), την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος, και τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας. Επίσης έγινε χρήση πληροφοριών από συζητήσεις με εκπροσώπους τοπικών φορέων όπως Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών και τη Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης της Νομαρχίας Αιτωλοακαρνανίας.

Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας υπάγεται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος μαζί με του νομούς Αχαΐας και Ηλείας. Με έκταση 5.460 km² αποτελεί το μεγαλύτερο νομό της Ελλάδος. Πρωτεύουσα του νομού είναι η Ιερά πόλη Μεσολογγίου με πληθυσμό 17.988 κατοίκους ενώ ο συνολικός πληθυσμός του νομού ανέρχεται στις 224.429 κατοίκους (2,05% του πληθυσμού της χώρας) με πυκνότητα πληθυσμού 41 κατοίκους ανά km² (Πίνακας 3. του Παραρτήματος).

Με βάση τα στοιχεία της Απογραφής Πληθυσμού 2000, στο νομό ανήκουν 240 δημοτικά και κοινοτικά διαμερίσματα εκ των οποίων 15 είναι αστικά και 225 αγροτικά, όπως αυτά διαχωρίζονται κάθε φορά με τα κριτήρια της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας.

Εικόνα 1: Χάρτης δημοτικών διαμερισμάτων του νομού Αιτωλοακαρνανίας

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας, 2009

Πρόκειται κατά βάση για ορεινή περιοχή, με τις ορεινές εκτάσεις να καλύπτουν το 43,8% (2.390 km²) της συνολικής έκτασης. Συνορεύει βόρεια με το νομό Άρτας, ανατολικά με τους νομούς Ευρυτανίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας. Νότια βρέχεται από τον Πατραϊκό και Κορινθιακό Κόλπο, δυτικά και βόρεια από το Ιόνιο Πέλαγος και τον Αμβρακικό Κόλπο.

Στα ορεινά του νομού το κλίμα είναι ψυχρό, ενώ στις χαμηλές και τις παράκτιες περιοχές είναι μεσογειακό. Το δυτικό τμήμα και ιδιαίτερα τα Ακαρνανικά Όρη (που βρίσκονται στα ΒΔ του νομού) δέχονται μεγάλες βροχοπτώσεις (άνω των 1000 mm) το χρόνο, καλύπτοντας την εύφορη ζώνη των αγροτικών περιοχών. Οι βροχοπτώσεις ελαττώνονται στις κεντρικές περιοχές του νομού και αυξάνονται πάλι

στα ανατολικό τμήμα του (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση νομού Αιτωλοακαρνανίας, 2009).

Θεμελιώδες χαρακτηριστικό που προσδιορίζει το αναπτυξιακό δυναμικό της Αιτωλοακαρνανίας είναι η γεωγραφική της θέση, που αποτελεί κόμβο σύνδεσης με τις νότιες περιοχές της χώρας και τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη λειτουργία των λιμενικών εγκαταστάσεων και την Εγνατία Οδό μέσω του Δυτικού Άξονα (Ιόνια οδός). Επίσης οι σημαντικές κατά το πλείστον αρδευόμενες, καλλιεργήσιμες εκτάσεις στις πεδιάδες και τις εκβολές των ποταμών, η πληθώρα υδατικών πόρων, σε συνδυασμό με την ιδιομορφία των ορεινών και ημιορεινών περιοχών, έχουν αποτελέσει βάση της ανάπτυξης του πρωτογενή τομέα.

Η πρωτογενής παραγωγή του νομού στηρίζεται κυρίως σε καλλιέργειες ελιάς, καλαμποκιού, τριφυλλιών, βαμβακιού και εσπεριδοειδών αλλά και στην εκτροφή αιγοπροβάτων, αποτελεί βασική οικονομική δραστηριότητα.

Μεγάλο δυναμισμό παρουσιάζει η αλιευτική δραστηριότητα με τη μορφή της αλιευτικής εκμετάλλευσης των φυσικών ιχθυοτροφείων των λιμνοθαλασσών. Οι εκτεταμένες υδάτινες εκτάσεις, λιμνοθάλασσες, λίμνες, προφυλαγμένοι κόλποι και κολπίσκοι ευνοούν την ανάπτυξη όλων των μορφών υδατοκαλλιέργειας, από τις παραδοσιακές μέχρι τις πλέον σύγχρονες εντατικές.

Ο νομός καλύπτεται σε μεγάλο ποσοστό από δασικές εκτάσεις και για το λόγο αυτό είναι ανεπτυγμένη η δασική παραγωγή. Σημαντική είναι επίσης και η παραγωγή σε κάρβουνο.

Η μεταποιητική δραστηριότητα στο νομό δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη. Κυριαρχούν οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, κυρίως ειδών διατροφής (βιομηχανίες συσκευασίας κονσερβών ελιάς, αποφλοιώσης και τυποποίησης ρυζιού, ελαιουργίας, παραγωγής και επεξεργασίας μαγειρικού άλατος, προϊόντων αλιείας (αυγοτάραχο-Π.Ο.Π.), τυροκομικών προϊόντων κ.λπ), οι οποίες είναι συγκεντρωμένες στον άξονα Ναυπάκτου -Μεσολογγίου- Αγρινίου- Αμφιλοχίας (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση νομού Αιτωλοακαρνανίας, 2009).

4.3.2 Περιβάλλον

Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας αποτελεί ένα σημαντικό περιβαλλοντικό και πολιτιστικό απόθεμα της χώρας. Η συνεχής διαδοχή υγρών και στερεών στοιχείων, η οποία τονίζεται περισσότερο και με τις τεχνητές λίμνες, δίνει στον επισκέπτη την εντύπωση μίας πραγματικής «υδροχώρας» και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα Φυσικό Πάρκο (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση νομού Αιτωλοακαρνανίας, 2009).

Στο νομό βρίσκονται δυο από τους έντεκα ελληνικούς υγροβιότοπους που προστατεύονται με τη σύμβαση Ramsar. Έχουν εντοπιστεί 14 περιοχές, έκτασης 1.238.200 στρεμμάτων (22,6% του νομού), για να ενταχθούν στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Natura 2000. Επίσης 25 περιοχές του νομού έχουν ενταχθεί στον Ευρωπαϊκό κατάλογο περιοχών Ιδιαίτερης Οικολογικής Αξίας και ορισμένες περιοχές απολαμβάνουν καθεστώς ειδικής προστασίας σύμφωνα με την Οδηγία 79/409(ΕΟΚ), για τα πουλιά. Επιπλέον στην Αιτωλοακαρνανία βρίσκεται ένα μοναδικό υπόλειμμα του δάσους Φράξου (Λεσίνι) το οποίον έχει κηρυχθεί Μνημείο της Φύσης και δύο κηρυγμένα τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους, το όρος Βαράσοβα και το φαράγγι της Κλεισούρας .

Ωστόσο ιδιαίτερη περιβαλλοντική επιβάρυνση προκαλείται από τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες σε ότι αφορά την υπεράντληση των υδάτινων πόρων, την ευρεία χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, την καταπάτηση δημοσίων εκτάσεων σε παραθαλάσσιες, παραποτάμιες και παραλίμιες περιοχές, και την παραγωγή μεγάλων ποσοτήτων υγρών και στερεών αποβλήτων με υψηλά οργανικά φορτία (<http://www.oikologos.gr/aitoloakarnania.index.htm>).

4.3.3 Δημογραφικές τάσεις

Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας σύμφωνα με την τελευταία Απογραφή Πληθυσμού, έχει 224.429 κατοίκους και όπως φαίνεται παρουσίασε μια συνεχή πληθυσμιακή αύξηση από το 1981 έως το 1991, της τάξεως του 3,69%. Ακόμη σε αντίθεση με την αύξηση κατά 6,42% που παρατηρήθηκε στον πληθυσμό της χώρας, ο νομός χαρακτηρίστηκε από μια μείωση του πληθυσμού κατά 1,67% στην περίοδο 1991-2001 (Πίνακας 4. του Παραρτήματος).

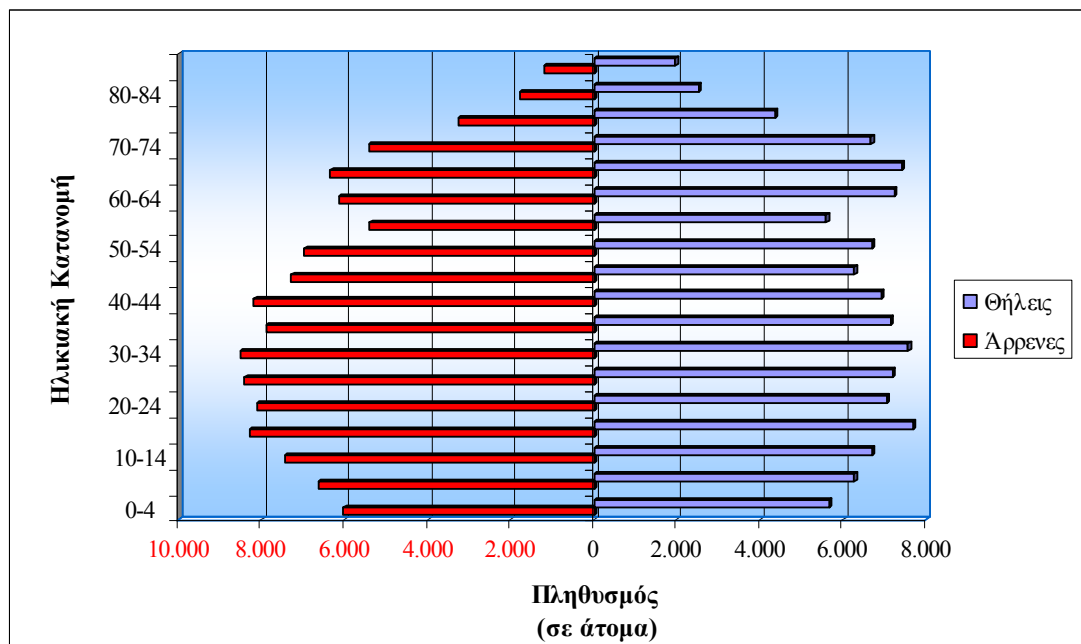
Πίνακας 1. Πληθυσμός κατά φύλο και ποσοστό μεταβολής αυτών για τις απογραφές πληθυσμού 1991 και 2001						
Έτος Απογραφής Πληθυσμού	Νομός Αιτωλοακαρνανίας			Σύνολο Χώρας		
	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο
1991	113.817	114.363	228.180	5.055.408	5.204.492	10.259.900
2001	113.411	111.018	224.429	5.427.682	5.536.338	10.964.020
Μεταβολή %	-0,36	-3,01	-1,67	6,86	5,99	6,42

Πηγή: Απογραφές πληθυσμών 1991 και 2001, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία.

Σύμφωνα με τον παραπάνω Πίνακα 1. αν και η ποσοστιαία μεταβολή του πληθυσμού τόσο ανδρών αλλά και γυναικών παρουσιάζεται θετική στο σύνολο της χώρας, στο νομό Αιτωλοακαρνανίας για τους άνδρες παρουσιάζει μια μικρή πτώση ενώ για τις γυναίκες μια σχετικά μεγαλύτερη.

Στο παρακάτω γράφημα παρατηρούμε την ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού ανδρών και γυναικών στο νομό Αιτωλοακαρνανίας, όπως αυτή προκύπτει από τον Πίνακα 5. του Παραρτήματος.

Γράφημα 2. Κατανομή πληθυσμού κατά ηλικία και φύλο στο νομό Αιτωλοακαρνανίας

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού 2001, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι εμφανής μια τάση μείωσης του πληθυσμού, αφού ο νομός Αιτωλοακαρνανίας συγκαταλέγεται σε εκείνους τους νομούς όπου

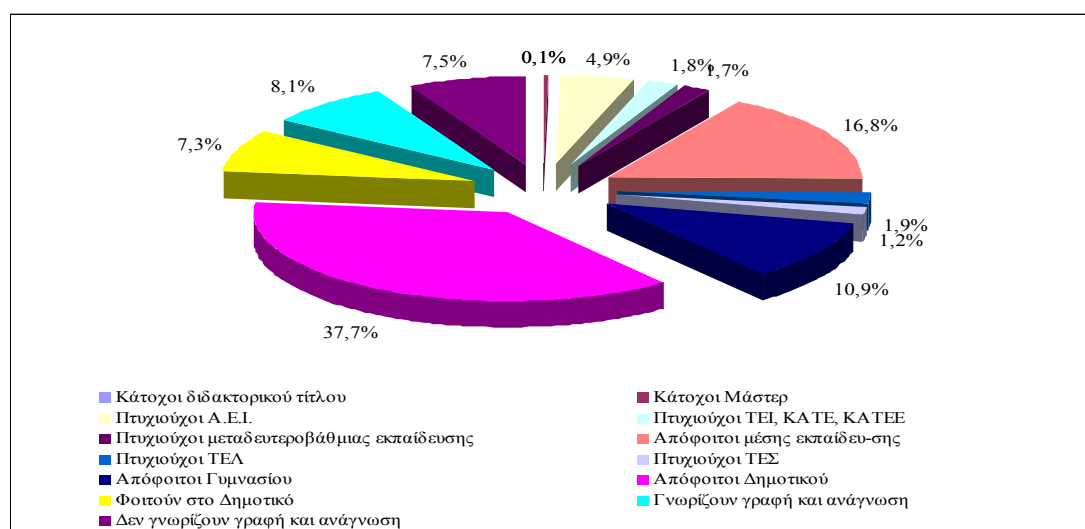
σημειώνεται φυσική μείωση του πληθυσμού, με βάση το χρησιμοποιούμενο δείκτη Υπεροχή γεννήσεων/1.000 κατοίκους, που για αρκετές συνεχόμενες είναι αρνητικός (www.economics.gr, «Οι νομοί της Ελλάδος»). Σημαντική αύξηση του πληθυσμού κυρίως σε παραθαλάσσιους δήμους και δήμους παρά τον οδικό άξονα Ναυπάκτου - Αγρινίου. Αντίθετα, οι ορεινοί δήμοι παρουσιάζουν πληθυσμιακή μείωση, αναδεικνύοντας το έλλειμμα ανάπτυξης των ορεινών περιοχών (Περιγραφή των νομών, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος, 2009).

4.3.4 Απασχόληση – Εργατικό δυναμικό

Στο νομό ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανέρχεται στις 84.199, οι άνεργοι ανέρχονται σε 10.671 και οι οικονομικώς μη ενεργοί σε 110.784 άτομα. Στον Πίνακα 6. του Παραρτήματος αναλύεται ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του νομού Αιτωλοακαρνανίας, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών με βάση την απογραφή του 2001. Παρατηρείται ότι οι οικονομικά ενεργοί άνδρες είναι περισσότεροι από τις γυναίκες, ενώ αποτελούν και το μεγαλύτερο μέρος του συνόλου των ανέργων.

Το επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων, φαίνεται στο Γράφημα 3., αλλά και αναλυτικότερα στον Πίνακα 7. του Παραρτήματος.

Γράφημα 3. Κατανομή πληθυσμού στο νομό Αιτωλοακαρνανίας κατά επίπεδο εκπαίδευσης

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού 2001, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Ως προ της σύνθεσης της απασχόλησης στο νομό, σύμφωνα με την απογραφή του 2001, το 34,5% των απασχολουμένων απασχολείται στον πρωτογενή τομέα, το

22,7% στο δευτερογενή και το 42,8 στον τριτογενή τομέα. Στον Πίνακα 8. του Παραρτήματος παρατίθενται αναλυτικά τα ποσοστά απασχόλησης του πληθυσμού του νομού Αιτωλοακαρνανίας για τα έτη απογραφών 1981, 1991, και 2001 με βάση τα οποία παρατηρείται μια σημαντική μείωση του ποσοστού των απασχολουμένων στη γεωργία (από 48,1% το 1991 σε 34,5% το 2001) και ταυτοχρόνως αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα.

4.3.5 Αγροτικός τομέας

Σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία οι καλλιεργούμενες εκτάσεις στο νομό ανέρχονται σε 1.273.636 στρέμματα εκ των οποίων 608.866,7 στρέμματα είναι αρδευόμενες σε ποσοστό που αντιστοιχεί σε 49% περίπου του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων (οι αρδευθείσες εκτάσεις αριθμούν τα 532.111,2 στρέμματα).

Οι εκτάσεις που αφορούν σε βοσκότοπους αντιστοιχούν σε 2.578.900 στρέμματα, που αντιστοιχεί σε περίπου 46% του συνόλου των εκτάσεων του νομού, αποτελώντας και το υψηλότερο ποσοστό χρήσεων γης (Απογραφή Γεωργίας-Κτηνοτροφίας, 2001).

Κύριο χαρακτηριστικό του νομού είναι ότι κυριαρχεί η παραδοσιακής μορφής μικρή οικογενειακή εκμετάλλευση. Ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στο νομό ανέρχεται σε 34.734 από τις οποίες 20.735 είναι γεωργικές, 548 κτηνοτροφικές και 13.451 είναι μικτές (Πίνακας 10. του Παραρτήματος) με μέση έκταση 36,83 στρέμματα που αντιστοιχεί σε ποσοστό 16,6% κάτω του μέσου όρου στη χώρα που είναι τα 44,16 στρέμματα (Απογραφή Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 2000, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία). Το μεγαλύτερο μέρος των γεωργικών εκτάσεων (605.709,6 στρέμματα) καλύπτει πεδινές περιοχές του νομού ενώ ημιορεινές και ορεινές περιοχές βρίσκονται σε 2^η (547.496,9) και 3^η (120.429,5) θέση αντίστοιχα, καθώς επίσης και αφορά σε ετήσιες καλλιέργειες¹³ κατά το μεγαλύτερο ποσοστό, με βάση την καλλιεργούμενη έκταση (Διάρθρωση Γεωργικών-Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων, 2005, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία).

¹³ Στις ετήσιες καλλιέργειες όπως αυτές ορίζονται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία στη Διάρθρωση Γεωργικών-Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων, δεν περιλαμβάνονται οι αγραναπαύσεις.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (Διάρθρωση Γεωργικών-Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων), το 2005 στο νομό οι εκμεταλλεύσεις με ιδιόκτητη γεωργική έκταση αριθμούν τις 35.099 με συνολική χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση 931.000 στρέμματα, ενώ αυτές με ενοικιαζόμενη 6.784 εκμεταλλεύσεις με συνολική χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση 520.000 στρέμματα (Πίνακας 12. του Παραρτήματος). Συγκρίνοντας τα παραπάνω δεδομένα με τα ανάλογα που αντιστοιχούν στο 2003 (Πίνακας 11. του Παραρτήματος), παρατηρούμε αύξηση τόσο των εκμεταλλεύσεων με ιδιόκτητη έκταση όσο και των εκτάσεών τους σε μικρά ποσοστά, όπως παρουσιάζεται και στον Πίνακα 2. που ακολουθεί. Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον αφορά στα στοιχεία που σχετίζονται με τις εκμεταλλεύσεις που έχουν ενοικιαζόμενη έκταση. Αντιστοιχούν στο 19% περίπου του συνόλου των εκμεταλλεύσεων με χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση ενώ η γεωργική έκτασή τους αφορά στο 35% της συνολικής χρησιμοποιούμενης έκτασης. Η μείωση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων με ενοικιαζόμενη έκταση είναι σχεδόν ίδια με την αντίστοιχη αύξηση των εκμεταλλεύσεων με ιδιόκτητη έκταση. Η αύξηση της ενοικιαζόμενης έκτασης αποτελεί μια διαπίστωση της γενικής τάσης των τελευταίων ετών, στα πλαίσια των επιχειρηματικά δρώντων κατόχων εκμεταλλεύσεων.

Πίνακας 2. Μεταβολή % της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης των εκμεταλλεύσεων για τα έτη 2003-2005 κατά καθεστώς κατοχής στη χώρα και το νομό Αιτ/νίας								
Εκμεταλλεύσεις	Μορφή κατοχής των εκμεταλλεύσεων							
	Ιδιόκτητη		Νοικιασμένη		Μεσιακή		Άλλο καθεστώς ιδιοκτησίας	
	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση
Σύνολο Χώρας	1,02	-0,53	-1,77	0,97	-42,90	-30,92	-4,83	20,26
Νομός Αιτωλοακαρνανίας	2,07	5,07	-2,05	8,30	-133,68	-139,37	-12,44	15,62
Πηγή: Διάρθρωση Γεωργίας-Κτηνοτροφίας, 2005, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία								

Σχετικά με την απασχόληση στη γεωργική εκμετάλλευση (κατόχων και μελών των αγροτικών νοικοκυριών που απασχολήθηκαν στην εκμετάλλευση), όπως φαίνεται ότι από τα 71.635 (Πίνακας 13. του Παραρτήματος) άτομα που απασχολούνται στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις του νομού τα 59.385 απασχολούνται αποκλειστικά (82% των απασχολουμένων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις στο νομό

και 5,4% των αποκλειστικά απασχολουμένων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις σε επίπεδο χώρας) και δευτερευόντως τα 10.749 (15% των απασχολουμένων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις στο νομό και 3,49% των δευτερευόντως απασχολουμένων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις σε επίπεδο χώρας).

Όπως προαναφέρθηκε οι κύριες καλλιέργειες στο νομό αφορούν σε καλλιέργειες ελιάς, καλαμποκιού, τριφυλλιών, βαμβακιού και εσπεριδοειδών αλλά και στην εκτροφή αιγοπροβάτων, αποτελεί βασική οικονομική δραστηριότητα. Οι μεγάλες εκτάσεις που κατέχουν τα βοσκοτόπια, το ήπιο κλίμα και η παραγωγή ζωοτροφών δίνουν στο νομό σημαντική θέση σε σχέση με την εκτροφή αιγοπροβάτων, βοοειδών και χοίρων.

Μέχρι πρότινος παραδοσιακή καλλιέργεια του νομού αποτελούσε ο καπνός, που από τις αρχές του αιώνα αποτέλεσε το προϊόν που στηρίχθηκε η τοπική οικονομία και αποτελούσε τη σημαντικότερη και υψηλότερη πηγή εισοδήματος για αρκετές περιοχές του νομού (περιφέρεια Αγρινίου, Μακρυνίας, Ξηρομέρου, Αμφιλοχίας και Βάλτου). Ως οικονομική δραστηριότητα πλέον, έχει χάσει την παλιά της αίγλη, που έφθανε σε σημείο ώστε οι καπνοκαλλιέργειες να έχουν κοινωνικοοικονομικό προβάδισμα μεταξύ όλων των απασχολούμενων στη γεωργία, λόγω της συρρίκνωσης του μετασυλλεκτικού χειρισμού της παραγωγής (καπνεργοστάσια) ο οποίος δημιουργούσε πρόσθετο εισόδημα σε πλήθος καπνεργατών. Με την διακοπή της λειτουργίας των καπνεργοστασίων δημιουργήθηκε ένα σημαντικό πλήγμα στους καπνοκαλλιεργητές του νομού όχι μόνο από οικονομική άποψη αλλά και από άποψη ψυχολογίας λόγω απώλειας του συγκριτικού πλεονεκτήματος ως προς τους άλλους παραγωγούς. Η αρνητική αυτή εξέλιξη εντάθηκε ακόμη περισσότερο με την αλλαγής της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της Ε.Ε.

Στον Πίνακα 3. αναφέρονται αναλυτικά οι εκτάσεις αροτραίων καλλιεργειών και συγκεκριμένα οι καλλιέργειες σιτηρών για καρπό για το 2004. Επίσης, αναφέρεται το ποσοστό που αντιπροσωπεύουν οι καλλιέργειες αυτές επί των αντίστοιχων καλλιεργειών στο σύνολο της χώρας για το ίδιο έτος. Παρατηρείται ότι ο νομός παρήγαγε μεγάλη ποσότητα βρώμης και αμιγούς αραβόσιτου, ενώ σημαντική ήταν και η παραγωγή συγκαλλιεργούμενου αραβόσιτου και ρυζιού.

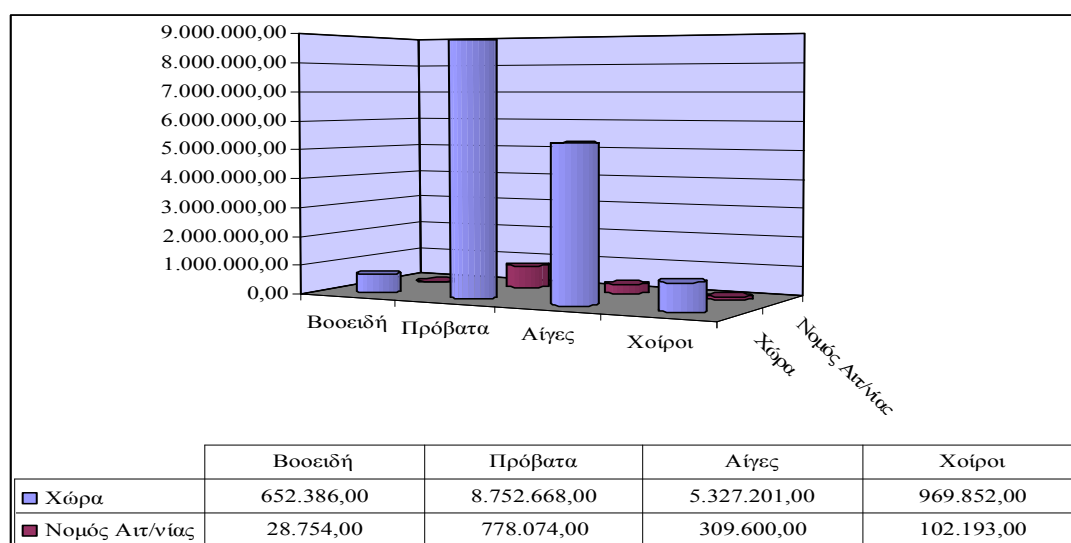
Πίνακας 3. Καλλιεργούμενες εκτάσεις σιτηρών στο νομό Αιτωλοακαρνανίας		
Είδη σιτηρών	Καλλιεργούμενες εκτάσεις στο νομό (στρέμματα)	Ποσοστό % των συνολικών εκτασεων στη χώρα
Σιτάρι μαλακό	7.136	0,54
Σιτάρι σκληρό	25.828	0,36
Κριθάρι	8.000	0,82
Βρώμη	61.856	14,84
Σίκαλη	25	0,02
Αραβόστιος αμιγής	137.455	5371
Αραβοσιτος συγκαλλιέργεια	1.424	3,91
Ρύζι	8.000	3,31
Λοιπά σιτηρά	0	0

Πηγή: Διάρθρωση Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων 2005, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Ο τομέας της κτηνοτροφίας (Πίνακας 14. του Παραρτήματος) αποτελεί μια αξιοσημείωτη οικονομική δραστηριότητα για το νομό, όχι μόνο λόγω του μεγέθους του ζωικού πληθυσμού αλλά και λόγω της μεγάλης έκτασης των βοσκοτόπων. Συγκεκριμένα για το έτος 2000 (Απογραφή Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1999-2000) ο πληθυσμός προβάτων του νομού αντιστοιχούσε στο 8,9% του συνολικού πληθυσμού προβάτων της χώρας, ποσοστό που κατατάσσει το νομό στις υψηλότερες θέσεις των νομών προβατοτροφία στη χώρα (Πίνακες 14 και 15 του Παραρτήματος).

Στο Γράφημα 4. απεικονίζονται οι πληθυσμοί των κυριότερων ειδών ζώων του νομού, σε επίπεδο νομού και επίπεδο χώρας.

Γράφημα 4. Αριθμός ζώων στο νομό Αιτωλοακαρνανίας και τη χώρα

Πηγή: Απογραφή Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 2000, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Στους Πίνακες 16. και 18. του Παραρτήματος παρατίθενται τα σημαντικότερα γεωργικά προϊόντα που παράγονται στο νομό καθώς και ποσοστό τους επί του συνόλου παραγωγής σε επίπεδο Ελλάδας για τα έτη 2003 και 2004 αντίστοιχα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι για το 2004 η ποσότητα παραγωγής καπνού του νομού αποτέλεσε το 20,22% της συνολικής παραγωγής στη χώρα, η παραγωγή μηδικής και τριφυλλιών το 14,78% της παραγωγής στη χώρα αλλά και η παραγωγή γάλακτος το 3,78% της εγχώριας παραγωγής (Πίνακας 17. του Παραρτήματος).

Στον παρακάτω Πίνακα 4. βλέπουμε τη μεταβολή στην παραγωγή των κυριότερων γεωργό-κτηνοτροφικών προϊόντων του νομού όπου παρατηρείται η σημαντική αύξηση παραγωγής ελιάς (βρώσιμες και ελαιοποιήσεως) σε αντίθεση με την μεγαλύτερη σε ποσοστό μείωση της παραγωγής ελαιόλαδου.

Πίνακας 4. Παραγωγή Ορισμένων Γεωργικών & Κτηνοτροφικών Προϊόντων για τα έτη 2003-2004* (σε τόνους)			
Γεωργικά προϊόντα	Παραγωγή 2003	Παραγωγή 2004	% Μεταβολή της παραγωγής του νομού
Καπνός	24.542,00	25.704,00	4,52
Αραβόσιτος	143.461,00	143.161,00	-0,21
Βαμβάκι	23.446,00	23.188,00	-1,11
Μηδική/Τριφύλλια	187.501,00	180.937,00	-3,63
Πορτοκάλια	31.191,00	24.582,00	-26,89
Ελιές βρώσιμες	24.167,00	31.443,00	23,14
Ελιές ελαιοποιήσεως	28.334,00	41.756,00	32,14
Ελαιόλαδο	12.420,00	8.830,00	-40,66
Κτηνοτροφικά προϊόντα			
Γάλα	70.651,00	74.277,00	4,88
Κρέας (ζώων & πουλερικών)	19.164,00	19.979,00	4,08
Αυγά (χιλιάδες τεμάχια)	25.053,00	25.502,00	1,76
Ψάρια εσωτερικών υδάτων	4.935,00	6.527,00	24,39
Πηγή: Διάρθρωση Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων 2005, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, *(Προσωρινά Στοιχεία Παραγωγής)			

Όσον αφορά την παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων, κινήθηκε αυξητικά για το έτος 2004 αλλά με σχετικά μικρό ποσοστό αύξησης για τις κατηγορίες

γάλακτος, κρέατος και αυγών. Σημαντική αύξηση στην παραγωγή ψαριών προσθέτει η δημιουργία νέων μονάδων υδατοκαλλιέργειας στο νομό τα τελευταία χρόνια.

Ενώ τα έτη 2005 και 2005 οι καλλιέργειες καπνού κατείχαν μια σημαντική θέση μεταξύ των καλλιεργειών του νομού, το 2006 με την εφαρμογή της νέας Κ.Α.Π., παρατηρήθηκε μεγάλη μείωση της παραγωγής (και των καλλιεργούμενων εκτάσεων) σχεδόν στο 100% της παραγωγής (98%), σύμφωνα με στοιχεία της Δ/σης Αγροτικής Ανάπτυξης Μεσολογγίου¹⁴. Ωστόσο για τα έτη 2007 και 2008 παρατηρήθηκε μικρή παραγωγή (της τάξεως των 125 τόνων περίπου) καπνού Ανατολικού τύπου.

Παράλληλα με αυτή την κατακόρυφη μείωση της καλλιέργειας καπνού στο νομό, εμφανίζεται μια αυξητική τάση άλλων καλλιεργειών, με σημαντικότερη αυτής των σπαραγγιών, καθώς επίσης αύξηση παρουσιάζουν οι αροτραίες καλλιέργειες και οι καλλιέργειες ελιάς (βρώσιμες και ελαιοποιήσιμες) και έπεται η καλλιέργεια τριφυλλιού.

Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας και των αλληπάλληλων διατροφικών κρίσεων, η αύξηση της βιολογικής γεωργίας είναι ραγδαία. Το έτος 2003, οι βιολογικά καλλιεργούμενες εκτάσεις στο νομό Αιτωλοακαρνανίας ήταν 389.951 στρέμματα και αποτελούσαν το 1,01% της συνολικά καλλιεργούμενης γης στην Ελλάδα, ενώ το 2004, η βιολογικά καλλιεργούμενη γη έφτασε τα 543.420 στρέμματα, παρουσιάζοντας μια μεγάλη αύξηση της τάξης των 153.469 στρεμμάτων και φτάνοντας σε ποσοστό το 1,5% της συνολικά καλλιεργούμενης γης στη χώρα μας.

Η συνολικά βιολογικά καλλιεργούμενη έκταση στην Ελλάδα, μαζί με τους βοσκότοπους καλύπτει 2.671.599 στρέμματα, κατά το έτος 2004. Μόνον μεταξύ των ετών 2001 και 2002 εμφανίστηκε μια μικρή μείωση τόσο των βιοκαλλιεργητών, όσο και των συνολικών βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων, οι οποίες ελαττώθηκαν κατά 5,1% και αυτό πιθανά οφείλεται σε δυσλειτουργία του προγράμματος οικονομικών ενισχύσεων από την Ε.Ε. Τα τελευταία χρόνια η κατάσταση έχει ομαλοποιηθεί και όπως αποτυπώνεται και από τα στατιστικά στοιχεία των τριών συνεχόμενων τελευταίων ετών, οι βιοκαλλιεργητές έχουν αρχίσει να εξοικειώνονται

¹⁴ Τα στοιχεία αφορούν στις παραγόμενες ποσότητες καπνού Ανατολικού τύπου και τύπου Μπέρλεϊ και Βιρτζίνια.

με τη λειτουργία του όλου συστήματος και τις απαιτήσεις των βιολογικών καλλιεργειών (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, 2004).

Σύμφωνα με το αρμόδιο τμήμα Βιολογικής Γεωργίας της Δ/σης Αγροτικής Ανάπτυξης Μεσολογίου, ο συνολικός αριθμός των παραγωγών ήταν 2.116 και η συνολική έκταση 482.376,68 στρέμματα, μέχρι και το 2005¹⁵. Ο συνολικός αριθμός των συμβάσεων των δικαιούχων που το 2005 στο πρόγραμμα της βιολογικής γεωργίας στο νομό Αιτωλοακαρνανίας ήταν 1.352 συμβάσεις που αντιστοιχούσαν σε συνολική έκταση 45.188 στρέμματα (Πίνακας 18. του Παραρτήματος). Η αύξηση των δικαιούχων σε ποσοστό άγγιξε το 100%, ενώ η αύξηση των εκτάσεων το 75% (Δ/ση Αγροτικής Ανάπτυξης Μεσολογίου, 2005). Το έτος 2006 σύμφωνα με τις νέες συμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πρόγραμμα βιολογικής γεωργίας του νομού Αιτωλοακαρνανίας σημειώθηκε αύξηση τόσο των δικαιούχων όσο και των εκτάσεων των καλλιεργειών σε 30% περίπου (Δ/ση Αγροτικής Ανάπτυξης Μεσολογίου, 2006).

Η περιοχή του νομού Αιτωλοακαρνανίας παρουσιάζει συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες περιοχές της χώρας, όσον αφορά στη βιολογική κτηνοτροφία, λόγω των ευνοϊκών εδαφοκλιματικών συνθηκών, των πλούσιων φυσικών πόρων των ορεινών και ημιορεινών περιοχών και της εφαρμογής της εκτατικής κτηνοτροφίας, η οποία μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε βιολογική.

Στο σύνολο της χώρας το μεγαλύτερο μερίδιο στη βιολογική εκτροφή κατέχουν για το έτος 2004 οι αίγες με ποσοστό 49% και ακολουθούν τα πρόβατα με ποσοστό 30% και τα πουλερικά με ποσοστό 16%. Ο αριθμός των ζώων που εκτρέφονται σύμφωνα με τους κανόνες παραγωγής του Κανονισμού 2092/91 αυξάνεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια. Ο αριθμός των βιολογικά εκτρεφόμενων αιγών και προβάτων παρουσιάζει αυξητική τάση τα τελευταία χρόνια (Ε.Σ.Υ.Ε., 2004).

Στο νομό Αιτωλοακαρνανίας ο αριθμός των παραγωγών που έλαβε μέρος στο πρόγραμμα της βιολογικής κτηνοτροφίας το έτος 2005 ήταν 428 παραγωγοί. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ζώων που εκτράφηκαν σύμφωνα με τους κανονισμούς της βιολογικής κτηνοτροφίας καταλαμβάνουν οι αίγες (35.347 κεφαλές) και τα πρόβατα

¹⁵ Όλα τα στοιχεία που παρατίθενται σχετικά με τη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία, αφορούν σε στοιχεία που προκύπτουν από την εφαρμογή των Προγραμμάτων βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, στα πλαίσια του Εγγράφου Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Π.Α.Α.) 2000-2006.

(40.382). Την επόμενη χρονιά υπήρξε ραγδαία αύξηση των παραγωγών που έλαβαν μέρος στο πρόγραμμα, καθώς ο αριθμός τους έφτασε τους 1.154 παραγωγούς, δηλαδή το 2006 είχαμε αύξηση των παραγωγών της τάξης του 170% (Δ/νση Αγροτικής Ανάπτυξης Μεσολογγίου, 2006).

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η εμπειρική ανάλυση καθώς, παρατίθενται τα αποτελέσματα που προέκυψαν και οι σχετικοί σχολιασμοί.

Κεφάλαιο 5^ο

Μεθοδολογία – Παρουσίαση των αποτελεσμάτων

5.1 Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο , από το σύνολο των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν από την αρμόδια αρχή ΔΙ.ΓΕ.Λ.Π, για τα δύο έτη 2005 και 2006 έχουν προκύψει 68 και 66 εκμεταλλεύσεις αντίστοιχα. Στους παρακάτω Πίνακες παρατίθενται περιγραφικά στοιχεία των μεταβλητών που αφορούν σε χαρακτηριστικά των εκμεταλλεύσεων του δείγματος, για τα δυο έτη των παρατηρήσεων ξεχωριστά.

Οι διάφορες μεταβλητές που προέκυψαν από τα χαρακτηριστικά των εκμεταλλεύσεων του δείγματος αφορούν στον βιολογικό ή μη τρόπο παραγωγής στην εκμετάλλευση (BIO), τον τεχνικοοικονομικό προσανατολισμό της (TOP), τα δεδομένα της περιοχής σχετικά με το αν έχει κριθεί ως προβληματική ή όχι (PP), την υψομετρική ζώνη (YZ), την έκταση της εκμετάλλευσης που ποτίστηκε (ArE), την ιδιότητα (IE) και την ενοικιαζόμενη (EE) έκταση της εκμετάλλευσης, τη συνολική έκταση της εκμετάλλευσης (SE), το ποσοστό της ενοικιαζόμενης έκτασης στη συνολική (EEper), τις μονάδες ζωικού κεφαλαίου (MZK), τις άμεσες ενισχύσεις που λαμβάνει η εκμετάλλευση (ENam) και τις λοιπές ενισχύσεις που λαμβάνει η εκμετάλλευση (ENIp), το συνολικό ποσό των ενισχύσεων που λαμβάνει η εκμετάλλευση (SEN), το καταβαλλόμενο ενοίκιο (RT) και το καταβαλλόμενο ενοίκιο ανά στρέμμα. όπως αυτά ορίζονται και περιγράφονται σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5. από τις 68 συνολικά εκμεταλλεύσεις για το 2005, σε ποσοστό 97,1% αφορούν εκμεταλλεύσεις συμβατικής παραγωγής. Όσον αφορά τον τεχνικοοικονομικό προσανατολισμό τους, 61 εκμεταλλεύσεις είναι κατεύθυνσης φυτικής παραγωγής και οι υπόλοιπες (7) αναφέρονται ως μικτές εκμεταλλεύσεις.

Πίνακας 5. Περιγραφική ανάλυση μεταβλητών (1) για το έτος 2005			
Μεταβλητή	Τιμή	Συχνότητα εμφάνισης	% ποσοστό
BIO	Μη βιολογική	66	97,1
	Αποκλειστικά βιολογική	1	1,5
	Σε μεταβατική φάση	1	1,5
TOP	Φυτικής παραγωγής	61	89,7
	Ζωικής παραγωγής	0	0,0
	Μικτές	7	10,3
	Λοιπές εκμεταλλεύσεις	0	0,0
PP	Δεν βρίσκεται σε μειονεκτική περιοχή	35	51,5
	Βρίσκεται σε μειονεκτική περιοχή	33	48,5
YZ	Υ.Ζ. έως 300 m.	35	51,5
	Υ.Ζ. από 301-600 m.	27	39,7
	Υ.Ζ. πάνω από 600 m.	6	8,8

Για 33 εκμεταλλεύσεις, που αντιστοιχούν στο 48,5 % του συνόλου τους, το μέγιστο μέρος τους βρίσκεται σε μειονεκτική περιοχή, όπως αυτή ορίζεται από τους σχετικούς Κανονισμούς. Τέλος με βάση την υψομετρική ζώνη στην οποία ανήκει η κάθε εκμετάλλευση, 35 από αυτές ανήκουν στην πρώτη Υψομετρική ζώνη (έως 300 m.), 27 στη δεύτερη και 6 στην τρίτη.

Ανάλογα τα αντίστοιχα δεδομένα που προκύπτουν για τις εκμεταλλεύσεις του 2006, παρατίθενται στον Πίνακα 6.

Πίνακας 6. Περιγραφική ανάλυση μεταβλητών (1) για το έτος 2006			
Μεταβλητή	Τιμή	Συχνότητα εμφάνισης	% ποσοστό
BIO	Μη βιολογική	59	89,4
	Αποκλειστικά βιολογική	4	6,1
	Σε μεταβατική φάση	3	4,5
TOP	Φυτικής παραγωγής	29	43,9
	Ζωικής παραγωγής	26	39,4
	Μικτές	11	16,7

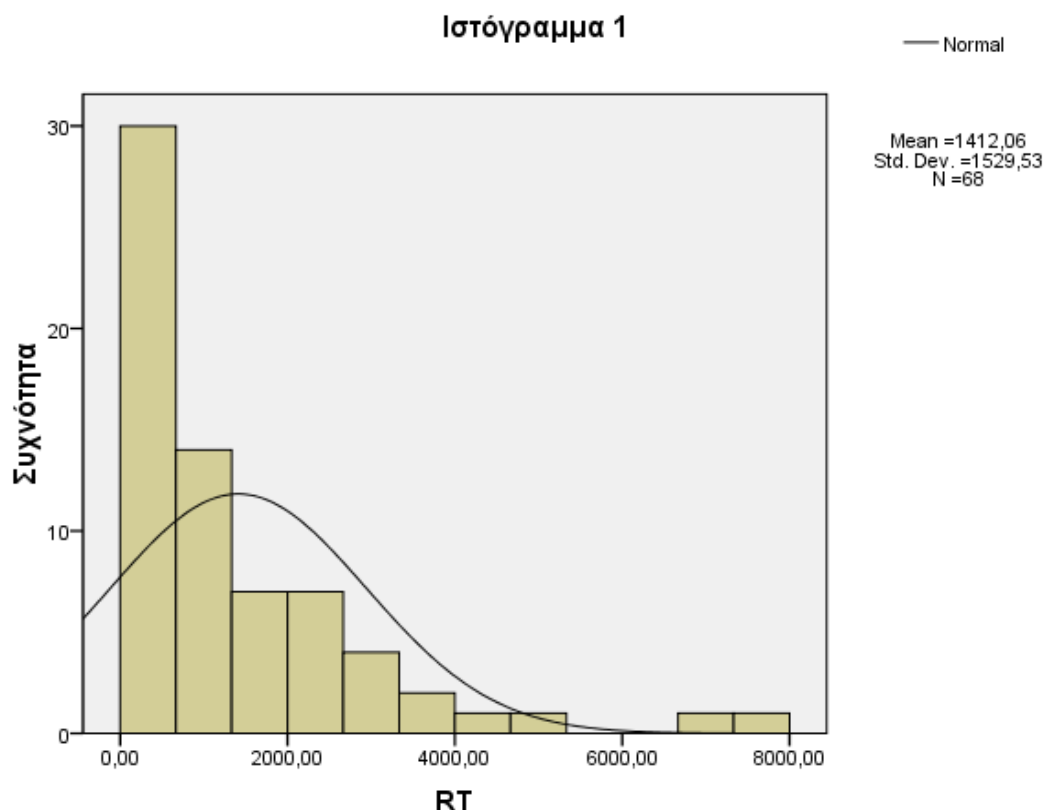
	Λοιπές εκμεταλλεύσεις	0	0,0
PP	Δεν βρίσκεται σε μειονεκτική περιοχή	23	34,8
	Βρίσκεται σε μειονεκτική περιοχή	43	65,2
YZ	Υ.Ζ. έως 300 m.	25	37,9
	Υ.Ζ. Από 301-600 m.	30	45,5
	Υ.Ζ. πάνω από 600 m.	11	16,7

Και για το 2006 οι περισσότερες από τις εκμεταλλεύσεις είναι συμβατικής παραγωγής, σε ποσοστό 89,4%. Από το σύνολο των 66 εκμεταλλεύσεων που αφορούν στις παρατηρήσεις του έτους 2006, 29 είναι φυτικής παραγωγής, 26 ζωικής, 11 ανήκουν στην κατηγορία μικτές εκμεταλλεύσεις και καμία δεν καταγράφεται στην κατηγορία των λοιπών εκμεταλλεύσεων. Υψηλότερο ποσοστό στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων, σε σχέση με το αντίστοιχο για το 2005, αφορά στις εκμεταλλεύσεις των οποίων το μέγιστο μέρος τους βρίσκεται σε μειονεκτική περιοχή (62,5%). Σχετικά με τη υψομετρική ζώνη στην οποία ανήκουν οι εκμεταλλεύσεις, παρατηρείται μια μεγαλύτερη συγκέντρωση προς τις δυο υψηλότερες υψομετρικά ζώνες, έτσι ώστε το 62,2% του συνόλου τους να βρίσκεται σε υψομετρική ζώνη άνω των 300 m.

Από το σύνολο των εκμεταλλεύσεων που συμμετέχουν στα δείγματα των δύο ετών, 33 είναι κοινές και για τις δύο χρονιές. Σημαντική παρατήρηση αποτελεί ότι για 18 από αυτές, από το 2005 στο 2006, αλλάζει η γενική κατεύθυνσή τους, με την αλλαγή του γενικού κωδικού ΤΟΠ. Για παράδειγμα το 2005 θα είχαν καταχωρηθεί ως εκμεταλλεύσεις φυτικής παραγωγής και το 2006 ως ζωικής. Για 13 από τις 33 εκμεταλλεύσεις παρατηρείται αλλαγή του ειδικού κωδικού ΤΟΠ (π.χ. εκμετάλλευση φυτικής παραγωγής με εξειδίκευση στον καπνό για το 2005, το 2006 να έχει εξειδίκευση στο καλαμπόκι). Για 2 από τις 33 εκμεταλλεύσεις δεν παρατηρήθηκε καμία αλλαγή στον ΤΟΠ.

Πίνακας 7. Περιγραφική ανάλυση μεταβλητών (2) για το έτος 2005						
Μεταβλητή	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Εύρος τιμών	Μέσος όρος	Διάμεσος	Τυπική Απόκλιση
ArE	0,00	163,00	163,00	37,80	24,50	37,64
IE	0,00	78,00	78,00	28,79	26,00	19,01
EE	2,00	135,00	133,00	28,79	15,00	26,43
SE	9,00	163,00	154,00	53,57	43,00	37,83
Eeper	7,41	100,00	92,59	43,17	41,15	22,13
MZK	0,00	73,00	73,00	8,93	0,00	15,85
Enam	337,00	37.620,00	37.283,00	9.502,54	6.214,50	8.614,27
Enlp	0,00	3.200,00	3.200,00	273,53	0,00	701,46
SEN	337,00	37.620,00	37.283,00	9.776,07	6.343,00	8.690,73
RT	100,00	7.800,00	7.700,00	1.412,06	775,00	1.529,53
Rte	7,81	412,50	404,69	66,72	61,92	50,98

Στο Ιστόγραμμα 1, παρατηρούμε την κατανομή της μεταβλητής του ενοικίου (RT), όπως προκύπτει από τα στοιχεία των εκμεταλλεύσεων για το 2005.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση των στοιχείων που προκύπτουν από τους Πίνακες 7 και 8.

Πίνακας 8. Περιγραφική ανάλυση μεταβλητών (2) για το έτος 2006						
Μεταβλητή	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Εύρος τιμών	Μέσος όρος	Διάμεσος	Τυπική Απόκλιση
ArE	0,00	192,00	192,00	33,79	24,50	36,88
IE	0,00	299,00	299,00	35,77	28,25	40,11
EE	2,30	1.351,00	1.348,70	54,38	21,90	165,99
SE	12,30	1.650,00	1.637,70	90,14	56,50	200,39
Eeper	8,05	100,00	91,95	48,85	44,03	24,14
MZK	0,00	53,80	53,80	9,74	5,20	11,89
Enam	635,00	41.541,00	40.906,00	10.815,67	7.907,50	8.665,58
Enlp	25,00	12.625,00	12.600,00	2.120,71	1.055,00	2.865,42
SEN	660,00	51.548,00	50.888,00	12.936,38	9.462,50	9.747,09
RT	30,00	8.890,00	8.860,00	1.237,58	585,00	1.594,80
Rte	5,00	412,50	407,50	39,26	30,38	50,15

Οι εκμεταλλεύσεις του 2006 φαίνεται να έχουν μεγαλύτερο μέγεθος με μέση συνολική έκταση τα 90,14 στρέμματα, 40 περίπου περισσότερα από την ανάλογη τιμή για τις εκμεταλλεύσεις του 2005. Όσον αφορά τα επιμέρους δεδομένα της συνολικής έκτασης, δηλαδή την ιδιόκτητη και ενοικιαζόμενη έκταση, παρατηρούμε ότι ο μέσος όρος της ενοικιαζόμενης έκτασης, των εκμεταλλεύσεων του δείγματος για το 2006, αριθμεί τα 54,38 στρέμματα, είναι σχεδόν διπλάσιος από τον αντίστοιχο για τις εκμεταλλεύσεις του 2005 (28,79).

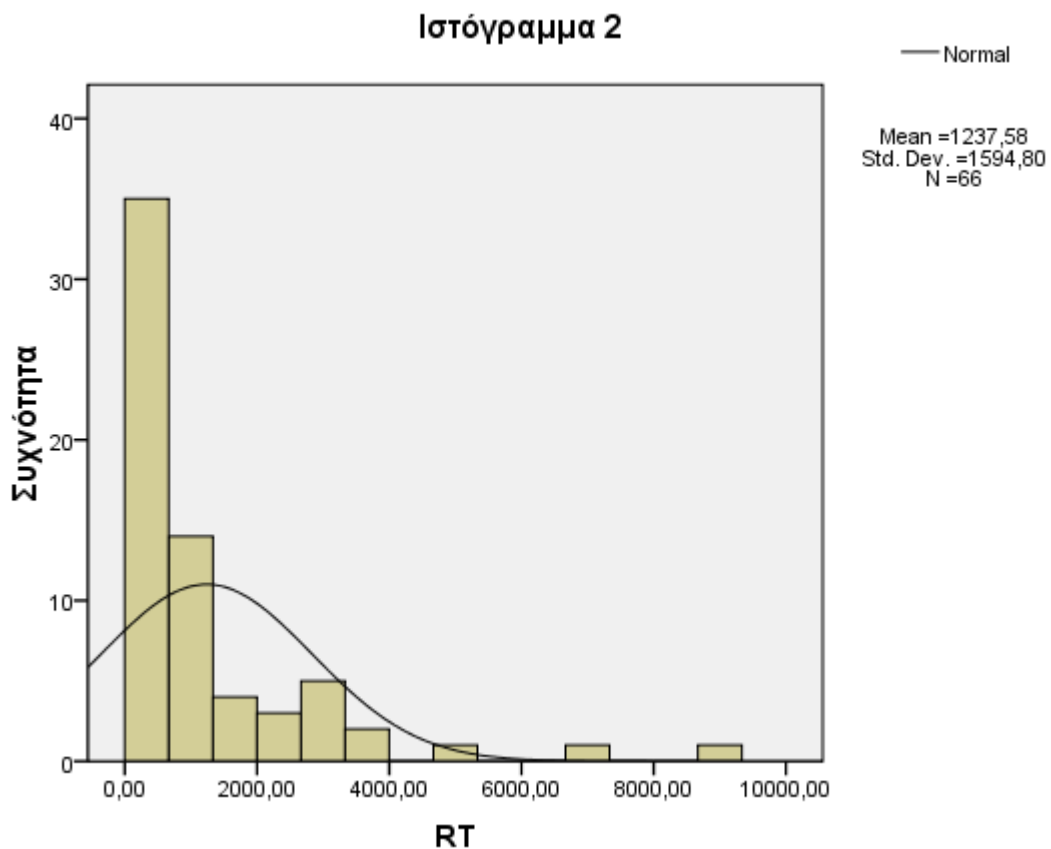
Αν και βάσει των δεδομένων που αφορούν τις εκτάσεις, εκφρασμένα σε στρέμματα, παρατηρούνται έντονες διαφοροποιήσεις, δε συμβαίνει το ίδιο και από πλευράς ποσοστών. Συγκεκριμένα το ποσοστό της ενοικιαζόμενης έκτασης στη συνολική έκταση, για το 2005 είναι 43,17% κατά μέσο όρο και για το 2006 μόλις 5 περίπου ποσοστιαίες μονάδες μεγαλύτερο (48,85%).

Όσον αφορά τις ενισχύσεις που έχουν λάβει οι εκμεταλλεύσεις, λίγο υψηλότερες εμφανίζονται για το 2006 οι άμεσες ενισχύσεις, σε σχέση με αυτές των εκμεταλλεύσεων του 2005. Αντιθέτως οι λοιπές ενισχύσεις είναι κατά μέσο όρο πολύ υψηλότερες για τις εκμεταλλεύσεις του 2006 (2.120,71 €) σε σχέση με αυτές που αναλογούν στις εκμεταλλεύσεις του 2005 (273,53 €). Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα, ήταν αναμενόμενο να παρατηρηθούν, ενδεχομένως ακόμη και έντονες διαφορές, στα ποσά των ενισχύσεων για τις δύο χρονιές των παρατηρήσεων. Οι κύριοι λόγοι αυτών των διαφορών εντοπίζονται κυρίως στον τρόπο υπολογισμού της Ε.Α.Ε., δηλαδή στα δεδομένα της κάθε εκμετάλλευσης στην ιστορική περίοδο και

όσον αφορά στις λοιπές ενισχύσεις, κυρίως στα ποσά που σχετίζονται με τις ενισχύσεις του 2^{ου} Πυλώνα.

Το μέσο καταβαλλόμενο ενοίκιο για τις εκμεταλλεύσεις του 2005 είναι ελαφρώς υψηλότερο (1.412,06 €) από το ανάλογο του 2006 (1.237,58 €). Ωστόσο κατά περίπου 50% χαμηλότερη εμφανίζεται η τιμή του καταβαλλόμενου ενοικίου κατά στρέμμα, κάτι το οποίο όμως δύναται να συσχετιστεί και με την αύξηση της ενοικιαζόμενης έκτασης κατά το ίδιο ποσοστό περίπου για το 2006.

Στο Ιστόγραμμα 2, παρουσιάζεται αντίστοιχα η κατανομή της μεταβλητής ενοικίου (RT) για τις εκμεταλλεύσεις του 2006. Και στα δύο Ιστογράμματα η κατανομή των τιμών της μεταβλητής και διαγραμματικά φαίνεται να είναι πανομοιότυπη.

5.2 Η εξίσωση παλινδρόμησης

Θεωρητικά, μπορούμε να διερευνήσουμε τα αποτελέσματα της εφαρμογής αγροτικών πολιτικών στα ενοίκια ή τις τιμές της αγροτικής γης χρησιμοποιώντας στοιχεία που αφορούν στα ενοίκια/τιμές της γης διαφορετικών εκμεταλλεύσεων, στις οποίες οι εκάστοτε πολιτικές έχουν διαφορετικές επιπτώσεις. Η ανάλυση αυτή δύναται να πραγματοποιηθεί με τη χρήση εξίσωσης που μπορεί να εκφραστεί ως εξής (Swinnen et al., 2008):

$$LR_{it} = b_0 + b_1 GS_{it} + b_{2i} X_{it} + e_{it} \quad (1)$$

Όπου LR_{it} είναι το ενοίκιο εδάφους ανά μονάδα επιφάνειας (π.χ. ανά εκτάριο), GS_{it} οι ενισχύσεις ανά μονάδα επιφάνειας για το χρόνο t , X_{it} τα χαρακτηριστικά στοιχεία της κάθε εκμετάλλευσης όπως για παράδειγμα η επιλογή της καλλιέργειας, η δυνατότητα άρδευσης, το μέγεθος της καλλιεργήσιμης έκτασης, το εισόδημα, οι δαπάνες κ.α.

Ωστόσο όταν γίνεται χρήση της παραπάνω εξίσωσης θα πρέπει να εξετάζονται και περαιτέρω επεξηγηματικές μεταβλητές οι οποίες σχετίζονται με τους κανονισμούς της αγοράς γης, τις λεπτομέρειες εφαρμογής της πολιτικής, τη διάρκεια των συμβολαίων ενοικίασης, τη δυνατότητα εμπορευσιμότητας των δικαιωμάτων κλπ. Ως συνήθως το e_{it} είναι το κατάλοιπο (residual) που λαμβάνει υπόψη όλους τους άλλους παράγοντες που επηρεάζουν το ενοίκιο εδάφους (Swinnen et al., 2008).

Οι ενισχύσεις μπορούν να διαχωριστούν σε συγκεκριμένες οι οποίες αφορούν η καθεμιά σε διαφορετική πολιτική (ενιαία αποδεσμευμένη ενίσχυση, άμεσες ενισχύσεις, ενισχύσεις μειονεκτικών περιοχών, ενισχύσεις τιμών παραγωγού κλπ), και έτσι είναι δυνατό να υπολογιστεί ο αντίκτυπος της καθεμιάς στο ενοίκιο.

Για την εμπειρική ανάλυση της παρούσας μελέτης, θα γίνει χρήση υποδείγματος πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης. Η πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση είναι μια διαδικασία γενικής φύσεως μέσω της οποίας μπορούμε να αναλύσουμε τη σχέση μιας ποσοτικής μεταβλητής με ένα σύνολο άλλων ερμηνευτικών μεταβλητών.

Μπορεί αρχικά να χρησιμοποιηθεί σε περιγραφικό επίπεδο, συνοψίζοντας τη σχέση της εξαρτημένης μεταβλητής με τις ανεξάρτητες υπό μορφή μιας γραμμικής

εξίσωσης, ενώ στη συνέχεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί και επαγωγικά, ελέγχοντας αν οι σχέσεις που προσδιορίστηκαν περιγραφικά (μέσω της δειγματικής εξίσωσης της παλινδρόμησης) ισχύουν και σε πληθυσμιακό επίπεδο.

Οι σημαντικότερες χρήσεις της ανάλυσης παλινδρόμησης σε περιγραφικό επίπεδο είναι (α) να ορίσει τη βέλτιστη εξίσωση η οποία εκτιμά τις τιμές της εξαρτημένης μεταβλητής από τις τιμές των ανεξάρτητων, αξιολογώντας ταυτόχρονα την προσαρμογή της στα δειγματικά δεδομένα και (β) να προσδιορίσει την καθαρή επίδραση κάθε μιας ανεξάρτητης μεταβλητής στην εξαρτημένη, αφού πρώτα απομακρύνει τις συγχυτικές επιδράσεις των υπολοίπων μεταβλητών. Εκτός βέβαια των περιγραφικών διαδικασιών, οι οποίες έχουν ως σκοπό τον ορισμό και τη συνολική αξιολόγηση ενός υποδείγματος παλινδρόμησης, υπάρχουν και άλλες οι οποίες επικεντρώνονται στις σχέσεις της εξαρτημένης μεταβλητής με κάθε ανεξάρτητη ατομικά.

Με βάση την παραπάνω ανάλυση αλλά και την ανάλογη προσαρμογή των διαθέσιμων δεδομένων, όπως αυτά παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, η εξίσωση παλινδρόμησης των επεξηγηματικών μεταβλητών έναντι του καταβαλλόμενου ενοικίου της εκμετάλλευσης μπορεί να γραφεί με την εξής μορφή:

$$RT_t = b_0 + b_1 BIO_t + b_2 TOP_t + b_3 PP_t + b_4 YZ_t + b_5 ArE_t + b_6 IE_t + b_7 EE_t + b_8 MZK_t + b_9 ENam_t + b_{10} ENIp_t + e_t \quad (2)$$

Στην εξίσωση (2) εξαρτημένη μεταβλητή είναι το καταβαλλόμενο ενοίκιο RT για το χρόνο t. Οι λοιπές επεξηγηματικές μεταβλητές αφορούν στον βιολογικό ή μη τρόπο παραγωγής στην εκμετάλλευση (BIO), τον τεχνικοοικονομικό προσανατολισμό της (TOP), τα δεδομένα της περιοχής σχετικά με το αν έχει κριθεί ως προβληματική ή όχι (PP), την υψομετρική ζώνη (YZ), την έκταση της εκμετάλλευσης που ποτίστηκε (ArE), την ιδιόκτητη έκταση της εκμετάλλευσης (IE), την ενοικιαζόμενη έκταση (EE), τις μονάδες ζωικού κεφαλαίου (MZK), τις άμεσες ενισχύσεις που λαμβάνει η εκμετάλλευση (ENam) και τις λοιπές ενισχύσεις που λαμβάνει η εκμετάλλευση (ENIp).

Για τις μεταβλητές BIO, TOP, PP και YZ, δημιουργήθηκαν ψευδομεταβλητές και η εξίσωση (2) γίνεται:

$$RT_t = b_0 + b_1 BIO1_t + b_2 BIO2_t + b_3 BIO3_t + b_4 TOP1_t + b_5 TOP2_t + b_6 TOP3_t + b_7 PPI_t + b_8 PP2_t + b_9 YZ1_t + b_{10} YZ2_t + b_{11} YZ3_t + b_{12} ArE_t + b_{13} IE_t + b_{14} EE_t + b_{15} MZK_t + b_{16} ENam_t + b_{17} ENlp_t + e_t$$

5.3 Αποτελέσματα του υποδείγματος παλινδρόμησης

Για την εμπειρική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο Stata 10 και τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης παρουσιάζονται στον παρακάτω Πίνακα 9. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι από το υπόδειγμα αφαιρέθηκαν οι μεταβλητές SE, Eeper και SEN, διότι όπως προέκυψε από ανάλογο έλεγχο, λόγω αυτών προέκυπταν προβλήματα αυτοσυσχέτισης.

Ο διορθωμένος συντελεστής προσδιορισμού Adj- R^2 , βάσει του οποίου εκφράζεται το ποσοστό της μεταβλητότητας των τιμών της εξαρτημένης μεταβλητής, που εξηγείται από την παλινδρόμησή της με τις ανεξάρτητες μεταβλητές, αντιστοιχεί σε 0,7358.

Πίνακας 9. Αποτελέσματα του υποδείγματος παλινδρόμησης						
. regress rt enam enlp mzk ie ee are yz1 yz2 ppl top1 top2 bio1 bio2 year						
Source	SS	df	MS	Number of obs = 134		
Model	246696287	14	17621163.3	F(14, 119) = 27.45		
Residual	76387545.5	119	641912.147	Prob > F = 0.0000		
Total	323083832	133	2429201.75	R-squared = 0.7636		
				Adj R-squared = 0.7358		
				Root MSE = 801.19		
rt	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
enam	.0079803	.0099687	0.80	0.425	-.0117587	.0277193
enlp	-.0102042	.0521957	-0.20	0.845	-.113557	.0931485
mzk	18.51657	7.067825	2.62	0.010	4.521576	32.51157
ie	-12.44895	3.894505	-3.20	0.002	-20.16045	-4.737437
ee	8.207204	1.012407	8.11	0.000	6.202537	10.21187
are	26.57795	2.359304	11.27	0.000	21.90629	31.24961
yz1	84.17624	454.5853	0.19	0.853	-815.948	984.3005
yz2	121.0754	232.6332	0.52	0.604	-339.5615	581.7123
ppl	139.4063	427.194	0.33	0.745	-706.4805	985.2931
top1	-97.37825	259.1603	-0.38	0.708	-610.5414	415.7849
top2	-455.8912	263.8091	-1.73	0.087	-978.2595	66.47711
bio1	714.012	450.5528	1.58	0.116	-178.1276	1606.152
bio2	636.3594	569.1543	1.12	0.266	-490.6231	1763.342
year	-42.16476	178.9266	-0.24	0.814	-396.4572	312.1277
_cons	-454.3503	586.6116	-0.77	0.440	-1615.9	707.1992

Επομένως η μεταβλητότητα των τιμών του ενοικίου εξηγείται κατά 73,58% από την παλινδρόμηση του ενοικίου και των λοιπών επεξηγηματικών μεταβλητών.

Από τον συνολικό έλεγχο για το υπόδειγμα προκύπτει ότι ο λόγος F^{16} είναι 27,45 και η πιθανότητα της μηδενικής υπόθεσης είναι πολύ μικρή, πράγμα που σημαίνει ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές, γραμμικά συνδυασμένες μεταξύ τους, βάσει της εξίσωσης παλινδρόμησης που προκύπτει, συμβάλλουν σημαντικά στην ερμηνεία του ενοικίου.

Από το σύνολο των ανεξάρτητων μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν στην εξίσωση παλινδρόμησης, προέκυψαν ως στατιστικά σημαντικές τέσσερις από αυτές. Οι τρεις από αυτές σχετίζονται με τα στοιχεία των εκτάσεων της κάθε εκμετάλλευσης και συγκεκριμένα αφορούν στην έκταση που ποτίστηκε (ArE), στην ιδιόκτητη έκταση (IE) και στην ενοικιαζόμενη έκταση (EE), και η τέταρτη μεταβλητή αφορά στις μονάδες ζωικού κεφαλαίου (MZK).

Με αύξηση μιας μονάδας της μεταβλητής ArE, που μεταφράζεται με την αύξηση κατά ένα στρέμμα, της έκτασης που ποτίστηκε, θα έχουμε αύξηση του καταβαλλόμενου ενοικίου κατά 26,6€. Κατά 8,2€ θα αυξηθεί η τιμή του καταβαλλόμενου ενοικίου αν η ενοικιαζόμενη έκταση της εκμετάλλευσης αυξηθεί κατά 1 στρέμμα, ενώ σε αύξηση της ιδιόκτητης έκτασης κατά ένα στρέμμα το ενοίκιο θα μειωθεί κατά 12,4€. Ακόμη η κατά μία μονάδα αύξηση των Μονάδων Ζωικού Κεφαλαίου, θα οδηγήσει σε αύξηση κατά 18,51€ το καταβαλλόμενο ενοίκιο. Για την ενεργοποίηση των δικαιωμάτων που αφορούν στο ζωικό κεφάλαιο, θα πρέπει να υπάρχει η αντίστοιχη έκταση και λόγο αυτού μπορεί να εξηγηθεί και η σχέση της μεταβλητής που αφορά στις Μ.Ζ.Κ και τη τιμή του ενοικίου.

Οι λοιπές επεξηγηματικές μεταβλητές του υποδείγματος (Year, ENam, ENlp, BIO1, BIO2, TOP1, TOP2, YZ1, YZ2, PP1) προκύπτουν ως στατιστικά μη σημαντικές. Όσον αφορά τις ψευδομεταβλητές, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 9,

$$^{16} F = \frac{MSR}{MSE} = \frac{\sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2 / k}{\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2 / n - k - 1}, \text{ MSR είναι το μέσο τετράγωνο της παλινδρόμησης και}$$

MSE το μέσο τετράγωνο των σφαλμάτων. Με το λόγο F γίνεται η συνολική αξιολόγηση προσαρμογής του υποδείγματος στα πληθυσμιακά δεδομένα, ελέγχοντας αν ισχύει η μηδενική υπόθεση $H_0: \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_k = 0$ ή ισοδύναμα ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές συνδυαζόμενες γραμμικά με τη μορφή της εξίσωσης του υποδείγματος, δε συμβάλλουν σημαντικά στην ερμηνεία της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής, με την τιμή του λόγου F περίπου ίση με τη μονάδα, ή αν ισχύει η εναλλακτική H_1 : ότι ένας τουλάχιστον από τους συντελεστές $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ είναι διάφορος του μηδενός, με την τιμή του λόγου F να είναι επαρκώς μεγάλη.

χρησιμοποιήθηκαν στο υπόδειγμα οι BIO1, BIO2, TOP1, TOP2, YZ1, YZ2 και PP1 ενώ οι υπόλοιπες BIO3, TOP3, YZ3 και PP2 αποτέλεσαν τη βάση αναφοράς, δηλαδή τα αποτελέσματα που προκύπτουν θα σχολιάζονται σε σχέση με τη μεταβλητή που έχει μείνει εκτός της εξίσωσης. Ωστόσο και σε δοκιμές που ακολούθησαν, πραγματοποιώντας συνδυασμούς και αλλάζοντας τις μεταβλητές αναφοράς για τις διάφορες ψευδομεταβλητές, δεν προέκυψαν διαφορετικά αποτελέσματα όσον αφορά τη σημαντικότητα των μεταβλητών.

Επίσης στην προσπάθεια εκτίμησης της εξίσωσης παλινδρόμησης, έγιναν ομαδοποιήσεις ορισμένων ψευδομεταβλητών. Αρχικά για την μεταβλητή BIO μετά από ενοποίηση των ψευδομεταβλητών BIO2 και BIO3, προέκυψαν δύο αντί των τριών αρχικά, που αφορούσαν στη BIO1 και BIO2, για εκμεταλλεύσεις που δεν εφαρμόζουν βιολογικό τρόπο παραγωγής και αυτές που εφαρμόζουν βιολογικό τρόπο παραγωγής αντίστοιχα. Η ενοποίηση των μεταβλητών αυτών έγινε κατ' αυτόν τον τρόπο διότι η μεταβλητή BIO3 αφορά σε εκμεταλλεύσεις που είτε βρίσκονται σε φάση μετατροπής είτε εφαρμόζουν ταυτόχρονα βιολογικές και άλλες μεθόδους παραγωγής. Ωστόσο και έπειτα από αυτή τη διαδικασία δεν προέκυψε αλλαγή στα αποτελέσματα.

Ακολούθησε ανάλογη προσαρμογή της υψομετρικής ζώνης με ενοποιήσεις των YZ1 και YZ2 αλλά και της YZ2 με την YZ3 αλλά και πάλι δεν προέκυψαν νέες (εκτός των 4 αρχικά), στατιστικά σημαντικές μεταβλητές.

Επιπρόσθετα εξετάστηκε η περίπτωση των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων των συνεχών μεταβλητών του υποδείγματος (ENam, ENlp, ArE, IE, EE,) στο ενοίκιο, εξετάζοντας τις τιμές των μεταβλητών αυτών υψωμένες στο τετράγωνο. Εξετάστηκαν συνδυασμοί που αφορούσαν στα τετράγωνα των τιμών του ενοικίου με τις κανονικές τιμές των υπολοίπων μεταβλητών, με τα τετράγωνα των τιμών των υπολοίπων μεταβλητών, αλλά και αντίστροφα. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν είναι σχετικά των προηγούμενων δοκιμών, με τη διαφορά ότι στη διερεύνηση των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων, ο συντελεστής πολλαπλού προσδιορισμού R^2 προέκυπτε υψηλότερος σε σχέση με τις προηγούμενες δοκιμές (0,8453).

Εκτός από τα παραπάνω απομονώθηκαν και εξετάστηκαν ξεχωριστά οι περιπτώσεις των εκμεταλλεύσεων που αφορούσαν στο TOP1, δηλαδή σε εκμεταλλεύσεις φυτικής παραγωγής. Για το 2005 από τις 68 συνολικά

εκμεταλλεύσεις προέκυψαν 61 εκμεταλλεύσεις φυτικής παραγωγής, ενώ για το 2006 από τις συνολικά 66 εκμεταλλεύσεις οι φυτικής παραγωγής αριθμούν τις 29. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν ακολουθούν σχετικά τα αποτελέσματα των προηγούμενων δοκιμών, με στατιστικά σημαντικές μεταβλητές τις ΑΓΕ και ΕΕ.

Τέλος λόγω του μεγάλου εύρους τιμών του ενοικίου σε σχέση με το μέσο όρο των τιμών του, αφαιρέθηκαν από το δείγμα σταδιακά ακραίες τιμές, που αφορούσαν σε μικρό ποσοστό εκμεταλλεύσεων. Από κάθε έτος αφαιρέθηκαν 2 παρατηρήσεις και τελικώς προέκυψαν 130 (66 για το 2005 και 64 για το 2006). Τα αποτελέσματα που προέκυψαν δεν διαφοροποιούνται από αυτά των προηγούμενων δοκιμών, καθώς μειώθηκαν πάλι οι μεταβλητές που αρχικώς προέκυπταν ως στατιστικά σημαντικές.

Κεφάλαιο 6^ο

Συμπεράσματα

Πριν την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης θα πρέπει να αναφέρουμε ότι το αντικείμενό της αφορά στη διερεύνηση του αντίκτυπου της εφαρμογής του μέτρου της Ενιαίας Αποδεδειγμένης Ενίσχυσης, στα πλαίσια εφαρμογής της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, στην αγορά γης και συγκεκριμένα στο ενοίκιο αγροτικής γης, στην περιοχή του νομού Αιτωλοακαρνανίας. Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για την εμπειρική ανάλυση προέρχονται από το Δίκτυο Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Ωστόσο όπως διαπιστώθηκε στην πορεία της ανάλυσης, τα συγκεκριμένα στοιχεία υπόκεινται σε αρκετούς περιορισμούς, που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

Οι βασικές διαπιστώσεις όπως προκύπτουν από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, υποδεικνύουν ότι ο τρόπος εφαρμογής της νέας πολιτικής (όσον αφορά τα διαφορετικά μοντέλα εφαρμογής του μέτρου της Ε.Α.Ε.), η εμπορευσιμότητα των δικαιωμάτων και η αναλογία τους προς τη διαθέσιμη γη, οι κανονισμοί των αγορών γης, η δραστηριότητα όσον αφορά τις συναλλαγές στις αγορές γης, η διάρκεια των ενοικιαστηρίων που συνάπτονται, επηρεάζουν τα ενοίκια της αγροτικής γης. Ωστόσο θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα εμπειρικά ευρήματα επειδή υπόκεινται σε περιορισμούς που σχετίζονται με το μικρό χρονικό διάστημα εφαρμογής του μέτρου της Ε.Α.Ε., την ποιότητα των διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς γης, δεν δείχνουν καθαρά τον αντίκτυπο της νέας πολιτικής στο ενοίκιο της αγροτικής γης. Επίσης το μικρό χρονικό διάστημα εφαρμογής του μέτρου της Ε.Α.Ε. στη χώρα μας σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά του αγροτικού τομέα, πιθανόν να καθυστερήσουν τον αντίκτυπο της πολιτικής στην τιμή του ενοικίου αγροτικής γης. Η δυνατότητα

εύρεσης επικαιροποιημένων στοιχείων που αναφέρονται στις επόμενες χρονιές εφαρμογής του μέτρου της Ε.Α.Ε. στη χώρα μας (2007, 2008, 2009), θα μπορούσε να αποτελέσει συνέχεια της παρούσας διερεύνησης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα μπορούσε παράλληλα να έχει η γνώμη των ενοικιαστών, όσον αφορά την επίδραση της εφαρμογής του μέτρου στο ενοίκιο που καταβάλλουν, ή ακόμη η άποψή τους για τους κυριότερους παράγοντες που επηρεάζουν την τιμή του ενοικίου.

Με βάση τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την εμπειρική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε η τιμή του καταβαλλόμενου ενοικίου για τις εκμεταλλεύσεις του δείγματος που χρησιμοποιήθηκε, επηρεάζονται από την έκταση που ποτίστηκε, όπως αυτή ορίστηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, την ιδιόκτητη έκταση, την ενοικιαζόμενη έκταση και τις μονάδες ζωικού κεφαλαίου. Οι υπόλοιπες μεταβλητές που εξετάστηκαν στο συγκεκριμένο υπόδειγμα, προέκυψαν μη στατιστικά σημαντικές.

Όσον αφορά τη μεταβλητή ENam η οποία αφορά στις άμεσες ενισχύσεις και συγκεκριμένα για το έτος 2006 αφορά στην Ε.Α.Ε., το αποτέλεσμα συνάδει με τις σχετικές διαπιστώσεις των μελετών που αφορούν στα χαρακτηριστικά της αγοράς γης γενικά στην Ελλάδα. Η περιορισμένη δραστηριότητα αγοραπωλησιών, η άκαμπτη αγορά ενοικίων αγροτικής γης, η μη οργανωμένη αγορά δικαιωμάτων αποτελούν τους βασικούς παράγοντες βάσει των οποίων δεν υφίσταται επίδραση της εφαρμογής της Ε.Α.Ε. στα ενοίκια αγροτικής γης στην Ελλάδα. Το υψηλό ποσοστό εγκαταλελειμμένης αγροτικής γης, η πολυδραστηριότητα των ιδιοκτητών γης, οι πιέσεις για αλλαγή χρήσης της γης, η ζήτηση ενοικιαζόμενης γης σχετιζόμενη με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του εδάφους και την επιλογή της καλλιέργειας, οι κοινωνικές αξίες και η ελληνική κουλτούρα αλλά και λόγοι οικονομικής φύσεως σε συνδυασμό και με τους παραπάνω λόγους, αποτελούν τους σημαντικότερους οδηγούς των ενοικίων αγροτικής γης (Swinnen et al., 2008).

Για την μεταβλητή που αφορά στις λοιπές ενισχύσεις, ENlp, οι κύριοι λόγοι για τους οποίους φαίνεται να μην επηρεάζει τα ενοίκια γης, σχετίζονται με τα κύρια χαρακτηριστικά βάσει των οποίων διαμορφώνεται η τιμή της ενοικιαζόμενης γης, όπως περιγράφηκε παραπάνω.

Κατ' επέκταση και η μεταβλητή που αφορά στο χρόνο (Year), επίσης μη στατιστικά σημαντική μεταβλητή, μπορεί να εξηγηθεί ανάλογα σε συνέπεια με τις παραπάνω αναφορές. Η αλλαγή της τιμής της εκφράζει την αλλαγή της

εφαρμοζόμενης πολιτικής, μιας και στην Ελλάδα το 2005 αποφασίστηκε η εφαρμογή του μέτρου της E.A.E. και το 2006 ο πρώτος χρόνος καταβολής της.

Σχετικά με τις μεταβλητές που αφορούν στην υψομετρική ζώνη αλλά και τους περιβαλλοντικούς περιορισμούς της περιοχής, έγινε χρήση των ανάλογων ψευδομεταβλητών, που προέκυψαν με τη διαδικασία που περιγράφηκε σε προηγούμενη ενότητα. Σύμφωνα με το εγχειρίδιο που χρησιμοποιείται για την καταχώρηση των στοιχείων των εκμεταλλεύσεων που συμμετέχουν στο δείγμα, η υψομετρική ζώνη στην οποία ανήκει η εκμετάλλευση προσδιορίζεται από τη ζώνη στην οποία ανήκει το μέγιστο μέρος της, χωρίς να γίνεται καμία απολύτως περεταίρω ανάλυση του όρου που αφορά στο μέγιστο μέρος της εκμετάλλευσης (εκτάσεις, αγροτεμάχια, καθεστώς ιδιοκτησίας των αγροτεμαχίων κλπ).

Επίσης με βάση το μέγιστο μέρος της εκμετάλλευσης, γίνεται και ο χαρακτηρισμός της εκμετάλλευσης σε σχέση με το αν βρίσκεται ή όχι σε προβληματική περιοχή. Επομένως δεν υπάρχει κάποιο χαρακτηριστικό που μπορεί να βοηθήσει στην εξήγηση των συγκεκριμένων μεταβλητών. Ουσιαστικά θα περίμενε κανείς να υπάρχει μια σχέση με την τιμή του ενοικίου ότι για τις υψομετρικές ζώνες που αφορούν σε πιο πεδινές εκτάσεις, όμως και σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, δε θα μπορούσε να αποτελέσει βάσιμη εξήγηση λόγω του ότι και αρκετοί άλλοι παράγοντες επηρεάζουν την τιμή του ενοικίου. Ωστόσο ακόμη και μετά τις δοκιμές που ακολούθησαν είτε με ομαδοποίηση ορισμένων ψευδομεταβλητών, είτε με τη χρήση διαφορετικής μεταβλητής αναφοράς, δεν προέκυψε άλλο αποτέλεσμα.

Σύμφωνα με τις βιβλιογραφικές αναφορές οι ενισχύσεις που αφορούν σε προβληματικές περιοχές σχετίζονται αρνητικά με το ενοίκιο γης. Αυτό συμβαίνει διότι συνδέονται συνήθως με περιορισμούς στην καλλιέργεια και επομένως καταβάλλονται για εκμεταλλεύσεις σε περιοχές με χαμηλότερης ποιότητας εδαφολογικά χαρακτηριστικά (Killian et al., 2008).

Η μεταβλητή που χρησιμοποιήθηκε για τον διαχωρισμό της κατεύθυνσης των εκμεταλλεύσεων του δείγματος στηρίχθηκε στα δεδομένα του τεχνικοοικονομικού προσανατολισμού, βάσει των κωδικών που καταχωρούνται για καθεμιά εκμετάλλευση. Από τους 9 γενικούς κωδικούς τεχνικοοικονομικού προσανατολισμού, έγιναν ομαδοποιήσεις και προέκυψαν 4 οι οποίοι αφορούν σε εκμεταλλεύσεις φυτικής παραγωγής, εκμεταλλεύσεις ζωικής παραγωγής, μικτές εκμεταλλεύσεις και

λοιπές εκμεταλλεύσεις. Η κατηγορία που αφορούσε σε λοιπές εκμεταλλεύσεις εξαιρέθηκε της ανάλυσης μιας και καμιά από τις εκμεταλλεύσεις του δείγματος δεν άνηκε σ' αυτή την κατηγορία. Οι υπόλοιπες κατηγορίες αποτέλεσαν τις αντίστοιχες ψευδομεταβλητές οι οποίες όπως προέκυψε δεν είναι στατιστικά σημαντικές. Ο κωδικός του τεχνικοοικονομικού προσανατολισμού προκύπτει από τη κύρια οικονομική δραστηριότητα της εκμετάλλευσης. Από τη διερεύνηση της βιβλιογραφίας δεν προέκυψαν ευρήματα σχετικά με το πώς θα μπορούσε να επηρεαστεί το ενοίκιο σε σχέση με την κατεύθυνση της εκμετάλλευσης, κάτι το οποίο θα μπορούσε ενδεχομένως να διερευνηθεί καλύτερα, αν υπήρχαν περισσότερο αναλυμένα στοιχεία σχετικά με τις ενοικιαζόμενες εκτάσεις, όπως έχει σημειωθεί ξανά.

Τέλος, θα περίμενε κανείς να υπάρχει μια σχετική επίδραση της μεταβλητής που αφορά στον τρόπο παραγωγής. Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης δεν προέκυψε ότι οι μεταβολές του ενοικίου αγροτικής γης, οφείλονται στον αν η εκμετάλλευση εφαρμόζει μεθόδους βιολογικής παραγωγής ή όχι. Επίσης από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας δεν έχει διερευνηθεί το αν η εφαρμογή βιολογικών μεθόδων παραγωγής αναμένεται να επηρεάσει ή όχι το ενοίκιο της αγροτικής γης.

Ενδιαφέρον ερευνητικό πεδίο δύναται να αποτελέσει η διερεύνηση των επιδράσεων στην αγορά γης, που ενδεχομένως προκύψουν από την αλλαγή του μοντέλου υπολογισμού της Ε.Α.Ε., στην Ελλάδα, από ιστορικό σε περιφερειακό, όπως προβλέπεται από τις ρυθμίσεις στα πλαίσια του Ελέγχου Υγείας της Κ.Α.Π. για τις χώρες που εφαρμόζουν το ιστορικό μοντέλο. Βέβαια η διερεύνηση αυτή θα μπορούσε να επεκταθεί επίσης και στις επιδράσεις στο εισόδημα ή τις επενδύσεις στον αγροτικό τομέα.

Ανακεφαλαιώνοντας σημειώνουμε ότι τα αποτελέσματα της εμπειρικής ανάλυσης της παρούσας μελέτης με βάση τις βιβλιογραφικές διαπιστώσεις, υποστηρίζουν ότι η εφαρμογή του μέτρου της Ενιαίας Αποδέσμευσης Ενίσχυσης δεν φαίνεται να επηρεάζει τα ενοίκια αγροτικής γης στο νομό Αιτωλοακαρνανίας και κατ' επέκταση δεν κεφαλαιοποιείται στην αξία της γης. Η ποιότητα των διαθέσιμων στοιχείων καθώς και η χρονιές στις οποίες αναφέρονται αποτέλεσαν σημαντικά μειονεκτήματα της συγκεκριμένης μελέτης. Λόγω των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει η ελληνική γεωργία, που σχετίζονται με την οικογενειακής μορφής

εκμετάλλευση και την κοινωνική αξία της, των χαρακτηριστικών της αγοράς γης αλλά και λόγω της σχετικά πρόσφατης εφαρμογής της νέας πολιτικής δεν παρατηρείται καμία επίδραση στα ενοίκια της αγροτικής γης.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, «Αναθεωρημένοι Δείκτες Τιμών Αμοιβής Συντελεστών Παραγωγής στη Γεωργία-Κτηνοτροφία για το έτος 2008», Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2009.
2. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, «Απογραφή Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1999-2000», 2009.
3. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, «Απογραφές Πληθυσμών 1961, 1971, 1981, 1991, 2001», 2009.
4. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, «Βασική Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων 2003 και 2004», 2009.
5. Δαμιανός Δ., Παπαγεωργίου Κ., Σπαθής Π. , 2006, « Η Ελληνική Αγροτική Οικονομία στο Παγκόσμιο Πλαίσιο», Εκδόσεις Σταμούλη, ISBN 960-351-639-2.
6. Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης Μεσολογίου, Τμήμα Βιολογικής Γεωργίας, Γενικά στοιχεία εφαρμογής του Προγράμματος Βιολογικής Γεωργίας, Μέτρο 3.1, Έγγραφο Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Π.Α.Α.) 2000-2006, 2009.
7. Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης Μεσολογίου, Τμήμα Βιολογικής Κτηνοτροφίας, Γενικά στοιχεία εφαρμογής του Προγράμματος Βιολογικής Κτηνοτροφίας, Μέτρο 3.2, Έγγραφο Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Π.Α.Α.) 2000-2006, 2009.
8. «Κανονισμός (ΕΚ) αριθμ. 73/2009 του Συμβουλίου της 19^{ης} Ιανουαρίου 2009 σχετικά με τη θέσπιση των κοινών κανόνων για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής και για τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς, για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθμ. 1290/2005, (ΕΚ) αριθμ. 247/2006, (ΕΚ)

- 378/2007 και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθμ. 1782/2003», Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 30/16, 31/01/2009.
9. «Κανονισμός (ΕΚ) αριθμ. 1782/2003 της 29^{ης} Σεπτεμβρίου για τη θέσπιση των κοινών κανόνων για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής και για τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς, για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθμ. (ΕΟΚ) αριθ. 2019/93, (ΕΚ) αριθ. 1452/2001, (ΕΚ) αριθ. 1453/2001, (ΕΚ) αριθ. 1454/2001, (ΕΚ) αριθ. 1868/94, (ΕΚ) αριθ. 1251/1999, (ΕΚ) αριθ. 1254/1999, (ΕΚ) αριθ. 1673/2000, (ΕΟΚ) αριθ. 2358/71 και (ΕΚ) αριθ. 2529/2001».
 10. Κριμπάς Κ. και Λουλούδης Λ. (Επιμ.), 2008, «Ελληνική Γεωργία και Αγροτική Πολιτική», Κεφάλαιο με τίτλο «Η τελευταία μεταρρύθμιση της ΚΑΠ και η εφαρμογή της την Ελλάδα: Θεσμικές και πολιτικές διαστάσεις», Πέζαρος Δ. Παύλος, σελ.: 27-50, Έκδοση Ακαδημίας Αθηνών.
 11. Μπουρδάρης Δ., 2005. «Η μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Ενιαίος Ενημερωτικός Οδηγός» (Κεφάλαιο 1, 'Το περιεχόμενο της μεταρρύθμισης'), Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, Γενική Γραμματεία Αγροτικής Πολιτικής & Διεθνών Σχέσεων, Οκτώβριος 2005, Αθήνα.
 12. Παπαγεωργίου Κ., Δαμιανός Δ., Σπαθής Π., 2005, «Αγροτική Πολιτική», Εκδόσεις Σταμούλη.

Ξενόγλωσση

13. Barnard C., Nehring R., Ryan J. and Collender R. (2001), "Higher Cropland Value from Farm Program Payments: Who Gains?", *Agricultural Outlook* (285): 26-30.
14. Barnard C., Whittaker G., Westenbarger D. and Ahearn M. (1997), "Evidence of Capitalization of Direct Government Payments into U.S. Cropland Values", *American Journal of Agricultural Economics* 79 (5): 1642-50.
15. Buurman J., Rietveld P., Scholten H. and Adri van der Brink, (2001), "A spatial exploratory model for rural land prices", Paper prepared for the 41st

- congress of the European Regional Science Association, Department of Regional Economics, Vrije University of Amsterdam, Netherlands.
16. Daouli J. and M. Demoussis (1992), "Rents, Interest Rates and Real Agricultural Land Prices: An Application to a Greek Province", *European Review of Agricultural Economics* 19 (4), pp. 417-425.
 17. Duvivier R., Gaspart F. and Henry B. de Frahan, (2005) "A panel data analysis of the determinants of farmland price: An application to the effects of the 1992 CAP reform in Belgium", Université catholique de Louvain, Paper prepared for the XIth EAAE Congress (European Association of Agricultural Economists) The Future of Rural Europe in the Global Agri-Food System Copenhagen, Denmark, August 23-27, 2005.
 18. Ekman S. and Rabinowicz E. (2007), "The Impact of Decoupling and Modulation in the European Union: A sectoral and farm level assessment", Final Report, IDEMA project, SSPE-CT-2003-502171.
 19. European Commission (2007), "Overview of the implementation of direct payments under the CAP in Member States", Version February/2007, DG for Agriculture and Rural Development, Brussels.
 20. European Commission (2008), Note to the file, Subject: "Direct payments distribution in the EU-25 after implementation of the 2003 CAP reform based on FADN data", L.3. Microeconomic analysis of EU agricultural holdings, Directorate L. Economic Analysis, perspectives and evaluations, DG for Agriculture and Rural Development, Brussels.
 21. Gardner B. (2002), "U.S. Commodity Policies and Land Prices", Department of Agricultural and Resource Economics, University of Maryland, College Park, WP 02-02. Paper prepared for the conference on Government Policy and Farmland Markets, USDA-ERS, Washington D.C., May 6, 2002.
 22. Goodwin B.K. and Ortalo-Magne F. (1992), "The Capitalization of Wheat Subsidies into Agricultural Land Values", *Canadian Journal of Agricultural Economics* 40 (1): 37-54.
 23. Goodwin B.K., Mishra A.K., and Ortalo-Magne F.N., (2003), "What's Wrong with Our Models of Agricultural Land Values?", *American Journal of Agricultural Economics* 85(3): 744-52.
 24. Goodwin B.K., Mishra A.K., and Ortalo-Magne F.N., (2005), "Landowners' Riches: The Distribution of Agricultural Subsidies", University of Wisconsin-

- Madison School of Business, Department of Real Estate and Urban Land Economics, April 2005, unpublished.
25. Guyomard H., Lankoski J. and Ollikainen M. (2006), “Impacts of Agri-environmental Policies on Land Allocation and Land Prices”, Discussion Paper No. 14, Environmental Economics, Department of Economics and Management, University of Helsinki.
 26. Jayet P.A. with contributions by Debove E., Kleinhanss W., Kupker B, Judez L., Xepapadeas A. (2007), “Land Market and Genedec”, Genedec, European Program Publications.
 27. Karafotakis E., Mylonakis J. and Kountouris K. (2006), “Price Assessment of Agricultural Land in Greece”, International Research Journal of Finance and Economics, Issue 6.
 28. Killian S. and Salhofer K., (2007), “Single Payments of the CAP: Where Do the Rents Go?”, Discussion Paper 1-2007, Environmental Economics and Agricultural Policy Group, TUM Business School.
 29. Killian S., Antón J., Röder N. and Salhofer K., (2008), “Impacts of 2003 CAP Reform on Land Prices: From Theory to Empirical Results”, Paper Prepared for the 109th EAAE Seminar "THE CAP AFTER THE FISCHLER REFORM: NATIONAL IMPLEMENTATIONS, IMPACT ASSESSMENT AND THE AGENDA FOR FUTURE REFORMS", Viterbo, Italy, 20-21November, 2008.
 30. Latruffe L. and Le Mouél C., (2007), “Capitalization of government support in Agricultural land prices: What do we know?”, Working paper 07-04, September 2007, Unité d' Economie et Sociologie Rurales, Institute National de la recherché Agronomique (INRA).
 31. Latruffe L., Doucha T., Le Mouél C., Medonos T. and Voltr V., (2008), “Capitalisation of the government support in agricultural land prices in the Czech Republic”, Agricultural Economics-Czech, 54, 2008 (10):451-460.
 32. Lence S. and Mishra A., (2003), “The impacts of farm programs on cash rents”, American Journal of Agricultural Economics 85(3): 753-761.
 33. Organization For Economic Co-Operation And Development-OECD, (2006) “Decoupling: Policy Implications”, Papers Special Issue Volume 5, No 11 on Decoupling Agricultural Support, OECD Publications.

34. Organization For Economic Co-Operation And Development-OECD, (2008) “Agricultural Support, Farm Land Values and Sectoral Adjustment, The Implications for Policy Reform”, Published under the responsibility of the OECD Committee for Agriculture, OECD Publications, ISBN-9789264031722.
35. Patton M., Kostov P., McErlean S. and Moss J. (2008), “Assessing the influence of direct payments on the rental value of agricultural land”, Food Policy 33 (2008): 397-405.
36. Plantiga A.J. and Miller D.J. (2001), “Agricultural land values and the value of rights to future land development”, Land Economics, 77(1):56-67.
37. Renwick A., Revoredo-Giha C., Barnes A., Thomson S., Jansson T., Scwartz G., (2010), “Impact of partial decoupling on prices, production and farm revenues in the EU”, Rural Policy Centre, Presentation to OECD workshop on CAP reform, March 10th-11th 2010, Paris.
38. Roberts M.J., Kirwan B., and Hopkins J. (2003), “The Incidence of Government Program Payments on Agricultural Land Rents: The Challenges of Identification”, American Journal of Agricultural Economics 85(3): 762-69.
39. Swinnen J., Ciaian P., Kancs A. (2008), “Study on the Functioning of Land Markets in the EU Member States under the Influence of Measures Applied under the Common Agricultural Policy”, Final Report, Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels.
40. Weeraheva J., Meilke D.K., Vyn J.R. and Haq Z. (2008), “The determinants of farmland values in Canada”, CATRN Working Paper 2008-03, Canadian Agricultural Trade Policy Research Network.
41. Weersink A., Clark S., Turvey C.G., Sarker R. (1999), “The effect of agricultural policy on farmland values”, Land Economics, 75(3): 425-439.

Διαδίκτυο

42. <http://www.agronews.gr/content/view/48683/200/lang.el/>
43. http://ec.europa.eu/agriculture/markets/sfp/index_el.htm
44. http://www.minagric.gr/greek/agro_pol/KAP/Pliromes_KAP.pdf
45. http://ec.europa.eu/agriculture/healthcheck/index_en.htm
46. <http://www.rlg.nl/cap/analysis.html>
47. www.elsevier.com/locate/foodpol

48. http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0504/PressReleases/A0504_DKT33_DT_AN_00_2008_01_F_GR.pdf
49. <http://www.aitnia.gr/Default.aspx?id=159>
50. http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A1604/Other/A1604_SAP01_TB_DC_00_2001_01_F_GR.pdf
51. http://www.ditikiellada.gov.gr/imageupload/xartes/etolo_oik.jpg
52. http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A1604/Other/A1604_SAP02_TB_DC_00_2001_03_F_GR.pdf
53. <http://www.oikologos.gr/aitoloakarnania.index.htm>
54. http://www.economics.gr/AllMedia/_gr/
55. http://www.westerngreece.gr/downloads/etolo_oik.jpg
56. <http://www.westerngreece.gr/index.php?fmSearch=1&fmLink=14&fmRight=2>
57. <http://www.aitoloakarnania.gr/index.htm>
58. <http://hellas.teipir.gr/Thesis/Statistics/AITΩΛΙΑ.htm>
59. www.economics.gr
60. <http://www.ditikiellada.gov.gr/contents.asp?id=229>
61. www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0504/PressReleases/A0504_DKT33_DT_AN_00_2008_01_F_GR.pdf

Παράρτημα

Πίνακας 1. Μοντέλα Εφαρμογής της Ε.Α.Ε. στην Ε.Ε. των 27	
Μοντέλο Εφαρμογής Ε.Α.Ε	Κράτη Μέλη
Ιστορικό	Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία, Η.Β. Σκωτία, Η.Β. Ουαλία
Περιφερειακό	Μάλτα, Σλοβενία
Στατικό Υβριδικό	Δανία, Λουξεμβούργο, Σουηδία, Η.Β. Βόρειος Ιρλανδία
Δυναμικό Υβριδικό*	Γερμανία, Φιλανδία, Η.Β. Αγγλία
Καθεστώς Ενιαίας Στρεμματικής Ενίσχυσης (S.A.P.S.)	Όλα τα νέα κράτη μέλη εκτός από τη Μάλτα και τη Σλοβενία
Πηγή: European Commission (2007)	
*Προοδευτική αύξηση του ποσοστού που αναλογεί στο Περιφερειακό μοντέλο	

Πίνακας 2. Προϋπολογισμός της ΚΑΠ 2007-2013 (Ε.Α.Ε και 2 ^{ος} Πυλώνας) για τα 27 κράτη μέλη της Ε.Ε. (ποσά σε εκατομμύρια €)						
Κράτη Μέλη	Προϋπ/σμός (Ε.Α.Ε & 2 ^{ος} Πυλώνας)	% επί του προϋπ/σμού της Ε.Ε-27	Ποσό που αφορά στην Ε.Α.Ε.*	% ποσού της Ε.Α.Ε στον προϋπ/σμό του κράτους μέλους	Ποσό που αναλογεί στο 2 ^ο Πυλώνα	% ποσού του 2 ^{ου} Πυλώνα στον προϋπ/σμό του κράτους μέλους
Αυστρία	9.117	2,4	5.205	57	3.911	43
Βέλγιο	4.680	1,2	4.262	91	419	9
Γαλλία	64.865	17,3	58.423	90	6.442	10
Γερμανία	48.420	12,9	40.307	83	8.113	17
Δανία	7.646	2	7.201	94	445	6
Φιλανδία	6.038	1,6	3.958	66	2.080	34
Ελλάδα	18.188	4,9	14.480	80	3.707	20
Ιρλανδία	11.723	3,1	9.383	80	2.340	20
Ιταλία	35.265	9,4	26.973	76	8.292	24
Λουξεμβούργο	349	0,1	259	74	90	26
Ολλανδία	6.432	1,7	5.946	92	487	8
Πορτογαλία	7.936	2,1	1.007	50	3.929	50
Ισπανία	39.894	10,7	32.680	82	7.214	18
Σουηδία	7.156	1,9	5.331	74	1.826	26
Ηνωμένο Βασίλειο	29.737	7,9	27.827	94	1.910	6
Ε.Ε.-15	297.445	79,4	246.242	83	51.203	17

Βουλγαρία	5.098	1,4	2.489	49	2.609	51
Κύπρος	379	0,1	217	57	163	43
Δημοκρατία της Τσεχίας	7.316	2	4.500	62	2.816	38
Εσθονία	1.209	0,3	494	41	715	59
Ουγγαρία	10.298	2,7	6.493	63	3.806	37
Λετονία	1.767	0,5	725	41	1.041	59
Λιθουανία	3.611	1	1.868	52	1.743	48
Μάλτα	97	0	20	21	77	79
Πολωνία	28.269	7,5	15.039	53	13.230	47
Ρουμανία	13.524	3,6	5.502	41	8.023	59
Σλοβακία	3.892	1	1.923	49	1.969	51
Σλοβενία	1.612	0,4	712	44	900	56
Νέα κράτη/ μέλη	77.072	20,6	39.981	52	37.091	48
Ε.Ε.-27	374.518	100	286.223	76	88.294	24

Πηγή¹⁷: <http://www.rlg.nl/cap/analysis.html#03>

*Ο συνολικός προϋπολογισμός για την Ε.Α.Ε. είναι μικρότερος από το συνολικό προϋπολογισμό για τον 1^ο Πυλώνα δεδομένου ότι δεν περιλαμβάνει δαπάνες για τις εξαγωγικές επιδοτήσεις και τις παρεμβάσεις στην αγορά.

Πίνακας 3. Συνολικός πληθυσμός στο νομό και στη χώρα 1961-2001 (έτη απογραφών)

Έτη	Νομός Αιτ/νίας	Σύνολο Χώρας	% Ποσοστό του νομού επί το σύνολο Χώρας
1961	237.738	8.388.553	2,83
1971	228.989	8.768.641	2,61
1981	219.764	9.740.417	2,26
1991	228.180	10.259.900	2,22
2001	224.429	10.964.020	2,05

Πηγή: Απογραφές πληθυσμών, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

¹⁷ Επεξεργασμένα στοιχεία από: Budget SPS from: Council Regulation 1782/2003 (consolidated version - August 5, 2006) and Agra Europe (2007), 'Threat of SPS cuts rises as NMS accede', Agra Europe Weekly, January 12, Budget second pillar from: EC (2007), "EU support for rural development 2007-2013", Pre-allocated funding under Heading 2 'Natural Resources' of the Financial Framework, Brussels: European Commission.

Πίνακας 4. Η μεταβολή του πληθυσμού στο νομό ανά έτος απογραφής		
Έτη	Ατομα	Μεταβολή %
1961	237.738	
1971	228.989	-3,82
1981	219.764	-4,20
1991	228.180	3,69
2001	224.429	-1,67
Πηγή: Απογραφές πληθυσμών, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (επεξεργασμένα στοιχεία)		

Πίνακας 5. Πληθυσμός κατά ηλικία και φύλο στο νομό Αιτωλοακαρνανίας για το 2001			
Ηλικία	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
0-4	6.039	5.671	11.710
5-9	6.637	6.272	12.909
10-14	7.451	6.690	14.141
15-19	8.296	7.688	15.984
20-24	8.115	7.078	15.193
25-29	8.405	7.189	15.594
30-34	8.529	7.581	16.110
35-39	7.905	7.141	15.046
40-44	8.184	6.930	15.114
45-49	7.296	6.279	13.575
50-54	6.968	6.691	13.659
55-59	5.410	5.608	11.018
60-64	6.155	7.253	13.408
65-69	6.348	7.419	13.767
70-74	5.429	6.685	12.114
75-79	3.272	4.361	7.633
80-84	1.779	2.518	4.297
85+	1.193	1.964	3.157
Σύνολο	113.411	111.018	224.429
Πηγή: Απογραφή πληθυσμού 2001, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία			

Πίνακας 6. Οικονομικά ενεργός πληθυσμός του νομού Αιτωλοακαρνανίας κατά φύλο και ομάδες ηλικιών					
Φύλο και ομάδες ηλικιών	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι		
	1	2	3	4	
Νομός Αιτωλοακαρνανίας	84.199	73.509	10.690	7.093	110.784
10-14	141	5	136	136	13.650
15-19	2.731	1.161	1.570	1.446	12.691
20-24	9.256	5.997	3.259	2.767	5.307
25-29	11.400	9.220	2.180	1.595	3.622
30-34	11.980	10.762	1.218	707	3.665
35-39	10.931	10.174	757	323	3.595
40-44	10.623	10.161	462	73	3.952
45-49	9.288	8.945	343	26	3.714
50-54	8.096	7.700	396	20	5.102
55-59	4.850	4.555	295	0	5.939
60-64	3.292	3.218	74	0	10.026
65-69	1.077	1.077	0	0	12.645
70-74	457	457	0	0	11.711
75+	77	77	0	0	15.165
Άρρενες	56.582	49.969	6.613	4.315	41.439
10-14	98	5	93	93	7.170
15-19	1.871	881	990	909	6.158
20-24	6.000	4.006	1.994	1.686	1.828
25-29	7.451	6.152	1.299	955	652
30-34	7.862	7.087	775	439	448
35-39	7.263	6.734	529	223	408
40-44	7.221	6.945	276	10	681
45-49	6.355	6.147	208	0	625
50-54	5.514	5.267	247	0	1.163
55-59	3.349	3.147	202	0	1.874
60-64	2.366	2.366	0	0	3.684
65-69	824	824	0	0	5.457
70-74	341	341	0	0	5.085
75+	67	67	0	0	6.206
Θήλεις	27.617	23.540	4.077	2.778	69.345
10-14	43	0	43	43	6.480
15-19	860	280	580	537	6.533
20-24	3.256	1.991	1.265	1.081	3.479
25-29	3.949	3.068	881	640	2.970
30-34	4.118	3.675	443	268	3.217
35-39	3.668	3.440	228	100	3.187
40-44	3.402	3.216	186	63	3.271
45-49	2.933	2.798	135	26	3.089
50-54	2.582	2.433	149	20	3.939
55-59	1.501	1.408	93	0	4.065

60-64	926	852	74	0	6.342
65-69	253	253	0	0	7.188
70-74	116	116	0	0	6.626
75+	10	10	0	0	8.959
Πηγή: Απογραφή πληθυσμού 2001, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία					

Πίνακας 8. Τομεακή Απασχόληση στο νομό Αιτ/νίας			
Τομείς οικονομικής δραστηριότητας	% Ποσοστό απασχολουμένων ανά τομέα		
	1981*	1991*	2001*
Πρωτογενής	48,2	48,1	34,5
Δευτερογενής	15,6	15,6	22,7
Τριτογενής	36,2	36,3	42,8
Σύνολο	100	100	100
Πηγή: Στατιστική Επετηρίδα Ελλάδος *(έτη απογραφών)			

Πίνακας 9. Εκμεταλλεύσεις και Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση στη χώρα το 2000 (σε στρέμματα)								
Περιοχές	Γεωργικές		Κτηνοτροφικές		Μικτές		Σύνολο Χώρας	
	Εκ/σεις	Εκτάσεις	Εκ/σεις	Εκτάσεις	Εκ/σεις	Εκτάσεις	Εκ/σεις	Εκτάσεις
Πεδινές	283.908,0	10.579.211,9	3.297,0	100.692,2	65.698,0	4.904.763,9	352.903,0	15.584.668,0
Ημιορεινές	227.233,0	6.712.866,6	3.876,0	222.767,1	71.124,0	6.314.512,6	302.233,0	13.250.146,3
Ορεινές	103.029,0	2.778.521,5	3.622,0	171.856,6	55.272,0	4.046.660,3	161.923,0	6.997.038,4
Σύνολο	614.170,0	20.070.600,0	10.795,0	495.315,9	192.094,0	15.265.936,8	817.059,0	35.831.852,7
Πηγή: Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1999-2000, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία								

Πίνακας 10. Εκμεταλλεύσεις και Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση στο νομό Αιτ/νίας το 2000 (σε στρέμματα)								
Περιοχές	Γεωργικές		Κτηνοτροφικές		Μικτές		Σύνολο Νομού	
	Εκ/σεις	Εκτάσεις	Εκ/σεις	Εκτάσεις	Εκ/σεις	Εκτάσεις	Εκ/σεις	Εκτάσεις
Πεδινές	11.234,0	263.978,7	233,0	13.352,3	4.589,0	328.378,6	16.056,0	605.709,6
Ημιορεινές	7.236,0	111.536,1	166,0	13.733,3	5.938,0	422.227,5	13.340,0	547.496,9
Ορεινές	2.265,0	21.734,8	149,0	1.769,9	2.924,0	96.924,8	5.338,0	120.429,5
Σύνολο	20.735,0	397.249,6	548,0	28.855,5	13.451,0	847.530,9	34.734,0	1.273.636,0
Πηγή: Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1999-2000, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία								

Πίνακας 11. Κατανομή της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης (σε στρέμματα) των εκμεταλλεύσεων κατά καθεστώς κατοχής στη χώρα και το νομό Αιτωλοακαρνανίας για το 2003

Εκμεταλλεύσεις	Μορφή κατοχής των εκμεταλλεύσεων							
	Ιδιόκτητη		Νοικιασμένη		Μεσιακή		Άλλο καθεστώς ιδιοκτησίας	
	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση
Σύνολο Χώρας	797.234	26.027.000	166.055	12.666.262	5.623	158.408	16.172	826.073
Νομός Αιτ/νίας	34.371	883.808	6.923	476.858	222	9.575	651	32.908

Πηγή: Διάρθρωση Γεωργίας-Κτηνοτροφίας, 2003, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Πίνακας 12. Κατανομή της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης (σε στρέμματα) των εκμεταλλεύσεων κατά καθεστώς κατοχής στη χώρα και το νομό Αιτωλοακαρνανίας για το 2005

Εκμεταλλεύσεις	Μορφή κατοχής των εκμεταλλεύσεων							
	Ιδιόκτητη		Νοικιασμένη		Μεσιακή		Άλλο καθεστώς ιδιοκτησίας	
	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση	Αριθμός Εκ/σεων	Έκταση
Σύνολο Χώρας	805.411	25.891.000	163.163	12.790.000	3.935	121.000	15.427	1.036.000
Νομός Αιτ/νίας	35.099	931.000	6.784	520.000	95	4.000	579	39.000

Πηγή: Διάρθρωση Γεωργίας-Κτηνοτροφίας, 2005, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Πίνακας 13. Απασχολούμενοι στις Γεωργικές Εκμεταλλεύσεις σε επίπεδο νομού Αιτ/νίας και σε σύνολο χώρας (κάτοχοι και μέλη νοικοκυριών)

Κατηγορία	Αποκλειστικά	% νομού στη χώρα	Κυρίως	% νομού στη χώρα	Δευτερευόντως	% νομού στη χώρα	Σύνολο
Νομός Αιτ/νίας							
Άρρενες	29.860,00	5,25	1.310,00	5,86	8.770,00	3,58	39.940,00
Θήλεις	29.525,00	5,57	191,00	3,88	1.979,00	3,16	31.695,00
Σύνολο	59.385,00	5,40	1.501,00	5,51	10.749,00	3,49	71.635,00
Χώρα							
Άρρενες	569.102,00		22.338,00		244.934,00		836.374,00
Θήλεις	530.495,00		4.919,00		62.716,00		598.130,00
Σύνολο	1.099.597,00		27.257,00		307.650,00		1.434.504,00

Πηγή: Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 2000, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Πίνακας 14. Εκμεταλλεύσεις και Αριθμός Ζώων στο νομό Αιτ/νίας (Σημαντικότερες κατηγορίες ζώων στο νομό)								
	Βοοειδή		Πρόβατα		Αίγες		Χοίροι	
Περιοχές	Εκ/σεις	Κεφαλές	Εκ/σεις	Κεφαλές	Εκ/σεις	Κεφαλές	Εκ/σεις	Κεφαλές
Πεδινές	268,0	12.866,0	3.969,0	330.110,0	2.882,0	71.083,0	719,0	71.709,0
Ημιορεινές	348,0	13.691,0	5.040,0	349.879,0	4.580,0	155.491,0	1.559,0	20.528,0
Ορεινές	123,0	2.197,0	2.349,0	98.085,0	2.964,0	83.026,0	881,0	9.956,0
Σύνολο	739,0	28.754,0	11.358,0	778.074,0	10.426,0	309.600,0	3.159,0	102.193,0
Πηγή: Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1999-2000, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (εκμεταλλεύσεις)								

Πίνακας 15. Αριθμός Ζώων* στο νομό Αιτ/νίας και στη χώρα (Κεφαλές)			
Κατηγορία Ζώων	Χώρα	Νομός Αιτ/νίας	% νομού στη χώρα
Βοοειδή	652.386,0	28.754,0	4,4
Πρόβατα	8.752.668,0	778.074,0	8,9
Αίγες	5.327.201,0	309.600,0	5,8
Χοίροι	969.852,0	102.193,0	10,5
Πηγή: Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1999-2000, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (Σημαντικότερες κατηγορίες ζώων στο νομό Αιτ/νίας)			

Πίνακας 16. Παραγωγή Ορισμένων Γεωργικών & Κτηνοτροφικών Προϊόντων για το έτος 2003* (σε τόνους)			
Γεωργικά προϊόντα	Νομός Αιτ/νίας	Σύνολο Χώρας	Ποσοστό % παραγωγής νομού στο σύνολο χώρας
Καπνός	24.542,00	126.671,00	19,37%
Αραβόσιτος	143.461,00	2.314.380,00	6,20%
Βαμβάκι	23.446,00	1.090.832,00	2,15%
Μηδική/Τριφύλλια	187.501,00	1.279.893,00	14,65%
Πορτοκάλια	31.191,00	967.681,00	3,22%
Ελιές βρώσιμες	24.167,00	189.619,00	12,75%
Ελιές ελαιοποιήσεως	28.334,00	1.860.638,00	1,52%
Ελαιόλαδο (2002/2003)	12.420,00	504.169,00	2,46%
Κτηνοτροφικά προϊόντα			
Γάλα	70.651,00	1.986.492,00	3,56%
Κρέας (ζώων & πουλερικών)	19.164,00	454.208,00	4,22%
Αυγά (χιλιάδες τεμάχια)	25.053,00	2.111.536,00	1,19%
Ψάρια εσωτερικών υδάτων	4.935,00	27.589,00	17,89%
Πηγή: Διάρθρωση Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων 2003, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (Προσωρινά Στοιχεία Παραγωγής)			

Πίνακας 17. Παραγωγή Ορισμένων Γεωργικών & Κτηνοτροφικών Προϊόντων για το έτος 2004* (σε τόνους)			
Γεωργικά προϊόντα	Νομός Αιτ/νίας	Σύνολο Χώρας	Ποσοστό % παραγωγής νομού στο σύνολο χώρας
Καπνός	25.704,00	127.116,00	20,22%
Αραβόσιτος	143.161,00	2.451.239,00	5,84%
Βαμβάκι	23.188,00	1.173.219,00	1,98%
Μηδική/Τριφύλλια	180.937,00	1.224.519,00	14,78%
Πορτοκάλια	24.582,00	772.457,00	3,18%
Ελιές βρώσιμες	31.443,00	229.402,00	13,71%
Ελιές ελαιοποιήσεως	41.756,00	1.900.523,00	2,20%
Ελαιόλαδο (2003/2004)	8.830,00	333.720,00	2,65%
Κτηνοτροφικά προϊόντα			
Γάλα	74.277,00	1.965.585,00	3,78%
Κρέας (ζώων & πουλερικών)	19.979,00	446.848,00	4,47%
Αυγά (χιλιάδες τεμάχια)	25.502,00	2.131.450,00	1,20%
Ψάρια εσωτερικών υδάτων	6.527,00	27.905,00	23,39%
Πηγή: Διάρθρωση Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων 2005, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία *(Προσωρινά Στοιχεία Παραγωγής)			

Πίνακας 18. Καλλιέργειες, εκτάσεις και αριθμός δικαιούχων του προγράμματος βιολογικής γεωργίας στο νομό το 2005		
Είδος καλλιέργειας	Δικαιούχοι (αριθμός συμβάσεων)	Εκτάσεις καλλιεργειών (στρέμματα)
Ελαιώνες ελαιοπαραγωγής	295	9.258,13
Ελαιώνες για επιτραπέζιες ελιές	331	9.505,64
Οινάμπελοι	29	199,88
Κερασιές	3	40,8
Πορτοκαλιές	86	1.313,99
Καρυδιές	9	352,48
Σιτάρι σκληρό	46	2.676,44
Λοιπά σιτηρά	126	3.841,52
Φασόλια	1	66
Τριφύλλια	6	122,47
Βίκος	4	318,7
Σόγια-Μηδική	254	11.055,51
Αραβόσιτος	143	5.246,25

Ρύζι	6	1.089
Βαμβάκι	3	69,74
Κηπευτικά υπαίθρια	10	32,01
Σύνολο	1.352	451.88,56
Πηγή: Δ/νση Αγροτικής Ανάπτυξης Μεσολογίου, 2005		

Πίνακας 19. Ετήσιοι Δείκτες Τιμών Αμοιβής Συντελεστών Παραγωγής για την περίοδο 2000-2008 (έτος βάσης 2005=100,0)										
ΟΜΑΔΕΣ	2005=100	Δείκτες								
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Δείκτης Τιμών Αμοιβής Συντελεστών Παραγωγής	10.000	86,2	83,4	88,1	91,8	96,3	100	106	110	114,6
1. Εργασία (ημερομίσθια)	4.158	71,1	74,2	80,8	87	93,7	100	107,9	111,4	113,8
2. Γη (ενοίκια αγροκτημάτων)	2.190	85,6	88,3	92,7	97,5	100,3	100	102,4	103,6	102,3
3. Κεφάλαιο (αμοιβή κεφαλαίου)	3.652	103,7	90,9	93,5	93,8	96,8	100	106,1	112,4	122,8
(α) Τόκοι Δανείων	2.033	123,4	96,6	98,1	95,2	97,7	100	105,6	114,1	126,3
(β) Ενοίκια Μηχανημάτων	1.619	79	83,7	87,8	92,2	95,8	100	106,7	110,3	118,5
Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, 2009										

Πίνακας 20. Κωδικοί Τεχνικοοικονομικού Προσανατολισμού που εμφανίζονται στο δείγμα	
Κωδικός	Εξήγηση
1310	Σιτηρά (χωρίς ρύζι με ελαιούχα και με πρωτεϊνούχα)
1441	Εξειδίκευση στον Καπνό
1442	Εξειδίκευση στο Βαμβάκι
1443	Συνδυασμός διαφόρων αροτραίων (χωρίς καπνό και βαμβάκι)
3220	Εσπεριδοειδή
3300	Ελαιοκαλλιέργεια
3400	Διάφοροι συνδυασμοί μόνιμων φυτειών (εκτός από αμπέλια, καρποφόρα & εσπεριδοειδή, ελαιοκαλλιέργεια)
4210	Εκτροφή βοοειδών
4410	Προβατοτροφία
4430	Αιγοτροφία

4440	Χορτοφάγα χωρίς δεσπόζοντα κλάδο (εκτός από πρόβατα, πρόβ και βοοειδή, αιγοπρόβατα)
6040	Μεγάλη καλλιέργεια & Μόνιμες Φυτείες
6050	Πολυκαλλιέργεια Αροτραίων
6062	Πολυκαλλιέργεια με δεσπόζουσες τις Μόνιμες φυτείες
7120	Συνδυασμός χορτοφάγων με κύρια τα ΜΗ γαλακτοπαραγωγή
8140	Χορτοφάγα γαλακτοπαραγωγής με Μεγάλη καλλιέργεια
8220	Μόνιμες καλλιέργειες με Χορτοφάγα
8232	Διάφορες μικτές εκμεταλλεύσεις (εκτός από μελισσοκομία)
Πηγή: Γενικός οδηγός του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης, Δ/ση Γεωργικών Εφαρμογών, Υπ.Α.Α.Τ., 2004.	

Πίνακας 21. Δείκτες μετατροπής των διαφόρων κατηγοριών ζώων σε Ζωικές μονάδες στο RICA		
1	Νεαρά μοσχάρια για πάχυνση	0,4
2	Λοιπά βοοειδή κάτω του έτους	0,4
3	Βοοειδή 1-2 ετών αρσενικά	0,6
4	Βοοειδή 1-2 ετών θηλυκά	0,6
5	Βοοειδή 2 ετών και πάνω αρσενικά	1
6	Δαμάλεις για εκτροφή	0,5
7	Δαμάλεις για πάχυνση	0,5
8	Αγελάδες γαλακτοφόρες	1
9	Αγελάδες γαλακτοφόρες που θα αντικ/θούν	1
10	Λοιπές αγελάδες	0,8
13	Προβατο-Αιγοειδή	0,1
14	Χοιροίδια	0,027
15	Χοιρομητέρες	0,5
16	Χοίροι παχυνόμενοι	0,3
17	Λοιποί Χοίροι	0,3
18	Κοτόπουλα για πάχυνση (ανα 100 κεφαλές)	0,7
19	Κότες παραγωγής αυγών (ανα 100 κεφαλές)	1,4
20	Λοιπά πουλερικά (ανα 100 κεφαλές)	1,5
Πηγή: Γενικός οδηγός του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης, Δ/ση Γεωργικών Εφαρμογών, Υπ.Α.Α.Τ., 2004.		

